

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

**YHDYSVALTAIN JA VENÄJÄN
OHJUSPUOLUSTUSKIISTA 2001-2010
VENÄJÄN ARGUMENTAATION RETORINEN
ANALYYSI**

Tommi Lappalainen

Maisterintutkielma

Valtio-oppi

Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Elokuu 2024

Tiedekunta	Laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Lappalainen, Tommi Henrik	
Työn nimi Yhdysvaltain ja Venäjän ohjuspuolustuskiista 2001-2010 – Venäjän argumentaation retorinen analyysi	
Oppiaine Valtio-oppi	Työn laji Maisteritutkielma
Aika Elokuu 2024	Sivumäärä 61
<p>Tiivistelmä</p> <p>Venäjä vastusti jyrkkäsanaisesti Yhdysvaltojen suunnitelmia sijoittaa kehitteillä oleva ohjuspuolustusjärjestelmä Eurooppaan. Yhdysvallat perusteli ohjuspuolustushankkeen tarpeellisuutta kansainvälisen turvallisuusympäristön muutoksella. Kostoiskuun perustuva pelotevaikutus ei tarjonnut enää riittävää suojaa, vaan uhan torjuminen edellytti uusia puolustuksellisia suorituskykyjä.</p> <p>Tutkielman tarkoituksena on muodostaa käsitys Venäjän ulkopoliittisesta argumentoinnista ja erityisesti tutkia argumentaatiossa käytettyjä retorisia rakenteita ja käytänteitä. Retorisin keinoin luotu uhkakäsitys on mahdollistanut selvittää taustalla vaikuttavia Venäjän turvallisuusajatteluun liittyviä tekijöitä. Työn tulokset tarjoavat myös mahdollisuuden arvioida, miten Venäjä on määrittänyt oman roolinsa kansainvälisessä politiikassa kylmän sodan jälkeen, millaisena se on nähnyt kansainvälisen järjestelmän toimintalogiikan ja miten se pyrkii olla määrittämässä kansainvälisen turvallisuuden normeja.</p> <p>Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu retoriikan tutkimuksen symbolisen toiminnan ja dramatismin teorian näkökulmasta. Tutkimusaineistoa tarkastellaan raamittamisen teorian ja selviön käsitteen kautta. Aineistona käytetään Venäjän poliittisen ja sotilaallisen johdon ohjuspuolustusjärjestelmää käsitteleviä tai sivuavia puheita.</p> <p>Ohjuspuolustuskiista on osoittanut, että Venäjän turvallisuusajattelua määrittää edelleen elementit neuvostomenneisyydestä ja erityisesti suhde Yhdysvaltoihin. Suurvalta-ajattelun kaava ohjaa kansallisen identiteetin määrittelyä. Venäjän valtiojohdon argumentaatiossa on vaadittu monenlaisia yhdistelyjä ja erotteluja. Hyvin usein vahvin ja yksinkertaisin poliittinen argumentti on asioiden nimeäminen. Puheissa pitää selittää, mistä on kyse, mistä ei ole kyse, mihin asioita voidaan verrata ja mihin ei.</p> <p>Venäläisessä turvallisuusajattelussa korostuu tilan haltuunotto puheen, kirjoittamisen ja valtion kuvaamisen keinoin. Uhkakuvien luominen on keino luoda kuvaa Venäjästä ja muista. Venäläinen tarinankerronta etenee usein puhujan esittämien kysymysten ja vastausten kautta. Näin pyritään luomaan uusi retorinen kehys ja raami, jossa keskustelua käydään. Usein Venäjän on helpompi luoda sirpaleisuutta kuin laajoja yleisöjä yhdistäviä identifikaatioita.</p>	
Asiasanat ohjuspuolustusjärjestelmä, retoriikka, Venäjä	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	1
1.1	TUTKIELMAN TAUSTA	1
1.2	TUTKIELMAN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	5
1.3	AINEISTO	6
1.4	TUTKIELMAN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA RAJAUKSET	7
1.5	AIKAISEMPI TUTKIMUS.....	7
1.6	DISPOSITIO	8
2	PUHEIDEN JA KIELEN TULKINTAKEHYS.....	9
2.1	RETORIIKAN TUTKIMUKSESTA	9
2.2	SYMBOLISEN TOIMINNAN JA DRAMATISMIN TEORIA	10
2.3	SELVIÖN KÄSITE RETORISENA STRATEGIANA	16
2.4	UDELLEENRAAMITTAMINEN LEGITIMOINTIPOTENTIAALINA.....	18
2.5	TUTKIMUKSEN METODI - YMMÄRTÄVÄ SELITTÄMINEN.....	20
3	UHKAKUVATULKINTOJEN LUOMINEN JA RETORISET KÄYTÄNNÖT	23
3.1	RETORIIKAN RAKENTEITA TUOTTAVAT DISKURSSIT.....	23
3.2	TEEMA I: SUURVALTA-VENÄJÄ	26
3.3	TEEMA II: NORMIPERUSTEINEN SUURVALTOJEN JOHTAMA KANSAINVÄLINEN JÄRJESTELMÄ.....	31
3.4	TEEMA III: UHKAAVA LÄNSI.....	40
4	LOPUKSI	47
	AINEISTO JA LÄHTEET	53

YHDYSVALTAIN JA VENÄJÄN OHJUSPUOLUSTUSKIISTA 2001-2010 - VENÄJÄN AGUMENTAATION RETORINEN ANALYYSI

*"Se, miten asioista puhutaan, vaikuttaa olennaisesti siihen, mitä niistä ajatellaan ja miten niiden nimissä toimitaan"*¹

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman tausta

Tässä maisteritutkielmassa tarkastelun kohteena oleva asetelma muodostuu vuosina Yhdysvaltojen ja Venäjän välisestä ohjuspuolustuskiistasta. Kiistaa käytiin vuosina 2001-2010. Yhdysvaltojen ohjuspuolustusjärjestelmän julkilausuttuna tarkoituksena oli luoda kyky torjua Lähi-idän alueelta Pohjois-Amerikan mantereelle suunnatut mannertenvälisten ballististen ohjusten iskut.

Yhdysvaltojen sen hetkisen tulkinnan mukaan kylmän sodan jälkeisellä aikakaudella ydinaseiden käytön uhka ei kummunnut niinkään mahdollisesta suurvaltojen välisestä konfliktista, vaan uudenlaisessa tilanteessa uhka oli seurausta ydinaseteknologian ja kauaskantoisissa ohjusasejärjestelmissä käytettävän teknologian leviämisestä yhä useamman epädemokraattisen autoritaarisesti hallitun valtion käyttöön. Yhdysvaltojen mukaan kylmän sodan aikainen kauhun tasapaino ja vastaiskun logiikka, jossa toisen osapuolen hyökkäyksen vastatoimena olisi ollut omien ydinaseiden käyttö ja sen seurauksena rajoittamaton massiivinen tuho, ei ollut enää riittävä ja uskottava keino suojautua uusien ydinaseiden uhkalta. Venäjää ei siis silloin mitenkään erityisesti nimetty uhkaksi, eikä järjestelmän suunnitelluilta ryhmitysalueilta olisi ollut edes teknisesti mahdollista torjua Venäjältä laukaistavia ballistisia ohjuksia. Uudenlainen uhka ja muuttunut uhkaympäristö edellyttivät ballistisen ohjuksen torjuntaan kykenevän järjestelmän kehittämistä. Eurooppaan sijoitettava ohjuspuolustusjärjestelmä mahdollistaisi erityisesti Lähi-idän alueelta kohti Yhdysvaltoja laukaistujen ohjusten torjunnan. Yhdysvaltojen uhka-arviossa Iran oli ydinaseohjelmansa ja kehittyneen ohjusteknologian myötä keskeisin tekijä ohjuspuolustusjärjestelmän välttämättömyyttä perusteltaessa.

Euroopassa toimiva ohjuspuolustusjärjestelmä olisi muodostunut torjuntaohjusten laukaisuasemasta ja kymmenestä torjuntaohjuksesta Puolassa sekä

¹ Luoma-aho 2003.

valvontatutkan sijoittamisesta Tshekkiin. Lisäksi myöhemmässä vaiheessa Euroopan eteläiselle alueelle oli suunniteltu sijoitettavan liikkuva tutka-asemaa, jonka avulla olisi saatu ennakkovaroitustieto erityisesti Amerikan mannerta uhkaavan ohjuksen laukaisusta. (Ks. esim. Strandquist 2008, 24.)

Venäjällä Yhdysvaltojen suunnitelmiin suhtauduttiin jyrkän kielteisesti ja se pyrki kovasanaisella kritiikillä estämään Yhdysvaltojen ohjuspuolustushankkeen toteutumisen. Kiistan aikana Venäjä esitti sekä poliittisia että sotilaallisia perusteita, joiden mukaan järjestelmä on suora uhka Venäjän kansalliselle turvallisuudelle. Venäjän mukaan Eurooppaan sijoitettavat ohjuspuolustusjärjestelmän osat muuttivat alueen strategista voimatasapainoa ja vaaransivat Venäjän ydinaseen ja -pelotteen suorituskyvyn. Venäjä ei hyväksynyt, että Yhdysvallat yksipuolisella päätöksellään sijoitti strategisen asejärjestelmän osia Eurooppaan, ja näin lisäsi sotilaallista läsnäoloaan Venäjän välittömässä läheisyydessä. Venäjän mukaan Puolaan ja Tshekkiin sijoitettavat ohjuspuolustusjärjestelmän osat olisivat olleet osa globaalia amerikkalaista asejärjestelmää, joka vain näennäisesti oli tarkoitettu torjumaan Iranista laukaistuja ohjuksia (puolustusministeri Serdjukov 12.12.2008). Sotilaallis-strategisella tasolla Venäjä kritisoi Yhdysvaltojen teknologisen etumatkan mahdollistavan ohjuspuolustusjärjestelmän jatkokehittämisen siten, että tulevaisuudessa torjuntaohjusten suorituskyvyn edelleen parantuessa järjestelmällä kyetään tosiasiallisesti kiistämään Venäjän strategisen ydinpelotteen uhka. (Ks. esim. Strandquist 2008, 9; Lott 2004, 81.) Venäjän mukaan järjestelmän sijoittaminen Eurooppaan olisi muuttanut merkittävästi Euroopan strategista tasapainoa, eikä se tähän perustuen voinut olla reagoimatta Yhdysvaltojen suunnitelmiin.

Ohjuspuolustuskiistan voidaan katsoa päättyneen vuonna vuonna 2009 Yhdysvaltojen ilmoittaessa luopuvansa suunnitellun ohjuspuolustusjärjestelmän rakentamisesta. Suunnitellun strategisen järjestelmän sijaan Yhdysvallat ilmoitti vastaavansa tulevaisuuden ohjusuhkaan laivaston liikkuviin asejärjestelmiin perustuvalla AEGIS-järjestelmällä. Laivaston asejärjestelmän tekninen suorituskyky ei mahdollistaisi mannertenvälisen ballististen ohjusten torjuntaa, vaan sillä kyettäisiin torjumaan vain keskipitkän kantaman ohjuksia. Yhdysvallat myös ilmoitti, että jatkossa ohjuspuolustuskyvyn kehittämisessä tehtäisiin tiiviimpää yhteistyötä Naton kanssa. (ks. esim. Sankaran 2015)

Nähdäkseni Yhdysvaltojen päätökseen luopua ohjuspuolustusjärjestelmän kehittämisestä vaikutti useita eri tekijöitä. Varmasti eräs keskeinen syy oli juuri virkaan valitun presidentti Barack Obaman halu liennyttää Yhdysvaltojen ja Venäjän välistä suhdetta. Symbolisesti haluttiin painaa reset-nappulaa, jolla ilmennettiin suurvaltojen suhteen uutta alkua. Iranin uhkan torjumiseksi presidentti Obama halusi korostaa edeltäjiään vahvemmin diplomatian merkitystä suorien sotilaallisten keinojen sijasta. Ohjuspuolustusjärjestelmällä tehdyt testit olivat myös osoittaneet, että järjestelmän tekninen toimintavarmuus ei vastannut sille asetettuja suorituskykyvaatimuksia ja järjestelmän kehittämisestä oli muodostumassa taloudellisesti erittäin kallis hanke. Voidaan myös perustellusti väittää, että osaltaan Venäjän kovasanainen vastustus oli erä syy luopua järjestelmän kehittämisestä. Venäjän jyrkät kannanotot eivät olleet keskeisin syy, mutta varmasti yksi merkittävä

tekijä Yhdysvaltojen punnitessa järjestelmän kehittämisen hyötyjä ja haittoja sekä siihen liittyviä uhkia ja mahdollisuuksia.

Tämän tutkielman oletus on, että ohjuspuolustuskiistassa oli kyse erityisesti poliittisesta kamppailusta. Puhtaasti sotilaallisilla tai teknisillä tekijöillä ei voida selittää Venäjän reaktioita ja hankkeen tiukkasanaista vastustamista. Nähdäkseni taustalla oli Venäjän suurvaltidentiteettiin liittyviä rakenteellisia poliittisia merkityksiä. Venäjän kannalta ohjuspuolustusjärjestelmä oli alusta alkaen oleellisempi poliittisena kuin sotilaallisena hankkeena. Keskiössä olivat Yhdysvaltojen ja Venäjän suhteet, ja ainakin jossakin määrin kamppailua käytiin jälleen kerran Euroopan maanosan hallinnasta. Osaltaan Venäjän taloudellinen ja poliittinen vahvistuminen mahdollistivat aiempaa jyrkemmät kannanotot. Kiistassa on ollut nähtävissä, että Venäjä kamppaili pikemminkin siitä, antaako Yhdysvallat myönnytyksiä kuin siitä, sijoitetaanko kymmenen ohjusta Eurooppaan. Ohjuspuolustusjärjestelmän perustaminen ja kykenemättömyys estää Yhdysvaltojen suunnitelmat olisi ollut Venäjälle osoitus maan suurvalta-aseman heikkoudesta.

Tämä maisteritutkielma sijoittuu tieteellisessä tutkimuskentässä laajasti ottaen politiikan tutkimusalaan. Kansainvälinen politiikka ymmärretään tässä tutkielmassa erilaisten tulkintojen kamppailuna, jossa osapuolet pyrkivät hyväksyttämään oman tulkintansa laajasti koko kansainvälisen järjestelmän yhteiseksi tulkinaksi. Näkökulma pitää sisällään oletuksen, että käytännön toimintaan liittyvät tulkinnat eivät ole yksiselitteisiä. Osana kansainvälisen politiikan kamppailua, retoriikan ja käytännön toiminnan keinoin osapuolet pyrkivät muuttamaan vakiintuneiden käsitteiden merkityksiä. (Ks. esim. Harle & Moisio 2003, 11-12) Ohjuspuolustuskiistan yhteydessä toimijoiden harjoittama politiikka määrittää itsen ja toiseuden välistä rajaa. Osapuolien käyttämät käsitteet ja määritelmät ovat arvopohjaisia, ja kansallisen turvallisuuden nimissä tehdyt toimet ovat aina poliittisia.

Kiista ohjuspuolustusjärjestelmän perusteluista, merkityksestä ja seurauksista on ollut esimerkkitapaus, jossa argumenteilla on keskeinen merkitys osapuolien yrittäessä rakentaa puheillaan maailma, jolla voidaan vakuuttaa yleisö omien toimien ja näkemysten välttämättömyydestä ja vastaavasti vastapuolen toimien vahingollisuudesta. Kiistassa Venäjä ja Yhdysvallat pyrkivät kumpikin rakentamaan dramaattisen teatraalisen näyttämön argumenteillaan, mutta ne käyttivät argumentoinnissaan ja retoriikassaan erilaisia elementtejä. Ohjuspuolustuskiista on retorisen analyysin kohteena mielenkiintoinen ilmiö, koska yleensä kiistaa ei ole totuttu ajattelemaan retorisesta näkökulmasta.

Ohjuspuolustuskiistaa ja siihen liittyviä kysymyksiä olen tutkinut myös Maanpuolustuskorkeakoulun yleisesikuntaupseerikurssin diplomityössä vuonna 2011. Diplomityössä esitettiin Yhdysvaltojen ja Venäjän keskeiset diskurssit, joihin nojautuen osapuolet perustelivat omia näkemyksiään. Huomion kohteena oli Yhdysvaltojen ja Venäjän diskursiivisten rakenteiden muotoutuminen, rakenteissa tapahtuneet muutokset ja muutosten taustalla vaikuttavat tekijät. Diplomityössä haettiin selityksiä Yhdysvaltojen ja Venäjän identiteettien sekä niiden piirissä muodostet-

tujen intressien muotoutumiselle. Tutkimuksen tulokset lisäsivät ymmärrystä Yhdysvaltojen ja Venäjän sotilasstrategisista tavoitteista ja keinoista tavoitteiden saavuttamiseksi sekä maiden kansallisen turvallisuuden päätöksentekoa ohjaavista tekijöistä. Diplomityössä ei tarkasteltu valtiojohdon retoriikkaa tai erilaisia retorisia käytäntöjä ja tehokeinoja. Sen sijaan tässä tutkielmassa erityinen huomio kohdistetaan erityisesti ohjuspuolustuskiistan aikana esiin nousevien diskurssien puitteissa esitettyyn Venäjän retoriikkaan. Analyysin erityisenä kohteena on Venäjän argumentaation retoriset tehokeinot, joiden avulla Venäjä pyrkii hankkimaan näkemyksilleen hyväksyttävyyttä ja saattamaan oman käsityksensä asioiden tilasta laajemmin osaksi kansainvälisen järjestelmän yhteistä ymmärrystä.

Yleisesikuntaupseeritutkinnon diplomityössä ja tässä maisteritutkielmassa on taustalla sama lähtökohtainen oletamus, jonka mukaan ohjuspuolustuskiistassa kyse oli erityisesti poliittisesta kamppailusta. Venäjän voimakas vastustus ei ollut selitettävissä pelkästään sotilaallisilla tai teknisillä seikoilla, vaan taustalla oli Venäjän suurvaltaidentiteettiin liittyviä tekijöitä. Tässä työssä tutkitaan erityisesti retorisia tehokeinoja, joita hyödyntäen Venäjä pyrki saattamaan oman tulkintansa laajemmin kansainvälisen järjestelmän toimijoiden yhteiseksi ymmärrykseksi.

Diplomityössä tutkimuksen tuloksena esitettiin, että Venäjän turvallisuusajattelussa olivat korostuneesti esillä elementit neuvostomenneisyydestä, identiteetikamppailu sekä erityisesti suhde Yhdysvaltoihin. Kansallisen identiteetin määrittelyssä Venäjä turvautui perinteiseen suurvalta-ajattelun kaavaan. Ohjuspuolustuskiistan aikana uhkakuvauksia rakennettiin kylmän sodan ajalta omaksutun identiteetin varaan ja tukeuduttiin vanhaan selitykseen, että länsi on aina muodostanut uhkan Venäjälle. (Lappalainen 2011, 153, 158)

Jälkikäteen tarkasteltuna voidaan perustellusti väittää, että länsimaiden yhteisö ei osannut täysin tulkita Venäjän argumentaatiota ja retoriikkaa. Ei uskottu, että ohjuspuolustuskiistan aikana Venäjän esittämä kovasanainen retoriikka ja uhkaukset voisivat myöhemmin realisoitua sotilaallisen voimankäytön muodossa Ukrainan kysymyksen yhteydessä. Mahdollisesti Venäjän turvallisuusajattelun ja uhkakuvatulkintojen syvällisempi ymmärtäminen olisivat luoneet paremmat edellytykset ymmärtää Venäjän strategisia tavoitteita, jolloin Ukrainan merkitys Venäjälle ja sodan syttyminen ei olisi ollut sellainen yllätys, jollaisena se nyt länsimaissa laajasti koettiin. Vielä yli kymmenen vuotta kiistan päättymisen jälkeen pidän perusteltuna ja hyödyllisenä analysoida, miten ohjuspuolustuskiistan aikana argumenttien kokonaisuus muodostettiin ja millaisia merkitysrakenteita niihin liitettiin. Mitä syvällisemmin ja tarkemmin tunnemme venäläistä turvallisuusajattelua ja poliittisen puheen tapoja ja käytänteitä, sitä paremmin voimme ennakoida Venäjän toimintaa erilaisissa kansainvälisen turvallisuuden kiistakysymyksissä. Erityisesti Suomen turvallisuuden näkökulmasta tarkasteltuna on oleellisen tärkeätä, että kykenisimme mahdollisimman tarkasti ymmärtämään venäläistä ajattelua ja puheen tapaa. Nähdäkseni tämä tutkielma luo perusteita tämän ymmärryksen lisäämiseksi.

1.2 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymykset

Maisteritutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisia retorisia käytäntöjä ja oman argumentaation vahvistamisen tekniikoita Venäjä käyttää erityisesti ohjuspuolustuskiistan yhteydessä tunnistettujen turvallisuusdiskurssien puitteissa. Valtiojohdon retoriikan analyysi edellyttää, että on pyrittävä ymmärtämään rakenteet, joissa kyseinen puhe on syntynyt. Toisin sanoen poliittiset puheet eivät synny tyhjiössä, vaan ne kiinnittyvät aina johonkin diskurssiin. Diskurssia voi muovata esimerkiksi jokin sisäpoliittinen asetelma tai kansallinen perinne, jolla ulkopoliittiset puheet on totuttu esittämään tai erityinen ideologinen perinne (Moisio 2003, 103). Ohjuspuolustuskiistan aikana esiin nousevat diskurssit tarjoavat samalla laajempia näkökulmia, joiden avulla voidaan arvioida, millä tavalla Venäjä määrittää itsensä kansainvälisen järjestelmän toimijana, ja millaisena se tulkitsee kansainvälisen järjestelmän toimintalogiikan kylmän sodan jälkeisenä aikana.

Tässä tutkielmassa analysoidaan, millaisin retorisin keinoin Venäjä pyrkii legitimoimaan omat toimensa ja hankkimaan hyväksyntää perusteluilleen sekä saattamaan oma näkemys laajasti kansainvälisen järjestelmän yhteiseksi ymmärrykseksi.

Tutkielman tutkimuskysymys on: *miten yleisesti hyväksytyjen totuutena pidettyjen argumenttien kokonaisuus on muodostettu ja millaisia merkitysrakenteita asioihin on pyritty liittämään ja millaisia tulkintoja niistä on pyritty esittämään?*

Tämän tutkielman tavoitteena on, että työn tulokset luovat osaltaan perusteita ja osaltaan auttavat ymmärtämään Venäjän valtiojohdon poliittisia tavoiteasetteluja ja sen päätöksentekoa ohjaavia tekijöitä. Ohjuspuolustuskiistan saadessa paljon kansainvälistä huomiota ja sen ollessa ajallisesti melko pitkäkestoinen kiistakysymys, se tarjoaa samalla mahdollisuuden analysoida, miten Venäjä määrittää kansainvälisen järjestelmän sääntöjä, uhkakuvia ja eri valtioiden asemaa uhkakuvien rakentumisessa. Tutkimuksen tulokset antavat perusteita arvioida, mitä Venäjän argumentointi ja käytetty retoriikka kertovat Venäjän turvallisuusajattelusta.

Tässä tutkielmassa ohjuspuolustusjärjestelmän kehittäminen ja siihen liittyvät kiistat ymmärretään erityisesti poliittisina kysymyksinä. Ohjuspuolustusjärjestelmää ei tarkastella teknisenä ratkaisuna tietynlaisen sotilaallisen uhkan torjumiseksi. Järjestelmän kehittämisen välttämättömyyden perusteluiden oikeellisuuteen tai järjestelmän teknisen suorituskyvyn arviointiin tämä tukielma ei tarjoa vastauksia. Työssä ei pyritä arvioimaan, missä määrin Venäjän vastustus on oikeutettua ja perustuu oikeisiin faktoihin. Valitun tutkimusasetelman mukaisesti ei ole siis olennaista pohtia, ovatko Venäjän esittämät uhkat todellisia vai eivät. Kaiken tämän sijasta mielenkiinnon kohteena ovat retoriset keinot ja menetelmät, joiden avulla Venäjä pyrkii saattamaan tulkintansa vallitsevaksi käsitykseksi asioiden tilasta. Oleellista on selvittää, miten ilmiö pyritään poliittisesti nimeämään ja käsitteellistämään siten, että esitetty tulkinta omaksuttaisiin laajasti yhteiseksi ymmärrykseksi ja suhtautumistavaksi kyseistä asiakysymystä kohtaan.

Tutkielman keskeinen kiinnostuksen alue on ohjuspuolustuskiistan vallitsevien diskurssien piirissä esitettyjen argumenttien retoriikka ja erityisesti yhteisen ymmärryksen lisäämiseksi käytetyt legitimointitekniikat. Diskurssit vaikuttavat laajasti valtiojohdon poliittisiin valintoihin ja päätöksentekoon, ja näin ollen on perusteltua, että tässä tutkielmassa ohjuspuolustuskiistan retoriikkaa ja kielellisiä strategioita analysoidaan diskurssien luomassa kielellisen rakenteen tilassa. Diskurssit toimivat rajoittavana rakenteena ja rajaavat valtiojohdon poliittisen toiminnan ja ulkopoliittisen retoriikan vakuuttavuutta, uskottavuutta ja vaikutusmahdollisuuksia. Diskurssi ikään kuin luo puitteet, joiden piirissä valtiojohto voi toteuttaa niin sanotusti uskottavaa ja hyväksyttävissä olevaa retoriikkaa ja käytännön toimintaa (Moisio 2003, 100). Retoristen legitimointimenetelmien ja motiivien selvittäminen lisää osaltaan ymmärrystä Venäjän tavoitteista ja päämääristä.

1.3 Aineisto

Tutkielma on aineistolähtöinen tutkimus, jossa valitut retoriikan tutkimuksen teoriat ja käsitteet toimivat aineiston tulkintakehyksinä. Aineiston valinnalla pyritään erityisesti luomaan mahdollisimman kattava kuvaus Venäjän käyttämästä legitimointistrategioista. Analysoinnin kohteena ei ole pelkästään puhuja ja tilanne, vaan huomiota kohdennetaan eritoten käsitteisiin ja niiden sisältämään legitimointipotentialiin. Aineiston analyysillä pyritään löytämään Venäjän kannanottojen taustalla vallitsevia motiiveja ja paljastamaan argumentaation taustalla olevia piilotettuja tavoitteita. Puheiden ja tekstien analysoinnissa pyritään havaitsemaan erityisesti rakenteita ja retorisia tehokeinoja, joilla pyritään hankkimaan laajaa yhteistä ymmärrystä esitetyille argumenteille.

Tässä tutkielmassa tehdään olettaus, jonka mukaan valtioiden tavoitteiden ja päämäärien rakentumista voidaan arvioida tarkastelemalla erityisesti valtion ulko-, turvallisuus- ja sotilaspoliittisen johdon toimintaa. Ylimmän poliittisen johdon ja virkamieskunnan puheet edustavat valtiojohdon virallista kantaa. Venäjällä ulkopolitiikka on vahvasti presidentin johdossa, eikä maan linjasta tai toimijan oikeudesta puhua ole yleensä poliittista epäselvyyttä.

Puheaineisto. Retoriikka-analyysissä olisi pyrittävä käyttämään alkuperäisiä puheaineistoja, jotta voidaan onnistuneesti selvittää puheiden ja lausuntojen retoristen keinojen vaikuttavuutta. Tässä tutkielmassa aineistona on Venäjän valtio- ja sotilasjohdon puheita ja lausuntoja, joissa suorasti tai epäsuorasta käsitellään tai sivutaan Yhdysvaltojen ohjuspuolustushanketta. Monipuolisilla retoriikkalainauksilla pyrin valottamaan käytettyjä legitimointistrategioita.

Pääosin esimerkkeinä käytetyt puheotteet on käännetty suomeksi englanninkielisestä käännöksestä. Nähdäkseni retoristen tehokeinojen analysointi on mahdollista myös englanninkielisestä käännöksestä. Valtaosa Venäjän valtiojohdon puheista on suunnattu laajalle läntiselle yleisölle, ja näin ollen englanninkielisenä tekstien saavutettavuus on laajempi. Voidaan perustellusti olettaa, että lähtökohtaisesti käännökset on pyritty tekemään laadukkaasti alkuperäiskieltä

tarkasti mukaillen. Olen myös ajoittain verrannut alkuperäiskielistä puheotetta sekä englanninkielistä käännöstä ja todennut niiden olevan korkeatasoisia ja tarkasti toteutettuja käännöksiä.

Tutkimuskirjallisuus. Tutkielman tulkintakehys muodostetaan Kenneth Burken, Patrick T. Jacksonin ja George Lakoffin keskeisestä retoriikan tutkimuksen teoriasta. Lisäksi Venäjän ulko- ja sotilaspolitiikkaa käsittelevä tutkimuskirjallisuus mahdollistaa ohjuspuolustushankkeen liittäminen laajempaan kontekstiin.

1.4 Tutkielman teoreettiset lähtökohdat ja rajaukset

Teoreettiset lähtökohdat. Tässä tutkielmassa aineistoa tarkasteltaessa pyritään löytämään retoriikan laajempia ja piileviä merkityksiä osana inhimillistä sosiaalista toimintaa. Ihminen on kielellinen toimija, joka toimii erityisesti symbolien välityksellä. Retoriikkaa pyritään ymmärtämään ja kieltä tutkimaan erityisesti symbolisen toiminnan käsitteen kautta. Symbolisen toiminnan avulla jäsenämme ympärillämme olevaa moniselitteistä ja monitahoisena näyttäytyvää maailmaa. (Burke 1966, 3–9; Summa 1996, 52.) Tutkimuksen teoreettinen perusta on esitetty tarkemmin luvussa 2.

Rajaukset. Tässä tutkimuksessa ohjuspuolustuskiistan tarkastelu aloitetaan ajallisesti vuoden 2001 syksystä, jolloin Yhdysvallat ilmoitti irtautuvansa yksipuolisesti ohjustorjuntajärjestelmien kehittämistä rajoittavasta ABM-sopimuksesta (*Anti-Ballistic Missile Treaty*). Tarkastelu ulottuu vuoteen 2009, jolloin Yhdysvallat ilmoitti päätöksestään olla sijoittamatta ohjuspuolustusjärjestelmän osia Eurooppaan. Tässä tutkielmassa ohjuspuolustuskiistaa ei tarkastella teknisenä ratkaisuna, eikä tämä tutkielma tarjoa vastauksia teknisiin ja järjestelmän käyttöön liittyviin sotilaallisiin tai järjestelmän suorituskykyä käsitteleviin kysymyksenasetteluihin. Ohjuspuolustushanketta tutkitaan erityisesti poliittisena kysymyksenä, jossa Yhdysvaltojen ja Venäjän välillä kiistellään ja käydään kamppailua poliittisista kiistakysymyksistä.

1.5 Aikaisempi tutkimus

Venäjän argumentaation osalta tukevaa tutkimuskirjallisuutta ovat Christer Pursiaisen teokset, joissa hän on pyrkinyt rakentamaan Venäjän ulkopoliitiikan konstruktivistisen mallin. Pursiaisen mukaan hyvin monet aikanaan Neuvostoliiton ulkopoliitiikan tavoitteista esitetyt arviot ovat edelleen ajankohtaisia Venäjän ulkopoliittisen toiminnan selittäjinä (Pursiainen 2000, 48). Pursiainen pyrki selittämään Venäjän ulkopoliitiikan taustalla vaikuttavaa ajattelua erityisesti käytännön politiikan tasolla.

Alpo Juntunen on teoksissaan *Itään vai länteen* ja *Venäjän imperiumin paluu* käsitellyt erityisesti Venäjän etupiirejä ja kuvannut Venäjän nykyistä geopoliittista keskustelua. Vaikka tutkimukset eivät noudattele lähtökohdiltaan konstruktivistisia

lähtökohtalettamuksia², ovat ne kuitenkin hyödyllisiä analysoitaessa Venäjän turvallisuusajatteluun keskeisesti vaikuttavia tekijöitä.

Marcel de Haas on teoksessaan *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century* pohtinut laaja-alaisesti Venäjän turvallisuuspolitiikkaa kylmän sodan jälkeen.

1.6 Dispositio

Tutkielman ensimmäinen luku on johdanto, jossa luodaan läpileikkaus tutkielman aihepiiriin. Toisessa luvussa käsitellään tutkielman teoreettinen lähtökohta ja tutkimusmenetelmä sekä kuvaillaan yleisesti retoriikan tutkimusta.

Tutkielman kolmannessa luvussa käsitellään uhkakuvatulkintojen luomista ja erilaisia retorisia käytäntöjä. Tulkintakehyksenä ja retoriikan taustarakenteena esitetään kuvaus venäläistä turvallisuusajattelua ohjaavista diskursseista, jotka ovat keskeisiltä osin vaikuttamassa Venäjän argumentointiin ja sen toimintaan erityisesti ohjuspuolustuskiistan yhteydessä. Diskurssien käsittelyn yhteydessä kuvataan tiiviisti diskurssin teema ja siihen sisältyvät keskeiset väittämät. Esiin nousevat diskurssit on analysoitu Maanpuolustuskorkeakoulun Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityössä (Lappalainen 2011).

Tutkielman lopussa pohditaan lyhyesti tekijöitä, jotka osaltaan selittävät, miten Venäjä on määrittänyt itsensä kansainvälisen järjestelmän toimijana kylmän sodan jälkeen ja mitä käytetty retoriikka kertoo Venäjän turvallisuusajattelusta. Asiaa tarkastellaan erityisesti niiden asiakohtien perusteella, jotka ovat selvästi havaittavissa erityisesti ohjuspuolustuskiistan yhteydessä. Lisäksi luvussa arvioidaan tutkielman tulosten luotettavuutta ja pohditaan mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

² Kylmän sodan ajalta periytyvä realismi on edelleen Venäjän tutkimuksessa hallitseva näkökulma.

2 PUHEIDEN JA KIELEN TULKINTAKEHYS

Tässä luvussa esitellään tutkielmassa Kenneth Burken symbolisen toiminnan ja dramatismin teorian keskeistä sisältöä. Lisäksi retoriikan strategioiden analysoinnissa sovelletaan George Lakoffin ja Patrick Thaddeus Jacksonin teorioiden periaatteita, joiden tämän työn kannalta keskeinen sisältö on esitetty luvussa. Lisäksi luvussa esitellään tutkielman tulkintakehyksenä käytetty metodi. Tarkoituksena on tiivistää tämän tutkielman kannalta retoriikan tutkimuksen keskeinen sisältö luodun tutkimusasetelman näkökulmasta.

2.1 Retoriikan tutkimuksesta

”Kriisitilanteet ovat retoriikan huvoipuistoja.”³

Puheiden ja esittämiensä käsitteiden avulla toimijat pyrkivät tekemään kiistanalaisista asioista hyväksyttäviä ja tosia. Kiistanalaiset asiat vaativat vakuuttavaa perustelua, ja puheella voidaan harhauttaa sekä tuottaa tulkinta todellisuudesta. Kuusisto (1995, 269) on korostanut, että erityisesti konfliktitilanteissa puheilla on suuri merkitys ja ne ovat todellisuutta laajalle yleisölle. Kun konflikti on saatu erilaisten retoristen tehokeinojen avulla kytkettyä yhteyteensä, sen jälkeen tarvittava ratkaisukin näyttäytyy selkeämpänä. Ulkopolitiikan kieli ei ole täten turhaa ja merkityksetöntä, vaan retoriikalla on suora yhteys toimijoihin, tilanteiden ja tapahtumien määrittelyyn ja selittämisen tasolla.

Retoriikalla pyritään suostuttelemaan yleisö hyväksymään tilannesidonnaiset väittämät, ja näin pyritään identifikaatioon. Argumentaatiolla muokataan ihmisten asenteita ja lisätään yleisön jäsenten uskollisuutta esitetyille väittämille. Argumentaatiossa edetään premissien kautta epävarmasta varmaan ja uskomuksesta totuuteen tai päinvastoin. Argumentoinnin tavoitteena on vuorovaikutuksen avulla päätyä jonkin tilanteen uudelleenmäärittelyyn ja muokkaamiseen. (Koistinen 1998, 43.) Parhaimmillaan tehokas argumentti onnistuu lisäämään teesin kannatusta tietyn ryhmän keskuudessa siinä määrin, että se saa aikaan halutun teon tai toiminnasta pidättäytymisen (Perelman 1996, 16–18).

Retoriikka voidaan ymmärtää osaltaan tavoitteellisena politikointina, jonka tarkoitus on ylläpitää sosiaalista järjestelmää ja uusintaa kuvaa itsestä ja muista. Retoriikka on tapa ymmärtää asioita ja taitoa tehdä asioista kuulijalle merkityksellisiä. (Aalto 2003, 130.) Jotta voidaan analysoida valtiojohdon retoriikan tavoitteita, on tärkeätä ymmärtää ne diskursiiviset rakenteet, joissa kyseinen retoriikka on syntynyt. Toisin sanoen on siis huomioitava, etteivät poliittiset puheet synny tyhjiössä, vaan puhe kiinnittyy aina johonkin diskurssiin. Diskurssia voi tapauskohtaisesti muovata esimerkiksi ideologinen ajattelutapa, asiaa koskeva sisäpoliittinen asetelma tai kansallinen rakenne tai asetelma, jolla ulkopoliittiset puheet esitetään. (Moisio 2003, 103.)

³ Kuusisto 1998.

Argumentaatio voi heijastaa ympärillä olevaa ja sitä, mitä asiasta yleisesti ajatellaan. Vastaavasti argumentaatiolla voidaan olla aktiivisesti vaikuttamassa päätöksentekijöihin tai julkiseen mielipiteeseen. (Mäkinen 2008, 68.)

Ohjuspuolustusjärjestelmän muodostama uhka on selitettävä ja perusteltava käyttämällä erilaisia tässä tutkielmassa analysoitavia retorisia strategioita. Keskeistä on pyrkiä selvittämään, miten Venäjä pyrkii luomaan retorisesti yhteisiä tulkintoja kansainvälisen turvallisuuden uhkista; miten kielellisin keinoin yksityisiä ymmärryksiä pyritään jalostamaan yhteisiksi ymmärryksiksi. Tässä tutkielmassa Venäjän valtiojohdon retoriikkaa analysoidaan Kenneth Burken symbolisen toiminnan ja dramatismin teorian näkökulmasta. Lisäksi retorisia strategioita arvioidaan myös George Lakoffin retorisen raamittamisen teorian ja Patrick Thaddeus Jacksonin selviön käsitteen kautta. Edellä mainittujen tutkijoiden analyysin keskiössä on käytetty kieli ja erityisesti puhujan premissien legitimointiin tähtäävät käsitteet. Tällöin ei pelkästään analysoida puhujaa ja tilannetta, vaan huomiota kohdennetaan erityisesti käsitteisiin ja niiden sisältämään legitimoitipotentiaaliin (mm. Jackson 2006, 1-3 ja Lakoff 2004, 10-11).

2.2 Symbolisen toiminnan ja dramatismin teoria

Kenneth Burke (1897-1993) oli yhdysvaltalainen kirjallisuustutkija ja filosofi, joka pyrki retoriikan analyysin avulla tutkimaan poliittisen ja sosiaalisen vallan symbolien luomista ja niiden käyttöä. Burken anti retoriikan tutkimukselle on ollut erityisesti hänen tapansa tarkastella mitä erilaisimpia ilmiöitä retoriikan näkökulmasta. Retoriikkaa analysoimalla Burke paljasti retoriikkaa sielläkin, mistä sitä ei odottaisi löytyvän (Summa 1996, 61). Burke ei korostanut niinkään argumentoinnin merkitystä, vaan tutki inhimillistä toimintaa ja sen ehtojen ja motiivien ymmärtämistä (Summa 1996, 52). Burken ehkä keskeisin teos on vuonna 1945 julkaistu *A Grammar of Motives* -teos, jossa hän käsittelee tutkimustaan sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja ihmisten välisestä kommunikaatiosta. Tärkein retoriikkaa käsittelevä teos on *A Rhetoric of Motives*, jossa hän esittää millainen tehtävä retoriikalla on laajemmin inhimillisen toiminnan tutkimuksessa. Burken tutkimuksen keskiössä oli erityisesti retoristen ilmiöiden, ja erityisesti symbolien, merkitys osana ihmisten toimintaa. Retoriikka on oleellinen osa ihmisten välistä ristiriitatilannetta, jossa toimijat ovat yleensä puolueellisia edistäessään usein näkymättömiä valtapyrkimyksiä (Summa 1996, 52).

Burken ajattelussa vaikuttaminen on retoriikan perustavoite, vaikka identifikaatiota hän pitää tätäkin keskeisempänä käsitteenä (Burke 1962, 19-23). Burke (1962, 578) mukaan pelkästään klassisen vaikuttamiseen keskittyvän retoriikan avulla ei ole mahdollista kuvata niitä tapoja, joilla luodaan sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Pelkästään vaikuttamiseen keskittyvän retoriikan puutteena on, että siinä keskitytään analysoimaan asioita, joiden yleisesti uskotaan olevan vakuuttavia, sekä menetelmiä, joilla uskotaan saavutettavan vakuuttavia tuloksia (Burke 1962, 580).

Ajattelussaan Burke tarkastelee erityisesti retoriikan laajempia ja piileviä merkityksiä osana inhimillistä sosiaalista toimintaa. Ihminen on kielellinen toimija, joka toimii erityisesti symbolien välityksellä. Filosofi pyrkii ymmärtämään retoriikkaa

erityisesti *symbolisen toiminnan käsitteen kautta* ja hänen retoriikan teoriassaan kieltä tutkitaan erityisesti symbolisena toimintana. Erityisesti symbolisen toiminnan kautta jäsenämme ympärillämme olevaa monitulkintaista ja monitahoisena näyttäytyvää maailmaa. (Burke 1966, 3–9; Summa 1996, 52.) Ihmiset ovat omaksuneet erilaisia käsityksiä, mielipiteitä ja näkemyksiä, joiden yhteensovittaminen edellyttää inhimillisen toiminnan symbolien käyttöä. Symbolit ovat muuttuvia ja aina sosiaalisesti jaettuja, sillä ne viittaavat aina johonkin itsensä ulkopuoliseen. Symbolit sisältävät samalla erilaisia arvostelmia; asenteita ja käsityksiä oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta. Symbolit tuovat yhteen konkreettisia ja abstrakteja elementtejä. Maailmaa ymmärtään nimeämällä ja luokittelemalla eri kohteita ja symbolien kautta ihmiset nimeävät ihmisiä, paikkoja, tapahtumia ja ilmiöitä. Niiden avulla ymmärrämme ympäristöämme ja kykenemme olemaan vuorovaikutuksessa muiden symboleja käyttävien toimijoiden kanssa. (Korhonen & Keränen & Lindroos & Nousiainen & Ojakangas & Tilli 2012, 94; Tilli 2012, 17, 176.)

Burkelle motiivit ovat kielellisiä rakenteita, joiden tarkoituksena on tehdä ihmisten toiminta ymmärrettäväksi. Tilli (2012, 18) toteaa, että motiivi on kulloisessakin tilanteessa esiintyvä toiminnan elementtien kokonaisuus. Symbolit ovat sosiaalisessa kanssakäymisessä esitettyjä viestejä, mutta samalla ne ovat myös kokemuksen ja ilmaisun välineitä. Symbolien kautta on mahdollista analysoida muuten abstraktia todellisuutta. Voidaan siis väittää, että myytit ja symbolit ovat läsnä kaikkialla kaikessa poliittisessa toiminnassa. Symbolien avulla voidaan lisätä toimijan motivaatioita toimia tai ajatella puhujan haluamalla tavalla. Retoriikan keskeisin tavoite on käytettävien symbolien avulla vedota yleisöön ja muokata yleisön asenteita, ja näin saada yleisö toimimaan halutulla tavalla. Retorinen kieli on näin ollen ensisijaisesti toimintaan tai asenteeseen houkuttelemista. (Burke 1962, 565–566.)

Symbolit Burke ymmärtää konkreettisina objekteina, jotka edustavat jotakin abstraktia. Ne toimivat ikään kuin kollektiivisina deskriptioina, jotka ilmentävät ja käsitteistävät yleisesti jaetun idean, asenteen, mielipiteen tai tunteen. Eräänä esimerkkinä symbolista voidaan mainita kansallislippu, joka ilmentää lukuisia erilaisia laajasti hyväksytyjä jaettuja kollektiivisiä käsityksiä ja tunteita. (Tilli 2012, 16.) Erityisesti käytettyyn kieleen perustuvassa tutkimuksessa argumentit ovat huomion kohteena, koska argumenteilla ja argumentaatiotekniikoilla luodaan erilaisia maailmoja, asemoidaan oma paikka sekä haetaan argumentille hyväksyntää sosiaalisessa kanssakäymisessä.

Kenneth Burken (1969a, 26) mukaan argumentoinnissa on kyse argumentaation taustalla olevan tavoitteen ja tarkoituksen paljastamisesta. Oleellista on huomata, että burkelainen kielen tulkinta kyseenalaistaa vahvasti jaottelun sanoihin ja tekoihin. Puhe ja kieli ovat aina fyysisten tekojen taustalla ja näin ollen ne on nähtävä tekojen kenttänä. Ihmisten mielessä merkitykselliseksi ja todellisiksi tulkitut asiat rakentuvat aina kielen varaan. Burken symbolisen retoriikan teoriamalli perustuu neljään keskeiseen osa-alueeseen: yhdistäminen ja erottelu, entelekia (eli täydellistäminen), identifikaatio sekä vielä ylimaailmallisuus, eli normaalin elämismaailman ylittäminen (transcendence) (Tilli 2012, 16).

Kieli inhimillisen kanssakäymisen perustana. Keskeinen burkelaisen retoriikan käsite on identifikaatio (samastuminen tai samastaminen), joka on retoriikan perusprosessi ja symbolisen toiminnan tavoite. Myös Burke (1962, 522, 19–23.) korostaa, että ihmisten toiminta nojautuu jaettuihin käsitteisiin, mielikuviin, ideoihin ja asenteisiin. Burken ajattelussa identifikaatiolla tarkoitetaan henkilön omaksuman ajattelun tai tavoitteiden ja toiminnan samaistumista johonkin toiseen tai vastaavasti sen erottumista jostakin toisesta. Näin luodaan osaltaan sosiaalista järjestystä ja yhteisöllisyyttä, mikä on identifikaation keskeinen tehtävä. Tavoitteena on, että mahdollisimman moni omaksuisi ja jakaisi symbolin merkityksen. Identifikaatio on tällöin asian tai ilmiön määrittämistä joksikin tai erottumista jostakin toisesta. Burken ajattelussa tiettyyn joukkoon kuuluminen tai siihen kuulumattomuus on lähtökohtaisesti aina retorista, mutta sen sijaan se ei ole aina välttämättä tiedostettua.⁴ Identifikaatiolla puhuja pyrkii luomaan yhteisöllisyyttä, johon hän itsekkin kuuluu. Laajasti ymmärrettynä identifikaatiolla voidaan tarkoittaa sekä yleisesti hyväksytyyn yhteisen hyväksynnän ja ymmärryksen hakemista että tietyn asian tai asiakokonaisuuden määrittämistä juuri tietynlaiseksi. (Burke 1969b, 55.)

Burken mukaan sosiaalinen järjestys syntyy ja sen säilyminen edellyttää identifikaatiota. Identifikaatio ilmiönä perustuu psykologiseen oletamaan, että edellä kuvattu sosiaalinen järjestys rakentuu juuri vuorovaikutuksessa muiden toimijoiden kanssa. Kielenkäyttö on kokemusten, toiminnan ja aikomusten tulkintaa sanoiksi ja näin ollen se voidaan ymmärtää sosiaalisena toimintana. Inhimillinen toiminta on siis pohjimmiltaan retorista. Vastaavasti ilman vuorovaikutusta reetorin ja yleisön välillä ei ole retoriikkaa. Kysymys on siis esittäjän ja yleisön suhteesta. Tuntemuksemme keitä me olemme, rakentuu heijastamalla itseämme suhteessa muihin toimijoihin. Itsetietoisuus voidaan saavuttaa vain sosiaalisen vuorovaikutuksessa identifikaation kautta. (Tilli 2012, 20.)

Identifikaatio on erittäin voimakas retorinen strategia, jolla kohde pyritään identifioimaan puhujan mielipiteisiin ja ideoihin käyttämällä kohteen ymmärtämää puhetapaa, ajattelumalleja ja asenteita. Identifikaatio on siis keskeinen prosessi, jonka avulla puhuja pyrkii vakuuttamaan yleisönsä (ks. esim. Summa 1996, 56–60). Identifioituneessa yhteisössä puhujan ja yleisön intressit näyttävät samanlaisilta. Reetorin keinovalikoima on lähes rajaton. Oleellista on ymmärtää, että erilaisille yleisöille saatetaan tarvita erilaisia symboleja. (Burke 1962, 544–545.) Tehokas symbolien käyttö varmistaa parhaimmillaan sellaisen loppuasetelman, että yleisöllä ei ole pelkästään yhteneväinen käsitys asioiden nykytilasta, vaan he omaavat myös mahdollisimman yhteneväisen käsityksen siitä, miten asioiden pitäisi olla ja kehittyä.

Yleisön suostuttelun osalta on huomioitava, että sen onnistumiseen vaikuttaa merkittävästi se, syntyykö vaikutelma, että puhujalla tai käsiteltävänä olevalla aiheella on riittävästi yhteistä yleisön kanssa. Pystymme helposti samaistumaan tilanteeseen, jossa puhujan uskottavuus asettuu kyseenalaiseksi, mikäli puhuja ei nauti ammatillista arvostusta, eikä hänen osaamisensa herätä yleisesti luottamusta. Identi-

⁴ Burkelaisessa tekstianalysissa tehtävänä on paljastaa tiedostamattomia identifikaatioita. Tutkijan tehtävänä on löytää ja paljastaa retoriikkaan ja usein retorisiin käytänteisiin piilotettuja impliittisiä tavoitteita ja motiiveja.

fikaatioprosessissa puhujan ja yleisön intressit ja substanssit kohtaavat, henkilöt uskovat niiden kohtaavan tai heitä pyritään suostuttelemaan näin uskomaan. Substanssilla Burke tarkoittaa kattokäsitettä, jolla kuvataan yksilön tuntemuksia, käsityksiä, mielikuvia, uskomuksia, periaatteita, kokemuksia, ajatuksia ja arvoja (Burke 1962, 545). Mitä suurempi ja yhtenäisempi identifikaatio on, sitä enemmän puhujan ja yleisön substansseissa on päällekkäisyyttä. Onnistunut reetori kykenee ylittämään hetkellisesti erilaiset jaottelut, sirpaleisuuden ja erilaiset hierarkiat. (Burke 1969b, 43, 55; ks. myös Tilli 2012, 176). Identifikaatio ei kuitenkaan tarkoita, että puhujan ja yleisön välillä on täysi identtisyys. Käytännössä lähes aina puhuja ja yleisö ovat samanaikaisesti joiltakin osin varsin samanmielisiä ja vastaavasti joiltakin osa-alueilta yhteinen ymmärrys voi olla vähäistä. Ihmisen ollessa retorinen olento, ei identifikaatio ole koskaan täydellistä, vaan se on aina jossain määrin asteittaista. Jokainen identifikaatio luo samalla myös uusia jaotteluita, mikä puolestaan synnyttää uudenlaisia mahdollisesti toisistaan poikkeavia näkökulmia ja tarjoaa uusia toimintamahdollisuuksia, joiden menestyminen edellyttää osatekijöiden uudenlaista kombinaatiota ja sisältöä. (ks. esim. Korhonen et al 2012, 99.)

Burken teoriassa identifikaatiota voidaan tavoitella neljällä keinolla (Ks. esim. Korhonen et al. 2012, 97): 1) samastaminen esimerkiksi kielen, eleiden, hierarkioiden, mielikuvien, asenteiden ja ajatusten kuten myös ammatin, iän, koulutustaustan tai vastaavien ominaisuuksien kautta. Burken mukaan samastaminen on helpoin vaikuttamisen ja identifikaation tapa (Burke 1962, 579–580); 2) samastaminen yhteisen vastustajan tai vihollisen kautta; 3) me tai yhdessä -rakenteiden käyttö sekä 4) identifiointi laajempaan toiminnan kenttään (ylimaailmallisuus). Venäjä pyrkii esittämään ohjuspuolustushankkeen olevan vain yksi esimerkki ja ilmentymä lännen jatkuvasti toteuttamista Venäjän turvallisuutta uhkaavista toimista. Vastaavasti Yhdysvallat pyrkii esittämään omat toimensa globaalia johtovaltiota koskevana velvollisuutena. Erilaisten käsitysmallien ja mielikuvien käytöllä pyritään identifioimaan kohteena oleva asia laajempaan toiminnan kenttään ja kokonaisuuteen. Neljäs tapa voidaan ymmärtää ikään kuin asian otsikointina, jolla pyritään vaikuttamaan ihmisten näkemysasioiden ideaalista tilasta. Diskurssista voidaan havaita monia asioita analysoimalla sitä, kuinka puhuja pyrkii otsikoimaan asian tai ilmiön.

Burke pitää identifikaatiota suostuttelua oleellisempänä retoriikan osa-alueena, vaikka niitä ei voi täysin erotella (Burke 1962, 570). Burke (1962, 544–545) katsoo retoriikan olevan ensisijaisesti puhujan yritys identifioida itsensä yleisön kanssa hänen tavoitteidensa kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla ja saada yleisö hyväksymään puhujan käsitys todellisuudesta yleisesti hyväksyttävänä totuutena. Reetorin keskeisin tehtävä on retorisin keinoin esittää ratkaisuja, joilla korjataan ja muutetaan olemassa oleva todellisuus kohti parempaa asioiden tilaa. Oleellista on huomata, että vaikuttaminen edellyttää aina puhujan ja yleisön välistä identifioitumista toisiinsa ja se voi tapahtua vain, mikäli yleisö kokee retorisen aktin uskottavana ja se on näin istutettavissa ihmisten yleiseksi ymmärrykseksi (Tilli 2012, 21).

Retoriikan symbolit juontavat juurensa yleisesti hyväksyttävistä jaetuista ymmärryksistä. Reetorin tehtävänä on toistolla, kertauksella ja viestin jatkuvalla vahvis-

tamisella varmistaa kuulumisen ja kuulumattomuuden olemassaoloa. (Summa 1996, 56–60; Burke 1969a, 26.) Retoriikassa on siis oleellista kyky hetkellisesti ylittää puheen sirpaleisuus ja erilaiset hierarkiat. Keskeistä identifikaation muodostamisessa on asioiden jakaminen ja erottaminen (division) sekä asioiden yhdistäminen (unification). Kieli ja retoriikka ymmärretään siis kielellisenä symboliikkana, jolla on kaksi toimintoa; se erottelee ja yhdistää, mikä osaltaan luo sosiaalista järjestystä. Usein on helpompi luoda sirpaleisuutta kuin laajoja yleisöjä yhdistäviä identifikaatioita (Korhonen et al. 2012, 97). Asian nimeäminen ja määrittäminen joksikin edellyttää myös erottelua, mitä se ei ole ja mistä ei ole kyse. (Tilli 2012, 13, 28–29.) Tiettyyn joukkoon identifioituminen tai siihen kuulumattomuus on aina retorista, mutta se ei välttämättä ole aina tiedostettua. Toistolla ja kertauksella vahvistetaan kuulumisen ja kuulumattomuuden olemassaoloa (Summa 1996, 56–60). Retoriikka voidaan ymmärtää eräänlaisena symbolisena pelastuskertomuksena, jossa puhujan tehtävänä on osoittaa mistä ongelmat, haasteet tai virheet ovat kyseisessä tilanteessa seurausta ja mitä erityisesti olisi välttämätöntä tehdä, jotta tilanne korjaantuisi ja asiat voitaisiin tehdä oikein (Korhonen et al. 2012, 95).

A Grammar of Motives -teoksessa Burke esittää teorian neljästä kielikuvasta, eli perustroopista, jotka ovat keskeisiä retoriikan rakenteeseen liittyviä vakuuttamiseen, suostutteluun ja identifikaatioon pyrkiviä elementtejä. Burken mukaan troopit muodostavat inhimillisen toiminnan keskeisen osan ja ovat perusta kaikelle ajattelulle. Tekstianalyysissä pyritään trooppien avulla selvittämään puhujan osin tarkoituksellisesti piilotettuja tai osittain tiedostamattomiakin motiiveja ja identifikaatioita puheen takaa. Neljä perustrooppia ovat: 1) *metafora* eli tietyn asian ymmärtäminen jonkin toisen asian kautta; 2) *metonymia* eli abstraktin asian ilmaiseminen konkreettina kautta; 3) *synekdoke*, eli ilmiön jokin piirre edustaa koko ilmiötä; ja 4) *ironia*, eli yhden näkökulman kyseenalaistaminen täysin vastakkaisen näkökulman mahdollisuuden esiintuomisella. Edellä lyhyesti kuvatut perustroopit ovat läheisessä suhteessa toisiinsa ja vahvimman esillä olevan troopin lisäksi voidaan havaita kolmen muun troopin olemassaolo. (Burke 1969a, 503.)

Metaforalla Burke tarkoittaa kielellistä välinettä, jonka avulla asia voidaan nähdä jonkun muun kautta. Metafora on vertauksesta kehittynyt kielikuva. Se voidaan ymmärtää ikään kuin perspektiivinä, joka antaa mahdollisuuden nähdä jokin asia toisen asemesta tai näkökulmasta ja ”katsoa A:ta B:n näkökulmasta ja täten käyttää B:tä A:n perspektiivinä”. (Burke 1962, 503–504.) Näin metaforat ovat osaltaan yhdistämässä järkevää päättelyä mielikuvitukseen (Kuusisto 1994, 30). Metaforat ovat olennainen osa arkiajattelua ja ne toimivat samalla ristiriidan paljastajina. Nähdäkseen asia jonakin toisena, pitää se viedä alueelta toiselle, eivätkä alueet ole koskaan identtiset (Nikanne 1992, 64).

Metonymialla pyritään korvaamaan pelkistämistä, jossa nimenvaihdoksella tai kuvailmauksella välitetään abstrakti aineeton asia jonkin konkreettisen ja helposti ymmärrettävissä olevan asian kautta. Esimerkkinä ”sydäntä” voidaan käyttää kuvaamaan tunteita. Metonymia on täten substanssin pienennetty edustaja. (Burke 1962, 506–507.) Yleensä metonymialla voidaan myös rikastuttaa kieltä dramatisoitaessa asioita, jolloin kyseessä on runollisen realismin väline. Metaforaa ja metonymiaa

tarkasteltaessa voidaan huomata, että ne ovat hyvin lähellä toisiaan. Kummankin tarkoituksena on ymmärtää käsite toisen ilmauksen kautta, mutta metonymia foku-soi tarkemmin kohteensa tiettyihin puoliin.⁵ (Onikki 1992, 40.)

Synekdokeella korvataan esittämistä. Se on ilmaus, jossa kuvataan osaa kokonai-suutena tai kokonaisuutta sen osana. Siinä kaksi toisiinsa liittyvän ilmiön jokin piirre voidaan katsoa edustavan koko ilmiötä. Se on siis kokonaisuuden edustajan repre-sentaatio. (Burke 1962, 507–508.) Eräänä synekdokee-esimerkkinä voi mainita tunne-tun sanonnan: ”Ketju on yhtä vahva kuin sen heikoin lenkki.” Synekdokeet ovat kak-sisuuntaisia, millä tarkoitetaan mahdollisuutta tarkastella laadusta määrää tai toisin-päin. (Kulovaara 2007, 76.)

Ironian tarkoituksena on esittää asioita niiden vastakohtien kautta ikään kuin kääntäen asia pääläelleen. Edellä luettelut perustroopit ovat Burkelle avain retoriseen ajatteluun ja retoriikan ymmärtämiseen. (Burke 1962, 517.) Summan (1996, 52–55) mukaan ironia on synekdokeen vastinpari. Ironisella ilmauksella voidaan kyseen-alaistaa näkökulman edustavuus ja samalla tuoda täysin vastakkainen näkökulma. Ironisen sarkastinen huomautus kätkee myös reetorin itsensä sisälleen, eli se liittyy samalla myös puhujaan itseensä (Burke 1969a, 514–516).

Burken dramatismin teorian keskeinen ajatus on, että maailmaa pitää lähestyä draaman keinoin ja burkelaisessa tekstianalyysissä retoriikkaa ja argumentteja on tutkittava dramatisistisesti (ks. esim. Tilli 2012, 35; ks. myös Korhonen et al. 2012, 97). Dramatismin teoriassaan Kenneth Burke on pyrkinyt luomaan yhteyden retoriikan ja yhteisöllisyyden välille. Argumentoinnissa reetori omaksuu erilaisia rooleja vaihteleviin tilanteisiin erilaisille yleisöille ja näyttämöille. Dramatismin teorian taustalla on edellä esitetty olettaus, että ihminen on symboleja luovasti käyttävä ja väärinkäyt-tävä olento. Todellisuus, sellaisena kuin sen kulloisessakin tilanteessa ymmärrämme, rakentuu symbolisten järjestelmien kautta. Käytännössä todellisuus rakentuu ihmis-ten välisessä viestintätilanteessa kielenkäytön kautta. (Burke 1966, 5–6.) Olennainen piirre inhimillisessä toiminnassa on erityisesti kokemusten, toiminnan ja erilaisten aikomusten ilmentäminen kielellisillä ilmauksilla (Burke 1966, 14–15).

Tilli (2012, 25) toteaa, että draama on keino käsitteellistää symbolista toimintaa. Inhimillinen toiminta on näin ollen draaman kaltaista. Se on julkinen performanssi, jonka taustalla on usein konflikti tai kiista. Ristiriitatilanteissa reetorin tehtävänä on selittää ongelma ja tarjota ratkaisu tilanteen vakauttamiseksi tai toimien oikeutta-miseksi. Draama on yleisön kanssa käytävää dialogia. Dramatismin teorian keskeisiä ulottuvuuksia ovat vaikuttaminen, identifikaatio ja viestintä. Retoriikkaa voidaan nähdä kaikkialla, missä on vaikuttamista tai siihen pyrkimistä. Yleisölle luotu todel-lisuus ja symbolinen toiminta pitää saattaa nähdyksi ja kuulluksi, jotta yleisön jou-kossa voi tapahtua identifikaatio. (Burke 1962, 562–563.) Burken dramatisoinnin teo-rian kielellisiä periaatteita ja peruselementtejä ovat käskyt, toimien kielteisyys ja va-hingollisuus, tottelemattomuus, syyllisyys sekä tilanteen pelastavien toimien esittely ja järjestyksen palauttaminen (Tilli 2012, 23, 25). Burkelaisittain ymmärrettynä reto-

⁵ Metaforan ja metonymian eroa voidaan selventää seuraavalla esimerkillä: vesilasi on puoliksi tyhjä/täynnä on metafora, mutta puhe *sydämestä* tunteiden sijaan on metonymia.

riikka on ensisijaisesti moninaisten suostuttelevien identifikaation välineiden käyttöä, joiden tavoitteena on vähentää hajaannusta ja kuiluja entiteettien välillä, ja näin pyrkiä saavuttamaan yhteisesti hyväksytty asioiden täydellistyminen.

Burke esittää dramatismin teoriassaan, että minimissään narratiivi edellyttää viiden peruselementin käyttöä. Burken niin sanottu viisikko (pentad) muodostuu seuraavista elementeistä: 1) teko, toiminta (act); 2) tilanne, kohtaaminen tai konteksti (scene); 3) toimija (agent); 4) väline (agency) sekä 5) päämäärä ja tarkoitus (purpose). Näiden elementtien avulla argumentaatiossa rakennetaan temporaalinen synteesi ja erilaisten juonellisten keinojen avulla tarinan kokonaisuus. Kaikissa vaikuttamisen tilanteissa voidaan havaita kyseiset viisi elementtiä joko implisiittisesti tai eksplisiittisesti. Rehtorin on kyettävä kuvaamaan mitä on tapahtunut, missä, kuka tai ketkä sekä miten ja miksi. Usein puheessa on yksi hallitseva elementti, jolle muut elementit ovat alisteisia. On myös oleellista, että elementit ovat keskenään toisiinsa sopivia. (Burke 1969b, 3–20.) Hyvin usein puhe etenee tilannemäärittelystä kohti vaadittuja tekoja sekä niiden tekijöiden kuvausta (Korhonen et al. 2012, 97–98). Pyrkimyksenä on vaikuttaa yleisön asenteisiin. Analysoimalla elementtien keskinäistä hierarkiaa, niiden suhteita ja erilaisia korostuksia, on mahdollista paljastaa argumentaation sisältämiä motiiveja. Viisikko voidaan ymmärtää analyysikehikkona, joka auttaa tulkitsemaan argumentaation retoriikkaa, mutta se ei suinkaan tarjoa vastauksia puheen totuudenmukaisuudesta (Burke 1969a, 268).

2.3 Selviön käsite retorisenä strategiana

Kenneth Burken identifikaatio-teoreettisen ajattelun keskeisiä periaatteita ja niiden tulkitsemista tukee Patrick T. Jacksonin selviön⁶ (rhetorical commonplace) käsite. Jacksonille selviö on käsite, jonka ihmiset tuntevat ja jonka olemassaolo yleisesti hyväksytään, mutta joka on sellaisenaan asiana tai ilmiönä vaikea eksaktisti määrittellä ja johon yksilötasolla asemoidutaan hyvin monin tavoin (Jackson 2006, 46). Selviö voi pitää sisällään moninaisia merkityksiä. Selviöillä keksitylle tai olemassa olevalle asialle annetaan olemus, joka vaikuttaa juuri tietynlaiselta ja se vaatii tietynlaista toimintaa. (Jackson 2006, 28–29.) Oleellista on, että selviötä pidetään yleisesti hyväksyttävänä totuutena, vaikka sen sisältö on usein epämääräinen ja sen yksiselitteinen määrittely on vaikeata. Selviöiden käyttö on tehokasta erityisesti siitä yksinkertaisesta syystä, että ne ovat yleisön tuntemia selviöitä, jolloin niitä ei kyseenalaisteta, vaan ne ovat laajasti tunnettuja ja hyväksytyjä. Yksinkertaistettuna voidaan todeta selviön (commonplace) tarkoittavan mitä tahansa hyvin tunnettua käsitettä, fraasia, sanontaa tai maksimiä (Korhonen 2012).

Jacksonin teoriassa huomion kohteena on julkisesti esitetyt puheet, joiden tarkoituksena on rakentaa ja vahvistaa poliittista ilmapiiriä tavoiteltavan poliittisen totuuden ja ymmärryksen tuottamiseksi. Poliittinen lopputulos on seurausta julkisesti esitetystä retoriikasta. Selviö on poliittisen toiminnan diskursiivinen resurssi ja kielel-

⁶ Patrick T. Jackson käsittelee selviön (commonplace) käsitettä teoksessaan *Civilizing the Enemy. German Reconstruction and the Invention of the West* (2006).

linen strategia, jolla retorisen vastakkainasettelun osapuoli pyrkii legitimoimaan oman toimintansa, tai vastaavasti sitä voidaan käyttää delegitimoinnin välineenä. (Jackson 2006, 27–32.) Selviöiden käytöllä myös osaltaan tuotetaan ja muokataan politiikkaa. Selviöt voivat muodostua retorisiksi strategioiksi, jotka vakiinnuttavat poliittisesti ja sosiaalisesti synnytettyjä toimia tai järjestelyjä. Niiden olemassaoloa ylläpidetään ja vahvistetaan asian tiimoilta käytävällä keskustelulla, jossa tuotosten legitimaatiota vahvistetaan ja uudelleenmuokataan. Retoriikka muokkaa erityisesti toiminnan mahdollisuuksia, mutta se ei kuitenkaan samalla määritä niitä täydellisen aukottomasti. (Jackson 2006, 73–78.) Vallitsevat diskurssit olivat merkittävä rakenteita tuottava ja muokkaava menetelmä (Jackson 2006, 242). Näin ollen on perusteltua, että maisteritutkielmassani tarkastelen Venäjän valtiojohton lausuntoja erityisesti ohjuspuolustuskiistassa esiin nousevien keskeisten diskurssien kautta.

Poliittisessa kamppailussa selviö on tehokas toiminnan legitimoinnin väline. Selviöiden sisällön määrittelyn epämääräisyyttä kuvaa, että poliittisen kamppailun vastakkaiset osapuolet voivat argumentoida näkökantojaan käyttämällä samoja selviöitä. Osapuolet pyrkivät määrittelemään selviöiden sisältöjä ja merkityksiä omalla tavallaan, jolloin niiden käyttö palvelee omia toimien ja näkemysten oikeuttamista. Jackson (2006, 17) on todennut kuvaavasti: “the notion of “legitimacy” is made sosiologically relative rather than transcendently absolute.” Jacksonin (2006, 8–11) mukaan puheella pyritään luomaan tilanteesta mahdollisimman arkinen, jotta olemassa olevaa teemaa voidaan käyttää omien toimien legitimointiin ja vaihtoehtoisesti niiden vastustamiseen. Jotta vaihtoehtottomana totuutena esille tuotua teemaa voidaan käyttää toiminnan legitimointiin, täytyy sitä toistaa, jotta yleisö hyväksyy ja omaksuu sen käytön. Oleellista on, että yleisö kokee legitimaation järkeväksi ja hyväksyttäväksi. Selviöiden pitäisi herättää yleisössä pääasiassa myönteisiä tunteita. Selviöiden käytöllä pyritään luomaan nopeasti syntyviä mielikuvia ja näin saattamaan puhuja ja yleisö samalle aaltopituudelle. Selviöt ovat siis osaltaan luomassa toiminta-alttiutta, jotta yleisö voisi hyväksyä laajasti reetorin esittämät premissit.

Usein ei yleisö, eikä reetori itsekään ole täysin tietoisia, mihin selviön käyttö viittaa. Selviöitä voi olla useita ja niitä voidaan käyttää useita samaan aikaan. Yleensä selviöt ovat sidoksissa tiettyyn tilanteeseen ja ne voivat myös kehittyä niitä käytettäessä. Monet valtiojohton puheissa esiin nostetut asiat voivat olla joko käsitteitä tai selviöitä, ja samaa sanaa voidaan käyttää kummassakin merkityksessä. Ihmiset eivät välttämättä kykene tarkasti selittämään sanan sisältöä käsitteenä, mutta se ei suinkaan tarkoita, että ihmisillä ei olisi mielipiteitä ja mielikuvia sanan merkityksestä. Selviöiden käyttö on käsitteen käyttöä vapaampaa, sillä ihmiset voivat antaa käytetylle selviölle erilaisia sisällöllisiä merkityksiä. (Jackson 2006, 27–32.)

Korhonen (2012, 22) määrittelee käsitteen ja selviön eron toteamalla, että käsitteitä voidaan löytää kirjastoista ja selviöitä poliitikkojen puheista ja median uutisoinnista. Käsitteillä, vaikka ne voivat olla monimutkaisesti määriteltyjä, pyritään lisäämään yhteistä ymmärrystä ja jaettuja merkityksiä reetorin ja yleisön välillä. Selviön käyttö on yksinkertaisempaa, eikä niiden käyttö edellytä reetorin ja yleisön välillä

yhdenmukaista ymmärrystä sen sisällöstä. Näin ollen selviöiden käyttö on hyvin tyypillistä politiikassa, jossa epäselvät merkitykset ovat yleisiä ja usein tarkoituksenmukaisia. Selviöt saattavat sisältää varsin laaja-alaisia ja peiteltäviä merkityksiä, jolloin niiden analyttinen kontrollointi ja arviointi on vaikeata.

Kuten aiemmin on esitetty, selviöt ovat julkista retoriikkaa ja näin ne muokkaavat ja tuottavat yhteiskunnallista kieltä. Selviöiden käytön edellytys on, että yleisö tuntee ne ja ne herättävät mielleyhtymiä. Selviöiden julkisuus mahdollistaa sellaisten argumenttien analogian kuten ”koska olemme X meidän pitää tehdä Y”. Oleellista on kyetä synnyttämään mielikuva, jossa Y muodostuu oleelliseksi osaksi X:ää, joten Y:n tekemisestä tulee silloin välttämätöntä. (Jackson 2006, 28–29.) On siis oleellista, että selviössä käy ilmi toimijan merkitys. Selviöitä käytettäessä usein yksi nousee toisia tärkeämmäksi ja sitä pyritään tukemaan muiden selviöiden käytöllä.

Selviön käyttö on myös rajaamista ja erottelua. Samalla kun niihin liitetään ominaisuuksia, suljetaan toisia ominaisuuksia ja merkityksiä niiden ulkopuolelle. (Jackson 2006, 46.) Jacksonin (2006, 44–45) mukaan poliittisessa kamppailussa käytettäviin selviöihin sisältyy kolme avainmekanismia: 1) tarkentaminen, määrittely ja yksilöinti (specifying), jossa osapuoli pyrkii uudelleenmäärittämään jo aikaisemmin tutun selviön; 2) hajottaminen ja erottelu (breaking), jossa toinen osapuoli pyrkii osoittamaan vastapuolen aseman epä johdonmukaisuuksia; ja 3) liittyminen ja sitominen (joining), jossa toinen osapuoli pyrkii osoittamaan vastapuolen selviön tarkoitavan toisenlaista ja usein vahingollista politiikan suuntaa. Julkisuudessa käytävän poliittisen kamppailun lopputulema on usein näiden tekijöiden synteesi. Jackson (2006, 15) kutsuu esittämäänsä teoriaa vaihdannalliseksi sosiaalisesti konstruktio-nismiksi.

2.4 Uudelleenraamittaminen legitimointipotentialina

Jacksonin tapaan George Lakoff on tutkinut poliittisen kielen legitimointiprosessissa käytettäviä keinoja, menetelmiä ja käsitteitä. Tutkijoiden mielenkiinto kohdistui erityisesti poliittisessä kamppailussa käytettävään kieleen, eikä niinkään tilanteeseen tai puhujaan. Tutkijoiden mielenkiinnon fokuksena on erityisesti retorisen legitimointipotentiaalnin keinot ja tähän liittyvät käsitteet. Lakoff esittää teorian sosiaalisesta ja käsitteellisestä uudelleenraamittamisesta ja sen vaikuttavuudesta. Sosiaalisen uudelleenraamittamisen Lakoff määrittää toiminnaksi, jossa nimeämällä uudelleen käytettyjä käsitteitä huomion kohteena oleva asia voidaan esittää tavalla, joka rajoittaa ja heikentää vasta-argumentteja (Lakoff 2004, 3–4). Käsitteiden määrittäjällä on merkittävä poliittinen vaikutus, koska käsitteiden määrittäjän voidaan katsoa olevan retoriisesti etulyöntiasemassa käsitteillä käytävässä argumentatiivisessa kamppailussa. Se, joka kykenee määrittämään ja uudelleenmuotoilemaan käsitteitä, voi omalla toiminnallaan rajata ja ikään kuin kehystää käytävää keskustelua. (Lakoff 2004, 100.) Kielen ja käsitteiden vaihtuminen edellyttää aina myös vastapuolelta uudenlaista asemoitumista ja uudenlaista retoriikkaa. Pätevän ja tehokkaan vasta-argumentoinnin esittäminen on vaikeaa erityisesti silloin, kun retorinen muutos on seurausta uudelleenraamittamisesta ja reetori on näin kyennyt määrittämään debatissa käytetyn kielen.

Uudelleenraamittamisessa reetori esittää asiat uudella tavalla ja näin hän voi ohjata keskustelua itsensä määrittämällä ehdoilla. Uusi raami liittyy asiaan uusia mielikuvia ja legitimoit reetorin esittämiä argumentteja. Reetori voi yksinkertaistaa monimutkaisia asioita omien tavoitteidensa mukaisten raamien sisälle. Käytännössä uudelleenraamittaminen on sanojen lisäksi operointia taustaolettamuksilla, ideoilla ja erilaisilla aikaisemmin kuvatuilla selviöillä, jotka yleisö on laajasti omaksunut. Oleellista on, että yleisö on tiedostamattaan hyväksynyt esitetyt ideat ja taustaolettamukset, jolloin päälle rakennettu uudelleenraamittava argumentti voi toimia tehokkaasti. Argumentoinnin on pysyttävädyttävä kuulijan hyväksymässä kehyksessä. (Lakoff 2004, 22–24.)

Retorisella uudelleenraamittamisella on tarkoitus muuttaa käsitystä huomion kohteena olevasta asiasta tai ilmiöstä. (Lakoff 2004, 10–11.) Tehokkaasti raamitusta käytävä puhuja onnistuu esimerkiksi yksinkertaistamalla monimutkaisia asiakokonaisuuksia saattamaan argumentaation haluamansa kehysten raameihin. Vastaavasti puolustautuessaan vastapuolen argumenteilta reetori pyrkii tekemään huomion kohteena olevasta asiasta monimutkaisen ja irrottamaan argumentit itsensä kannalta epäsuotuisesta kielestä. Asiat on usein esitetty riippuvuussuhteessa toisiinsa. (Lakoff 2004, 50.) Oleellista on, että tehokkaasti konstruoitu uusi kehys on riittävän yksinkertainen, jotta esitetyt argumentit sopivat siihen ja yleisön on se helppo hyväksyä. Argumentaation hyväksyttävyyteen vaikuttavat kuulijan maailmankuva ja intressit, ja muutetun taustaoletuksen on edelleen sovittauduttava yleisön hyväksymiin taustaoletuksiin. Lakoff (2004, 17, 32) jopa väittää, että jos raamin kieli oleellisilta osin vastaa kuulijan maailmankuvaa, faktat ja tosiasiat ovat jopa toissijaisia argumentin hyväksyttävyyden kannalta. Uudelleenraamituksen on oltava riittävän yksinkertainen ja usein epämääräinen, jotta se ei aiheuta ristiriitaa yleisön taustaolettamuksissa. Lopputuloksena tavoitellaan kehystä, jonka puitteissa esitetyt argumentit ovat helposti hyväksyttäviä ja vastaavasti vaikeasti vastustettavissa. (Lakoff 2004, 3–4.)

Reetorin keskeinen pyrkimys on siis operoida retorisesti sellaisen kehysten puitteissa, jossa argumentti on kaikkein helpoiten hyväksyttävissä. Lakoff korostaa, että raamitustekniikka on tehokas erityisesti siitä syystä, että usein retorisesti luotu uusi raami sisältää retorisen ansan, jossa argumenttiin tai kehykseen on rakennettu kuulijan arvojen ja arvostusten mukaisia elementtejä. Tällöin vasta-argumentointi jää usein tehottomaksi. (Lakoff 2004, 10, 17–18). Ohjuspuolustuskiistan osalta voidaan nostaa esille eräänä esimerkkinä Yhdysvaltojen tapa nimetä ohjuspuolustusjärjestelmänhanke *ohjuskilveksi*. Kilpi-nimitys on helppo assosoida passiiviseksi ja puolustukselliseksi, ei hyökkäykselliseksi järjestelmäksi. Näin keskustelussa käytettävällä kielellä pyritään uudelleenraamittamaan, mistä asiassa on tosiasiallisesti kyse. Retorisillä keinoilla pyritään samalla sulkemaan pois ja rajaamaan ulkopuolelle kilpailevia vaihtoehtoja, koska ne eivät ole yhteensopivia määritellyn kehysten kanssa. Uudelleenraamituksen jälkeen uusi kielellinen raami ohjaa yleisön ja vastapuolen ajattelua, jolloin vasta-argumentointi on vaikeaa etenkin, jos vastapuoli ei osaa irtautua siitä. Uudelleenraamituksella keskustelu ikään kuin siirretään täysin toiseen tilaan, jossa keskustelua pyritään jatkamaan.

Kuten myös selviöiden käytössä, myös uusien raamien ja käsitteiden aktiivisella toistolla voidaan lisätä niiden yleistä hyväksyntää ja vähentää mahdollista kiistanalaisuutta. Luodun raamin vallitsevuutta voidaan lisätä jatkuvalla toistolla. Luotu raami jää elämään, kun yleisö käyttää ja toistaa sitä, ja näin uusintaa raamia omassa toiminnassaan. Oleellista on havaita, että raami on olemassa, vakiintuu ja uusintuu vain sitä käytettäessä. Toistuvasti käytettävästä uudesta raamista voi muodostua ideaalitapauksessa uusi retorinen selviö, jonka avulla poliittisessa kamppailussa voidaan legitimoida haluttuja menettelytapoja.

Uudelleenraamituksessa vastapuoli ei kykene tehokkaaseen vasta-argumentaatioon, mikäli hän pelkää reagoi raamin määrittäjän argumentteja vastaan, eikä hän näin kykene irtautumaan luodusta kehyksestä. Raamin määrittäjä on tällöin onnistunut tavoitteessaan, kun vastapuoli reagoi uuden raamin mukaiseen kieleen. Välttääkseni astumasta raamin määrittäjän retoriseen ansaan, olisi uuden raamin havaitsemisen jälkeen vasta-argumentaatiossa vältettävä käyttämästä uuden raamin kieltä. Kielellisessä kamppailussa raamin tunnistajan pitäisi pyrkiä edelleen itse määrittämään keskustelussa käytettävää kieltä ja näin olla reagoimatta raamin määrittäjän luomiin uusiin käsitteisiin. Käytännössä vasta-argumentaatiossa pitäisi pyrkiä uudelleen raamittamiseen tai vaihtoehtoisesti pyrkimyksenä voi olla määritetyn raamin purkaminen (Lakoff 2004, 115). Usein uudelleenraamittaminen ei onnistu, mikäli yleisö omaksuu nopeasti uuden raamin ja keskustelu jatkuu uusien käsittein. Raamin purkaminen edellyttää luodun raamin saattamista epähyväksyttäväksi tai käyttökelvottomaksi. Raami myös purkautuu, mikäli sitä ei aktiivisesti omaksuta kieleen.

Käytännössä yleisö pitkälti määrittelee, pitääkö se luotua uutta raamia legitiminä (Lakoff 2004, 17). Mitä heikompi yleinen hyväksyttävyys on jollakin asialla, sitä helpompi on luoda uusi retorinen kehys. Raamin purkautuminen voi toteutua, mikäli kyetään osoittamaan raamin epäloogisuus ja sen sisäiset ristiriidat tuomalla keskusteluun uutta tietoa ja uusia faktoja. Epäloogisuuden osoittaminen edellyttää uskottavuuden kyseenalaistamista. Oleellista on, että yleisö ei välttämättä hyväksy samoin perustein esitettyä vasta-argumenttia. Samat perustelut ja samoin käsittein muodostettu argumentaatio voidaan hyväksyä yhden kysymyksen suhteen, mutta sitä ei hyväksytä jonkin toisen vastaavanlaisen kysymyksen osalta.

2.5 Tutkimuksen metodi - ymmärtävä selittäminen

Tässä tutkielmassa analysoinnin kehikon muodostaa aikaisemmin kuvattu Burken toiminnan ja dramatismin teoria sekä Lakoffin ja Jacksonin retoriset strategiat. Kuten aiemmin on esitetty, edellä mainittujen tutkijoiden analyysin keskiössä on käytetty kieli ja erityisesti puhujan premissien legitimointiin tähtäävät käsitteet. Tällöin ei pelkää analysoida puhujaa ja tilannetta, vaan huomiota kohdennetaan eritoten käsitteisiin ja niiden sisältämään legitimointipotentialiin.

Burkelaisessa retoriikan tutkimuksessa tekstin tulkinnessa huomio keskittyy retoriikan avulla tuotettujen symbolien tutkimukseen. Pyrkimyksenä on löytää retoriikassa käytettyjä osittain tiedostamattomiakin identifikaatioita. Kenneth Burken mie-

lestä retoriikan analysoinnin tavoitteena on ajatus ”paljastamisesta”. Burken (esim. 1962, 406–408) mukaan retoriikan analysoinnin tavoitteena on paljastaa, miten retorinen identifikaatio ja motiivi ovat löydettävissä erityisesti sieltä, mistä niitä ei tunnista tai mihin niiden ei uskoisi kuuluvan. Retoriikkaan kuuluu eräänlainen verhoaminen ja petoksen mahdollisuus. Retorisen motiivin sisäistäminen identifikaation välityksellä voi olla tiedostettua tai tiedostamatonta. Se voi tapahtua suunnitellusti tai sattumanvaraisesti. (Burke 1962, 559.) Maisteritutkielmani eräänä päämääränä on ohjuspuolustuskiistan yhteydessä Venäjän retoristen motiivien paljastaminen analysoimalla valtiojohdon argumentaatiota kiistan aikana esiin nousevien diskurssien puitteissa.

Burkelaisessa tekstintulkinnassa huomiota pitää kohdistaa erityisesti elementtien välisten suhteiden yhtymäkohtiin, joissa asioiden merkitykset voivat muuttua. Kaikkein yleisimmät ja helpoiten löydettävät yhdistelmät ovat scene-act ja scene-agent (Burke 1969a, 11). Erityisesti kansainvälisen suhteissa ja sotilaallisissa kysymyksissä usein tilanne (scene) määrittää käytettäviä tarkoituksenmukaisena pidettäviä toimintatapoja (act). Tällöin toiminnan luonteenpiirteet voidaan johtaa taustalla olevasta tilanteesta. Esimerkiksi teon ja kontekstin tai toimijan ja teon välisessä monitulkintaisessa pisteessä voi tapahtua muodonmuutos, jossa retorisin keinoin reetorin motiivit identifioituvat myös yleisön motiiveiksi. (Burke 1969a, 7, 12.) Tekstianalyysissä korostuu erityisesti näiden muodonmuutosten ilmeneminen ja niihin liittyvien merkitysten tulkinta. Viisikko tarjoaa erityisesti mahdollisuuden identifioida strategisia muutoskohtia ja näin analysoida argumentaatioissa esiintyviä kilpailevia motiiveja (Tilli 2012, 31).

Valtiojohdon puheita tulkittaessa voidaan apuvälineenä hyödyntää myös retorisia strategioina käytettäviä selviöitä erityisesti tarkasteltaessa, miten ja millaisin perusteluin omia toimia ja argumentteja pyritään legitimoimaan. Selviö voidaan ymmärtää työkaluna, jonka avulla voidaan analysoida valtiojohdon käyttämiä retorisia keinoja valtion omien toimien legitimoimiseksi. Valtiojohdon poliittinen toiminta toteutuu ylläpitämällä ja vahvistamalla selviöitä, joiden varassa tasapainotila ylläpidetään. (Jackson 2006, 243.) Selviöiden käyttöä analysoimalla voidaan mahdollista havaita millaisia esisopimuksia poliittiset toimijat käyttävät rakentaessaan omien toimien ja näkemysten legitimitietin perusteita.

Edellä mainitut poliittisen retoriikan tutkijoiden esittämät ajatukset, teoriat ja käsitteet ovat erittäin hyödyllisiä tulkintavälineitä analysoidessani maisteritutkielmassani Venäjän valtiojohdon argumentaatiota ohjuspuolustuskiistan yhteydessä. Kiista ohjuspuolustusjärjestelmän perusteluista, merkityksestä ja seurauksista on esimerkkitapaus, jossa argumenteilla on keskeinen merkitys osapuolien pyrkiessä rakentamaan puheillaan sellainen todellisuus maailmasta, jolla voidaan vakuuttaa yleisö omien toimien ja näkemysten välttämättömyydestä ja vastaavasti vastapuolen toimien vahingollisuudesta. Kiistassa Venäjä ja Yhdysvallat pyrkivät kumpikin rakentamaan dramaattisen teatraalisen näyttämön argumenteillaan⁷, mutta ne käyttä-

⁷ Tässä yhteydessä argumentti määritellään yleisesti väitteeksi, vaikka on myös todettava, että käytännön tutkimuksessa argumentti käsitteenä on vaikeasti määriteltävissä. Argumentilla ei ole

vät argumentoinnissaan ja retoriikassaan erilaisia elementtejä. Ohjuspuolustuskiista on retorisen analyysin kohteena mielenkiintoinen ilmiö, koska yleensä sitä ei ole totuttu ajattelemaan retoriselta kannalta. Burke, Jackson ja Lakoff tarjoavat tulkintavälineistön, joiden avulla pyrin tutkielmassani selittämään, miten ohjuspuolustuskiistan kaksi osapuolta pyrkivät rakentamaan periaatteessa täysin samoista faktoista kaksi täysin vastakkaista kertomusta ja tarinaa. Narratiiveilla, tarinoilla, on syvällinen tehtävä. Niiden avulla välitetään tietoa ja niillä pyritään vaikuttamaan miten meidän ja muiden pitäisi toimia. Rivien välissä tarinat välittävät arvoja, ihanteita ja tavoiteltavia loppuasetelmia. Niiden argumentit menestyvät, joilla on kyky kertoa.

Tämän tutkielman metodi noudattelee laadullista sisällönanalyysiä. Ymmärtävää selittäminen toimii siltana teorian ja aineiston välillä. Ymmärtävässä metodologiassa selittäjinä toimivat motiivit, aikomukset ja perusteet. (Lintonen 1996, 12.) Tutkimuksen keskeisenä kohteena ovat kielen avulla tuotetut jäsennykset. Aineistosta pyritään nostamaan esille toiminnan taustalla olevia tavoitteita, keinoja ja menetelmiä sekä erilaisia normatiivisia orientaatioita.

Tässä tutkielmassa aineiston puheita ja lausuntoja tarkastellaan tavoitteena selvittää niitä keskeisiä retorisia strategioita, joihin Venäjän poliittinen johto nojautuu ohjuspuolustuskiistaan liittyvässä argumentaatiossa. Aineiston analysointi on tässä yhteydessä nimenomaisesti kielenkäytön tutkimusta, jossa analysoidaan sosiaalisen todellisuuden tuottamista (Ks. esim. Suoninen 1999, 18–19) ja toimijan käyttämiä erilaisia kielellisiä legitimointistrategioita. Analyysi luo perusteita ymmärtää, millä retorisin keinoin Venäjä pyrkii rakentamaan dramaattisen teatraalisen näyttämön argumenteillaan.

Tutkimuksessa käytettävien aineistojen arvo on erityisesti siinä, miten ne määrittelevät valtiojohton representaatioita ja miten ne heijastelevat valtion omakuvaa. Oleellista ei ole se, miten valittu aineisto vastaa todellisuutta. Analyysissä ei pyritä selvittämään, ovatko Venäjä esittämät argumentit totta vai tarua. Aihetta tukevaa tutkimuskirjallisuutta ei käytetä lausuntojen totuusmittarina. Oikean ja väärin selvittämisen sijasta keskitytään tarkastelemaan erilaisia todellisuuden muodostuksen malleja, jotka ovat sellaisenaan analysoinnin arvoisia. (Ks. esim. Shapiro 1981; Jokin 1999). Tutkielmassa pyritään selittämään, miten Venäjän valtiojohto käyttää erilaisia retorisia keinoja pyrkiessään vakuuttamaan yleisö.

Tutkielman aineistona käytettävät puheet ovat arvokkaita niiden heijastaessa poliittisen johdon tavoitteita, tilannearvioita ja hyväksyttäviä loppuasetelmia. Retoriikan tutkimusta koskevan kirjallisuuden avulla on luotu retoriikan analysoinnissa tarvittava tulkintakehys. Retoristen strategioiden käsittelyn yhteydessä on esitetty otteita valtiojohton puheista käytettyjen retoristen keinojen demonstroimiseksi.

3 UHKAKUVATULKINTOJEN LUOMINEN JA RETORISET KÄYTÄNNÖT

Perinteisesti venäläisessä turvallisuusajattelussa sotilaallisen turvallisuuden kysymykset ovat korostuneessa asemassa (Haas 2010, 33). Venäjän valtiojohdon puheissa maailma esitetään korostuneesti Venäjän näkökulmasta ja maailmanpolitiikan kysymyksiä käsiteltäessä Venäjän kansalliset intressit esitetään ensisijaisina. Puheissa pyritään asettamaan normit, joita valtioiden pitäisi noudattaa kansainvälisissä suhteissa. Vaatimukset hyväksyttävistä toimintatavoista esitetään varsin ehdottomina. Käsititys näkemysten ja kannanottojen oikeellisuudesta on varsin yksiaäninen; joko olet meidän puolellamme tai meitä vastaan.

Puheissa ulkopoliittiset linjaukset muistuttavat usein pysäytettyä kertomusta, jossa toiminta jäsennetään tulevaisuuteen suuntautuen. Subjektina näyttäytyy Venäjä, jolla on vahva potentiaali ja tavoitteena sille itsestään selvästi kuuluva kansainvälinen asema. Venäjän intresseissä korostuvat erityisesti sotilaalliseen turvallisuuteen liittyvät kansallisen turvallisuuden kysymykset. Merkityksiä rajaava käsitepari on inkluusio/ekskluusio (Kassianova 2001, 836), eli sisällyttäminen ja osallistuminen tai ulkopuolelle jättäminen. Venäjälle on kriittinen vaatimus, että sitä ei suljeta maailmanpolitiikan päätöksenteon ulkopuolelle.

Valtiojohdon puheissa korostetaan, että ajoittaisista vaikeuksista huolimatta sillä on tieteellis-teknisen osaamisen ja sotilaallisen potentiaalın sekä suurvalta-aseman ansiosta keskeinen rooli kansainvälisissä suhteissa. Kansainvälisen turvallisuuden kysymyksissä sillä on jatkossakin yhteisiä ja toisaalta vastakkaisia intressejä kansainvälisen järjestelmän muiden keskeisten toimijoiden kanssa. Puheissa korostetaan, että kylmän sodan jälkeen ovat lisääntyneet muiden toimijoiden pyrkimykset heikentää Venäjän asemaa ja vaikutusvaltaa. Venäjä korostaa, että kansainvälinen turvallisuus ja vakaus heikkenevät, mikäli kansainvälisissä turvallisuuskysymyksissä ei huomioida sen intressejä.

Puheissa on voimakkaan korostetusti esillä Venäjän rooli maailmanpolitiikassa. Roolia korostetaan tuomalla esille vihjauksia ja varoituksia epäsuotuisasta kehityksestä, mikäli Venäjä jätetään kansainvälisen turvallisuuden päätöksenteon ulkopuolelle. Venäjän rooli kansainvälisessä politiikassa esitetään yleisesti auttajana, jonka linjaukset, toimet ja valinnat edustavat suotuisia tapoja ratkaista erilaisia kiistakysymyksiä.

3.1 Retoriikan rakenteita tuottavat diskurssit

Tässä luvussa Venäjän valtiojohdon puheita tarkastellaan ohjuspuolustuskiistan yhteydessä esiin nousevien keskeisten diskurssien näkökulmasta. Diskurssit osaltaan selittävät Venäjän motiiveja, miksi se vastustaa jyrkkäsanaisesti Yhdysvaltojen ohjuspuolustushanketta. Tarkastelussa huomio kohdistuu siihen, miten erilaisilla retorisisilla strategioilla on pyritty vahvistamaan diskurssin kannatettavuutta. Diskurssi

toimii siis kantavana teema, jonka puitteissa analysoidaan retoriikkaa, jonka tarkoituksena on vahvistaa luotua diskurssia. Osaltaan diskurssi on selittämässä osapuolien näkemyksiä ja argumentteja ohjuspuolustushankkeeseen liittyvissä kiistakysymyksissä. Vallitsevat diskurssit ovat merkittäviä rakenteita tuottavia ja muokkaavia menetelmiä. Ne luovat puitteet retoriikalle ja argumentaatiolle. Pyrittäessä analysoimaan retoriikan avulla valtion pyrkimyksiä ja tavoitteita, on oleellista ymmärtää ne rakenteet, joissa kyseinen retoriikka on syntynyt. Toisin sanoen, on huomioitava, että poliittiset puheet eivät synny tyhjiössä, vaan ne kiinnittyvät tai kumpuavat diskurssista. Diskurssia voi muovata esimerkiksi jokin sisäpolitiikkaan liittyvä asetelma tai kansallinen ja ideologinen perinne, jolla ulkopoliittiset puheet esitetään (Moisio 2003, 103).

Esiin nousevat diskurssit vaikuttavat Venäjän esittämään retoriikkaan ja poliittisiin julkilausumiin. Tässä retoriikan analyysin kohteena on ohjuspuolustuskiistan yhteydessä esiintyvien diskurssien piirissä tapahtuva argumentaatio. Tarkastelussa huomio kohdistuu siihen, miten erilaisilla retorilla strategioilla diskurssia on pyritty vahvistamaan. Diskurssi toimii kantavana teema, jonka puitteissa analysoidaan kieltä ja erityisesti puhujan premissien legitimointiin tähtääviä käsitteitä. Osaltaan diskurssi on selittämässä osapuolien näkemyksiä ja argumentteja ohjuspuolustushankkeeseen liittyvissä kiistakysymyksissä. Valtiojohdon puheita analysoitaessa nostetaan esille sitaatteja, jotka toimivat esimerkkeinä käytetyistä retorisista tehokeinoista.

Ohjuspuolustuskiistan yhteydessä Venäjän ulkopoliittiseen käyttäytymiseen sekä ohjuspuolustusjärjestelmästä lausuttujen mielipiteiden ja näkemyksien taustalla ovat vaikuttaneet vahvasti seuraavat kolme päädiskurssia (Lappalainen 2011, 80), jotka teemoittavat tässä tutkielmassa valtiojohdon puheiden retorista analyysia:

- 1) Suurvalta-Venäjä
- 2) Normiperusteinen suurvaltojen johtama kansainvälinen järjestelmä
- 3) Uhkaava länsi

Kyseiset diskurssit ovat ohjanneet Venäjän kantoja ohjuspuolustuskysymyksessä. Diskurssit korostavat erityisesti Venäjän kylmän sodan jälkeistä transformaatiota ja suurvalta-aseman palauttamista heikkouden vuosien jälkeen. Voimakkain diskurssi on *Suurvalta-Venäjä*, joka muodostaa kehyksen muille esitetyille diskursseille. Osittain diskurssien kuvauksissa on päällekkäisiä tai toisiaan sivuavia asiakohtia. (Lappalainen 2011, 80-81) Nähdäkseni diskurssit ovat kuitenkin riittävän selkeästi erottuvia kategorioita, jotta niitä voidaan tarkastella erillisinä kokonaisuuksina.

Venäjän valtiojohdon puheissa ohjuspuolustusta vastustava *tarina* perustuu muutamien keskeisten teesien varaan. Pääteesi muodostuu ajatuksesta, jonka mukaan Yhdysvaltojen toiminta on unilateralistista, se loukkaa kansainvälistä oikeutta ja saa aikaan uuden asevarustelukierteen. Amerikkalaisten ohjukset aiheuttaisivat Euroopassa *"vaarallisen kansainvälisen tilanteen"*. (Lappalainen 2011, 159) Ohjuskielirikkoisi strategisen tasapainon, ja näin syntyisi uusi kylmän sodan aikakausi. Yhdysvaltojen sijoittaessa strategisia asejärjestelmiään Eurooppaan, on Venäjä vastoin omaa tahtoaan pakotettu reagoimaan syntyneeseen tilanteeseen. Ohjusten suuntaa-

minen Eurooppaan ja vetäytyminen kansainvälisistä aserajoitus sopimuksista ovat luonnollinen ja hyväksyttävä reaktio Yhdysvaltojen imperialistiseen ulkopolitiikkaan. Venäjän mukaan mahdollinen Iranin muodostama uhka pitää neutraloida kansainvälisin neuvotteluin ja diplomatian keinoin, eikä uusien sotilaallisten suorituskykyin ja voimakeinoin. Mikäli Eurooppaan suunnitellaan sijoitettavan uusia puolustuksellisia asejärjestelmiä, hankkeet pitää toteuttaa yhteistyössä Venäjän kanssa.

Viittaukset diplomatian ja neuvottelutaidon merkitykseen voidaan nähdä laajasti hyväksytyjen keinojen hyväksikäytöstä oman argumentaation vahvistamiseksi ja kannatuksen lisäämiseksi. Quentin Skinner (1974, 296–298) on todennut, että poliittisessa argumentoinnissa puhujan on käytettävä keinoja, joilla hän kykenee osoittamaan yhteiskunnassa jo hyväksytyjen vallitsevien periaatteiden olevan sovellettavissa puhujan esittämään toimintatapamalliin. Retoriikan näkökulmasta kyse on juuri premissien hyväksyttävyyden jalkauttamisesta uusiin argumentteihin (Perelman 1996, 21).

Venäläinen tarinankerronta etenee usein itse puhujan esittämien kysymysten ja vastausten kautta. Kysymysten esittämisellä valtiojohto pyrkii luomaan uuden retorisen kehyksen, jossa keskustelua käydään. Esittämällä kysymyksiä keskustelu ja yleisö voidaan viedä alueelle, jossa vastapuolen argumentteja voidaan heikentää ja rajoittaa. Tarkoituksena on pyrkiä saamaan retorinen etulyöntiasema määrittämällä käsitteet, termit ja teemat, joista keskustelua käydään. Kysymys-vastaus-tekniikan käyttö osana uudelleenraamittamista ilmenee alla olevasta esimerkistä:

Mielestämme tämä [ohjuspuolustushanke] on pelkästään vahingollinen hanke, jonka toteuttaminen ei ole tarpeen Euroopassa eikä muualla. Mitä negatiivisia kehityskulkuja on tapahtumassa Euroopassa, joiden seurauksena itäinen Eurooppa pitää täyttää uusimmilla aseilla? Mikä on syy, että Bulgariassa pitää avata uusia sotilastukikohtia? Mistä syystä pitää perustaa uusia tukikohtia Romaniaan? Miksi Tšhekkiin pitää sijoittaa uusia tutka-asemia? Miksi Puolaan pitää sijoittaa uusia ohjuksia? Mitä on tapahtunut, jonka perusteella turvallisuustilanne on heikentynyt Euroopassa ja vaaditaan tällaisia toimia? Ei mitään. Ei mitään, paitsi näiden toimien seurauksena uuden asevarustelukilvan alkaminen.

(23.5.2007, presidentti Putinin haastattelu)

Kysymys-vastaus-tekniikan avulla asiat voidaan esittää uudella tavalla ja ohjata näin keskustelu itsensä kannalta tarkoituksenmukaisiin kysymyksiin. Näin voidaan yksinkertaistaa monimutkaista ohjuspuolustuksen kokonaisuutta itselle suotuisten asioiden ja teemojen ympärille. Retorisena keinona kysymys-vastaus-tekniikka on operointia taustaolettamuksilla, ideoilla ja yleisesti hyväksyttävillä selviöillä. Kysymysten asettelu ja niihin vastaaminen luo olettamuksia ja uudenlaisen kehyksen, jonka puitteissa valtiojohto on helpompi saattaa omat argumenttinsa yleisön hyväksyttäväksi. Kysymysten esittäminen on varsin yksinkertainen keino, jolla rajataan ja poissuljetaan vastapuolen kilpailevia tulkintoja. Itse esitettyihin kysymyksiin vastaamalla lisätään esitetyn analogian kannattavuutta ja vastaavasti vähennetään mahdollista kiistanalaisuutta. Luotua uutta raamia pyritään jatkuvasti toistamaan kaikis-

sa mahdollisissa yhteyksissä. Näin raami säilyy ja on olemassa, ja mahdollisesti vaikiintuu yhteiseksi ymmärrykseksi.

3.2 Teema I: Suurvalta-Venäjä

Venäjä on suurvalta, jolla on loistava tulevaisuus.
(Presidentti Medvedevin puhe 12.11.2009).

Ohjuspuolustuskiistan vastustuksen yhteydessä voidaan paikantaa Venäjän suurvalta-aseman vahvistamisen diskurssi. Sen keskeinen perussisältö on, että Venäjä on keskitetysti hallittu vahva valtio, joka on tunnustettu kansainvälisesti vaikutusvaltaisena toimijana. Venäjää on pidettävä strategisena kumppanina ja kunnioitettava tasavertaisena suurvaltana. Venäjän vahva asema antaa sille oikeuden olla määrittämässä kansainvälisen politiikan agenda, eikä näin ollen merkittäviä päätöksiä voida tehdä enää ilman Venäjän kuulemistä. Venäjällä on myös kansalliset rajat ylittävä oikeus ulottaa poliittinen, taloudellinen ja sotilaallinen valta omien rajojensa ulkopuolelle. Venäjän intressialueita koskevia päätöksiä ei tule tehdä ilman sen kuulemistä, eivätkä päätökset saa olla ristiriidassa Venäjän kansallisten etujen kanssa. (Lappalainen 2011, 81-82)

Venäjä on kansainvälisen järjestelmän keskeinen toimija. Ohjuspuolustuskiistan aikana Venäjän retoriikassa on korostettu entistä voimakkaammin roolia suurvaltana ja tasavertaisena muiden johtavien valtioiden kumppanina (Lappalainen 2011, 84). Haasin (2010, 81-82) mukaan Venäjän ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan vaikuttaa edelleen kokemukset lännen 1990-luvun lopulla osoittamasta välinpitämättömyydestä Venäjää ja sen intressejä kohtaan. Kansainvälisen yhteisön, ja erityisesti Yhdysvaltojen, on tunnustettava Venäjän rooli maailmanpolitiikassa. Kyse on tarpeesta korostaa maan kansainvälistä asemaa ja sen sotilaallista voimaa sekä erityisesti roolia ydinasevaltana. Vaatimukset Venäjän huomioon otamisesta tulevat toistuvasti esille Venäjän valtiojohtajan puheissa:

Me haluamme dialogia, jossa tunnustetaan kummankin osapuolen samankaltaisuus. (2.7.2007, presidentti Putinin tiedotustilaisuus)

Ja nyt haluaisin antaa selvän vastauksen kysymykseenne: mitä me haluamme? Ensinnäkin, me haluamme tulla kuulluksi. Haluamme, että asemamme tulee kaikille ymmärretyksi. (3.7.2007, presidentti Putinin tiedotustilaisuus)

Valtiomme tulee onnistumaan vahvistamaan asemansa yhtenä maailman johtavista valtioista. (8.2.2008, presidentti Putinin puhe)

Venäjä ei hae supervaltaa-asemaa. Me emme hae konfliktia kenenkään kanssa. Mutta me tunnemme arvomme. Me tavoittelemme multipolaarista maailmaa. [...] Venäjällä on riittävästi potentiaali vaikuttaa uuden maailmanjärjestyksen muotoutumiseen varmistaaksemme, että tulevaisuuden maailmanjärjestys on tasapainoinen ja ottaa huomioon kansainvälisen järjestelmän kaikkien jäsenten intressit. (10.2.2007, Presidentti Putinin haastattelu)

On ymmärrettävää, että maailman pitäisi osoittaa kasvavaa mielenkiintoa Venäjää kohtaan. (8.2.2008, presidentti Putinin puhe)

Asia on täysin selvä. Venäjän on kansainvälisen järjestelmän luotettava osapuoli ratkaistaessa kansainvälisen yhteisön globaaleja ongelmia. (8.2.2008, presidentti Putinin puhe)

Venäjä on uutterien ja koulutettujen ihmisten maa. He haluavat olla johtajia. Venäläiseen luonteeseen kuuluu tavoitella voittoja. (8.2.2008, presidentti Putinin puhe)

Hast (2010, A2) korostaa, että Venäjän eliitti ei haikaile maalleen kylmän sodan aikaista statusta, vaan ajatus venäläisestä suurvalta-asemasta perustuu Euroopan konsertin historialliseen ajankohtaan, jolloin Venäjällä oli keskeinen rooli Eurooppaa koskevia turvallisuuskysymyksiä ratkaistaessa. Eräs oleellisin suurvallan kriteeri on valtion kyky vaikuttaa kansainvälisen järjestelmän rakenteisiin. Kyky estää Yhdysvaltojen ohjuspuolustushanke olisi osoitus Venäjän ”todellisesta” suurvalta-asemasta ja käänteisesti, Venäjän kykenemättömyys estää hankkeen toteutuminen olisi osoitus sen heikkoudesta ja Yhdysvaltojen hegemoniasta (Lappalainen 2011, 85).

Vaatimukset Venäjän suurvalta-aseman tunnustamisesta tuodaan toistuvasti julki poliittisen johdon puheissa⁸. Vaatimusten yhteydessä Venäjä käyttää helposti hyväksyttäviä selviöitä, joilla se pyrkii korostamaan pyrkimystensä oikeutusta. Usein käytettyjä selviöitä on *voimien tasapaino luo vakautta*, suurvaltojen on *tehtävä yhteistyötä* kansainvälisen turvallisuuden asioista ja sotilaallinen *varustautuminen luo uhkia, demokratia* pitäisi huomioida myös uusia asejärjestelmiä kehitettäessä ja niitä käytettäessä (Ks. esim. presidentti Putinin puhe 16.10.2007; 14.2.2008; Kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020 (2009)).

Selviöiden käyttö on aina rajaamista ja erottelua. Venäjän valtio johdon puheissa käytetään useita selviöitä ja ne esitetään tarinanomaisesti johdattelemalla kuulija tietynlaisen helposti hyväksyttävän tarinan läpi. Tarinassa tarkennetaan, määritellään ja yksilöidään tuttua selviötä. Samalla kun niihin liitetään ominaisuuksia, suljetaan toisia ominaisuuksia ja merkityksiä ulkopuolelle, millä halutaan samalla osoittaa toisen osapuolen aseman tai toiminnan epäjohtamukaisuuksia (Jackson 2006, 46). Lisäksi osoitetaan, että vastapuolen toimintatapa tarkoittaa toisenlaista, epäsuotuisaa ja usein vahingollista politiikan suuntaa. Usein Venäjän valtio johdon puheissa käytetään termejä ja käsitteitä, jotka ovat tuttuja kylmän sodan ajalta, jolloin kahtiajakautuneessa maailmassa suurvallat kävivät keskenään ideologista kamppailua. Yleisön on helppo hyväksyä ajatus, että jatkuvaan vaaran ja ydinsodan uhkan asetelmaan suurvaltasuhteissa ei pitäisi enää palata. Näin rakennetulla narratiivilla yleisö kokee legitimaation loogiseksi ja helposti hyväksyttäväksi. Tälle ajalle tunnettujen termien käytöllä voidaan pyrkiä todentamaan tulevia epäsuotuisia kehityskulkuja, mikäli ei

⁸ Jälkikäteen tarkasteltuna presidentti Putinin Münchenin puhetta (10.2.2007) pidettiin ensimmäisenä julkilausumana, jossa erityisenä tarkoituksena oli osoittaa Venäjän vaatimukset sen suurvalta-aseman tunnustamiseksi. Puhetta on yleisesti pidetty Venäjän valtio johdon merkittävänä ulostulona, jossa vaaditaan Venäjälle merkittävämpi rooli kansainvälisissä suhteissa ja kiistetään nykyinen Euroopan turvallisuusarkkitehtuuri.

noudateta ja omaksuta reetorin esittämiä politiikkavaihtoehtoja. Näin kylmän sodan aikaan liittyvillä assosiaatioilla luodaan yleisön hyvin tuntemia mielikuvia, joilla yleisesti katsotaan olevan negatiivisia seurannaisvaikutuksia.

Kylmän sodan ajalta johdetuille selviöille on luonteenomaista, että niitä on vaikea tarkasti määritellä. Selviöille on tyypillistä, että ihmiset tunnistavat ne ja niiden olemassaolo yleisesti hyväksytään, mutta niiden sisältöön asemoidutaan hyvin monin tavoin (Jackson 2006, 46). Selviöt pitävät sisällään moninaisia merkityksiä ja niihin liitetään erilaisia asioita. Oleellista on, että niitä pidetään yleisesti hyväksyttävänä totuutena, vaikka yksiselitteinen sisältö ja määrittely olisi vaikeata. Ne ovat tehokkaita erityisesti siitä syystä, että ne ovat laajasti yleisön tuntemia ja helposti hyväksyttäviä. Vaikka ihmisillä olisi niiden tarkasta ja yksityiskohtaisesta sisällöstä erilaisia käsityksiä, on niiden sanoma helposti hyväksyttävissä, jolloin syntyy reetorin tavoittelema identifikaatio.

Usein Venäjän valtiojohton puheissa selviöiden käyttö seuraa *"kuten me kaikki tiedämme"* tai *"nythän on niin"* -alkavia lauseita. Eräänä esimerkkinä ohjuspuolustuskiistan aikana usein käytetystä selviöstä on sekä omien kansalaisten että laajasti kansainvälisen yhteisön helposti hyväksymä ajatus asevarustelukilvan vahingollisuudesta. Tällaiseen esisopimukseen perustuvassa argumentoinnissa uusien asejärjestelmien rakentaminen esitetään erityisen tuomittavana politiikkana, joka toteutessaan saisi aikaan yleisesti ottaen pelkästään erittäin negatiivisia seurannaisvaikutuksia. Olettamukset voidaan ymmärtää epävarmoina versioina totuudesta, mutta ne toimivat kuitenkin riittävänä perustana uskottavalle argumentoinnille. Olettamukset liittyvät asioihin, joiden ilmentymistä tai tapahtumaketjua pidetään luonnollisena ja niiden perustelut kuulija hyväksyy. Toisin kuin faktat ja totuudet, olettamuksen toimivuus saattaa kuitenkin edellyttää vahvistusta puheen muilta elementeilä. Ajoittain edellä esitettyjä toteamuksia seuraa väittämä, jonka paikkansapitävyyttä yleisön on täysin mahdotonta todentaa. Tästäkin huolimatta jo pelkän vastaväitteen esittämisellä kyseenalaistetaan toisen osapuolen perustelut. Näin menetellen Venäjä tuo Yhdysvaltojen esittämien väitteiden ja perusteluiden rinnalle vaihtoehtoisen todellisuuden. Useinkaan ei ole oleellista, perustuuko argumentti totuuteen. Jo pelkkä vastaväitteen esittäminen tai uuden teeman julkituonti siirtää puheenvuoron vastapuolelle. Lähtökohtaisesti yleisö odottaa, että esitettyyn väitteeseen vastataan. Tällöin ei ole oleellista, onko esitetty väite perustunut totuuteen.

Ohjuspuolustuskiistan aikana esitetyissä puheissa Venäjän valtiojohto on halunnut oman kansainvälisen asemansa korostamiseksi tuoda esille, että sillä on erityislaatuinen suhde Iraniin ja Pohjois-Koreaan. Venäjä nostaa esille mahdollisuutta, että voisi toimia välittäjänä, ja sillä voisi olla keskeinen rooli Yhdysvaltojen ja ohjusuhkan muodostavien valtioiden välisen kiistan välittäjänä. Venäjän mukaan neuvotteluratkaisuun pääseminen tekisi turhaksi Eurooppaan sijoitettavat uudet asejärjestelmät. Viittauksilla erityislaatuiseen asemaan halutaan myös korostaa Venäjän vaikutusvaltaa ja asemaa kansainvälisissä suhteissa. Oheiset puheotteet kuvaavat käytettyä strategiaa:

Uskon, että moni yhtyy näkemykseeni, että tämän ongelman ratkaiseminen, ja erityisesti ratkaistaessa sitä rauhanomaisin keinoin, meillä on tarjota esimerkkejä, kuinka se tehdään. Äskettäin, kuten monet varmaan muistavat, meillä oli erittäin tunnepitoiset neuvottelut Pohjois-Korean kanssa ydinasekysymyksestä. Sen jälkeen olemme voineet todistaa positiivisia kehityskulkuja Korean niemimaalla. [...] Jatkossakin meidän pitäisi hyödyntää näitä suoria yhteistyösuhteita. [...] Olemme valmiit jatkossakin työskentelemään yhdessä kumppaneidemme kanssa, jotta saavutamme Euroopassa yhteisen tavoitteemme. (15.10.2007, Venäjän presidentin puhe)

Edellä kuvatussa lainauksessa ongelma pyritään identifioimaan laajempaan toiminnan kenttään. Argumentaatiossa pyritään tuomaan esille, että mahdollinen Iranin muodostaman ohjusuhkan torjunta edellyttäisi muita keinoja kuin yhdysvaltalaisen ohjusten sijoittamisen Eurooppaan. Iranin uhka pyritään samaistamaan muihin vastaavanlaisiin kansainvälisen turvallisuuden uhkatekijöihin, joiden ratkaisemiseksi pitäisi hakea reetorin esittämiä ei-sotilaallisia ratkaisuja. Reetori pyrkii esimerkein määrittämään asiakontekstin kentäksi, jossa ongelman ratkaisemiseksi on monia eri vaihtoehtoja ja sillä itsellään voisi olla erittäin keskeinen rooli ratkaisuun pääsemiseksi.

Venäjän valtiojohdon puheissa myös hyvin yleisesti toistetaan, että Yhdysvallat ja Venäjä eivät ole keskenään vihollisia, vaan kumppaneita. Puheissa maiden kahdenvälisten suhteiden merkitystä korostetaan. (ks. esim. presidentti Putinin puhe 10.9.2007.) Presidentti Putin tuo myös toistuvasti esille Yhdysvaltojen presidentin olevan hänen henkilökohtainen ystävänsä. Kumppanuuden ja henkilökohtaisen ystävyyden korostaminen ovat tehokeinoja, joilla voidaan pyrkiä luomaan kuvaa maiden välisestä tasavahvasta suhteesta. Ystävyyden esilletuonti luodaan mielikuvaa, jossa kylmän sodan ajan tapaan kansainvälisen politiikan keskiössä ovat edelleen kaksi keskeistä suurvaltaa ja valtionpäämiesten välillä ratkaistaan perinteisesti merkittävät kansainväliset kiistakysymykset.

Ohjuspuolustusjärjestelmän vastustus perustuu osittain myös ajatukseen, että etenkin Keski-Euroopan itäiset osat kuuluvat Venäjän erityiseen intressipiiriin (ks. esim. Kivinen 2008). Eurooppa on Venäjän vaikutuspiiriä, jossa se omaa intressejä vastaavan aseman⁹. Länsimaiden toimiin lisätä vaikutusvaltaansa tällä nimenomaisella alueella suhtaudutaan lähtökohtaisesti jyrkän kielteisesti. Venäjän valtiojohdon puheissa ajoittain tuodaan varsin yksiselitteisesti esille vaatimus etuoikeutetuista intresseistä.

On alueita, joissa Venäjällä on erityisiä intressejä.

Nämä alueet ovat maita, joiden kanssa jaamme erityislaatuisen historiallisen suhteen ja jotka ovat sidottuja meihin ystävinä ja hyvinä naapurimaina.

⁹ Venäjä ei tarkemmin määrittele etuoikeutettuja intressialueita, mutta käytännössä alueella tarkoitettiin entisen Neuvostoliiton aluetta. Maan rajojen ulkopuolella etuoikeutetuilla intressialueilla Venäjä varaa itselleen oikeuden maan kansalaisten suojeluun, erityisesti sen "lähiulkomailla". Ks. esim. Hast 2008, 12.

Ulkopolitiikassamme tulemme aina kiinnittämään erityislaatuista huomiota näihin alueisiin. [...] Näiden maiden kanssa, lähimpien naapurimme, sovimme tiiviit yhteistyösuhteet. Ne ovat ulkopoliittamme prioriteetti.

(31.8.2008, Presidentti Medvedevin haastattelu)

Erityisen intressipiirin maita uhataan peitetysti vastatoimilla, mikäli ne hyväksyvät ohjuspuolustusjärjestelmän osien sijoittamisen maaperälleen. Erityisen avoimesti uhataan Ukrainaa ottamalla kantaan sen mahdolliseen Nato-jäsenyyteen ja mahdolliseen ohjuspuolustusjärjestelmän laajentamiseen Ukrainan alueelle.

Jos Ukraina haluaa rajoittaa itsemääräämisoikeuttaan liittymällä Natoon, se on tietenkin Ukrainan oma asia, kuten sen strategisen turvallisuuden muutkin kysymykset. Meillä ei ole oikeutta puuttua tähän prosessiin. Mutta sellaisilla kansallisen itsemääräämisoikeuden rajoituksilla, kuten meidän ydinasepotentiaalimme neutraloimiseksi tarkoitettujen ohjuspuolustusjärjestelmän osien sijoittamisella itäiseen Eurooppaan on seurannaisvaikutuksia todellisessa elämässä. [...] On varsin kauheata edes ajatella sellaista tilannetta, että järjestelmän osia sijoitettaisiin Ukrainan maaperälle. Edes teoreettinen mahdollisuus tällaiseen pitää sulkea pois. Tässä tilanteessa Venäjän pitäisi maalittaa ydinaseita Ukrainaa vastaan. Miettikää tätä! Tämä todella huolestuttaa minua. Tämä on mitä suurimmassa määrin asia, jota meidän pitää pohtia yhdessä kumppaneidemme ja erityisesti Ukrainan kanssa. (12.2.2008, Presidentti Putinin lehdistötilaisuus)

Ohjuskilpiahankkeen vastustuksella Venäjä samalla merkkää reviiiriään. Venäjän toimet voidaan ymmärtää Ó Tuathailin¹⁰ luoman tilallistamisen käsitteen mukaisena toimintana. Ohjuskilpikiistassa Venäjä pyrkii tilallistamaan ja kontrolloimaan Eurooppaa omien tavoitteidensa mukaisesti sekä samalla rajoittamaan Yhdysvaltojen vaikutusvallan kasvua Euroopan alueella. Venäjä katsoo omaavansa erityislaatuisen aseman ja oikeuden olla päättämässä Euroopan tilan hallinnasta. (Lappalainen 2011, 86) Nyt vuoden 2024 perspektiivistä katsoen näyttää selvästi siltä, että länsimaissa ei 2000-luvun alussa uskottu, että venäläisen etupiirin varjelu voisi tarkoittaa myös sotilaallisen voiman käyttöä Ukrainassa. Ei uskottu, että Venäjä voisi olla valmis edistämään tavoitteitaan ja varjelemaan etupiiriään aseina aivan 1900-luvun alkupuolen tapaan.

¹⁰ Kansainvälisessä politiikassa tilallistamisella tarkoitetaan pääasiassa ydinasevaltojen tai muista syistä hegemonisen aseman omaavien valtioiden toimintaa, jossa ne ovat yksinoikeudellisesti päättämässä tilojen, blokkien ja rajojen määrittelystä. Ks. Ó Tuathail 1996, 60.

3.3 Teema II: Normiperusteinen suurvaltojen johtama kansainvälinen järjestelmä

On eri asia kunnioittaa amerikkalaista kulttuuria ja siviilisaatiota kuin hyväksyä Amerikkakeskeisyys maailmanpolitiikassa. Yksinapaisuus on yksinkertaisesti Jumalan oikeuksiin kaajoamista.¹¹

Diskurssin keskeinen ajatus on vaatimus moninapaisesta maailmasta, jossa maailmapoliittinen näyttämö muodostuu useista eri valtakeskuksista. Suurvallat ovat keskeisiltä määrittämässä kansainvälisen politiikan rakenteet, normit ja agendan. Diskurssin keskeisin teema nojautuu Yhdysvaltojen hegemonisen aseman kritiikkiin. Vahvistuneen suurvalta-asemansa takia Venäjä katsoo, että nykyinen Yhdysvaltojen hallitsema unilateraalinen johtoasema ei vastaa kansainvälisen järjestelmän todellisia valtasuhteita. Venäjä haluaa saavuttaa sille kuuluvan kansainvälisen valta-aseman ja olla yksi navoista. Diskurssi väittää, että yksinapainen kansainvälinen järjestelmä on uhka kansainväliselle turvallisuudelle ja se aiheuttaa epävakautta ja jännitteitä sekä kiihdyttää asevarustelua. Moninapainen maailma palvelee Venäjän etuja, koska suurvallat ovat sopimassa kansainvälisen järjestelmän rakenteista, normeista ja säännöistä. Moninapainen maailmanjärjestys voidaan saavuttaa vain Yhdysvaltojen ylivaltaa rajoittamalla. Ohjuspuolustushanke symboloi yksinapaista maailmaa, koska vain Yhdysvalloilla on kyky toteuttaa tällainen hanke. Nykyinen Euroopan turvallisuusarkkitehtuuri on kylmän sodan jäännös ja sitä on muutettava, koska Venäjän asema ei vastaa sen itse kokemaansa suurvaltastatusta. (Lappalainen 2011, 88-90)

Venäjän valtiojohto käyttää argumentoinnissaan aktiivisesti erilaisia esimerkkejä, malleja, havainnollistajia ja metaforia, joiden tarkoituksena on esittää vaihtoehtoinen tapa ratkaista esiinnoussut ongelma. Presidentti Putin toteaa puheissaan toistuvasti, että mahdolliseen Iranin muodostamaan uhkaan ei pitäisi vastata rakentamalla uusia asejärjestelmiä, vaan tilanne pitäisi käsitellä neuvotteluteitse kansainvälisen järjestelmän eri toimijoiden välisessä yhteistyössä. Valtiojohdon mukaan ongelmat pitäisi ratkaista Venäjän esimerkin mukaisesti kansainvälisen yhteisön ja vuoropuhelun kautta. Ilman kansainvälistä yhteistoimintaa kehitettävän ohjuspuolustusjärjestelmän Venäjä näkee omien esimerkillisten toimintatapamalliensa vastakohtana. Tämä voidaan ymmärtää retoriikan termein antimallina. Kyse on uudelleenraamittamisesta, jossa halutaan esittää, että ongelmaan ei ole suinkaan vain yhtä ratkaisuvaihtoehtoa. Iranin muodostama uhka ja siihen liittyvät kysymykset olisi ratkaistava neuvotteluiden ja vuoropuhelun keinoin. Tämän argumentin taustalla voidaan nähdä esisopimus, jonka mukaan maailmanpolitiikan ongelmia ja uusia sotilaallisia uhkia ei voida menestyksekkäästi ratkaista uusia asejärjestelmiä rakentamalla. Ajatus on kaikessa vilpittömyydessään helppo hyväksyä. Kovin moni taho ei halua ilmoittautua kansainvälisen sopimusyhteisön vastustajaksi ja jatkuvan asevarustelun puolustajaksi.

¹¹ Kosachev 2007.

Vaatimukset yhteistoiminnallisuuden lisäämisestä on myös retorinen vakuuttamiskeino. Tämä voidaan ymmärtää Burken *me tai yhdessä* -rakenteena. Esimerkkinä voidaan mainita lausunnot Venäjän Yhdysvalloille esittämän yhteistyötarjouksen yhteydessä, jossa ehdotettiin Venäjän Azerbaidzhanissa sijaitsevan tutkan liittämistä ohjuspuolustusjärjestelmään. Tällöin Venäjä käytti retorista vakuuttamiskeinoa, jossa se asettuu Yhdysvaltojen kanssa samalle puolelle. Oleellista ei ole niinkään se, onko yhteistyötarjous sellaisenaan realistinen. Pyrkimyksenä on vakuuttaa yleisö ja saada tukea omalle argumentaatiolle antamatta kuitenkaan tarkempaa lupaus siitä, kuinka pitkälle yhteistyössä ja samalle puolelle asettumisessa on tarkoitus edetä ja millä aikataululla, tai mistä asiakysymyksistä yhteistyössä on tarkemmin kyse. Tekniikka on myös tehokas, kun halutaan saada päämäärä näyttämään väliaikaiselta pysähtymiseltä matkalla tiettyyn suuntaan. Alla oleva puheote kuvaa käytettyä retorista tekniikkaa:

Me olemme nyt keskustelemassa mahdollisuudesta vahvistaa suhteitamme, ja mahdollisuudesta saattaa suhteet täysin uudelle luottamuksen tasolle. [...] Jos tässä onnistutaan, niin haluan korostaa, että se merkitsisi vedenjakajaa maiden välisissä suhteissa. Suhteet saavuttaisivat vähitellen strategisen ulottuvuuden, koska muutos tarkoittaisi täysin uudenlaista kumppanuutta kansainvälisen turvallisuuden saralla. [...] Jos Moskova ja Washington saavat aikaan sopimuksen ohjuspuolustusjärjestelmästä ja muista strategiseen vakautteen liittyvistä kysymyksistä, se tarkoittaisi Venäjän ja Yhdysvaltojen suhteiden saattamista täysin uudelle strategiselle kumppanuuden tasolle. (2.7.2007, presidentti Bushin tapaamisen jälkeen pidetty lehdistötilaisuus)

Strategisen tasapainon täytyy tulla asiaksi, joka on avoinna kaikille maille, jotka ovat kiinnostuneita työskentelemään yhteisen turvallisuuden intressien edistämiseksi. ... Joko maat kääntyvät vain sisäänpäin tai vaihtoehtoisesti ovat valmiita työskentelemään yhdessä ja toimimaan yhteisvastuullisesti. (28.11.2007, presidentti Putinin puhe)

Me olemme kiinnostuneita molemminpuolisesta kaikkia hyödyttävästä yhteistyöstä kaikilla toiminnan aloilla, niin turvallisuudessa, tieteissä, energiakysymyksissä kuin ilmastonmuutoksen ongelmien ratkaisemisessa. [...] Me olemme kiinnostuneita olemaan mahdollisimman aktiivisesti mukana kansainvälisessä ja alueellisessa integraatiossa sekä kauppaan, talouteen ja investointeihin liittyvässä yhteistoiminnassa kuten myös korkean teknologian hyödynnettävyyttä kehitettäessä. (8.2.2008, presidentti Putinin puhe)

Vastaavanlaista *me tai yhdessä* -rakenteen käyttöä oli ajoittain ulkomailla esitetyt lausunnot, joissa melko sovittelevaan sävyyn todettiin, mistä Venäjän mukaan kiistassa on kyse. Käytetyn tekniikan tehokkuus perustuu siihen, että siinä selkeästi todetaan osapuolten välinen konflikti, mutta samalla tuodaan esille yhteisymmärrystä edustavat seikat:

Minä haluan tukea kaikkia Yhdysvaltojen presidentin näkemyksiä, paitsi yhtä asiaa. Meillä on täysin yhteneväinen ymmärrys yleisistä uhkista. Mutta meillä on myös erimielisyyksiä. Kaikella kunnioituksella, erimielisyyksiä siitä, miten

ja millä keinoilla voimme parhaiten vastata näihin uhkiin. (7.6.2007, Venäjän ja Yhdysvaltojen presidenttien tapaamisen jälkeen pidetty lehdistötilaisuus)

Jos meidän ehdotuksemme hyväksytään, se tulee johtamaan asteittaiseen, mutta kestävään kansainvälisten suhteiden vahvistumiseen ja parantaisi merkittävästi kansainvälistä turvallisuusarkkitehtuuria. Kaiken tämän lisäksi, jos näin tapahtuisi, se muuttaisi asteittaisesti myös Venäjän ja Yhdysvaltojen välisen suhteen luonnetta, millä olisi merkittävä strateginen merkitys. (3.7.2007, Venäjän ja Guatemalan presidenttien tapaamisen jälkeen pidetty lehdistötilaisuus)

Me tai yhdessä -rakenteiden käytön yhteydessä Venäjä käyttää yhteenkuuluvuutta ja yhdessä tekemisen teemaa korostavia ilmauksia. Näissä yhteyksissä Yhdysvallat kuvataan partneriksi, kumppaniksi tai amerikkalaiseksi ystäväksi, jonka kanssa vastavuoroisuuden hengessä ilman osapuolien omahyväisyyttä avoimin korkein pelaten voidaan ratkoa yhteistoiminnallisesti kansainvälisen turvallisuusympäristön haasteita (ks. esim. presidentti Putinin haastattelu 29.5.2007). Valtiojohto pyrkii luomaan identifikaatiota, jonka mukaan Venäjä on Yhdysvaltojen vertainen keskustelukumppani. Partneri ja kumppani -ilmauksien käyttö ovat esimerkkejä metonymiasta, jossa tässä tapauksessa kuvailmauksella välitetään abstrakti aineeton asia konkreettisen asian kautta. Ilmauksien käyttö osaltaan dramatisoi asioita ja pyrkii vahvistamaan Venäjän ja Yhdysvaltojen olevan tässä nimenomaisessa kysymyksessä toistensa vertaisia.

Kansainvälisessä mediassa ohjuspuolustushanketta on käsitelty lähes yksinomaan Venäjän ja Yhdysvaltojen välisenä konfliktina. Osaltaan tämä mielikuva palvelee Venäjän valtiojohton tavoitteita. Kahden suurvallan, Yhdysvaltojen ja Venäjän, välinen kiista samalla mahdollistaa oman kansainvälisen asemansa ja merkityksensä korostamisen. Toisaalta Venäjän valtiojohto haluaa myös rikkoa idän ja lännen välisen kiista-asetelman. Se haluaa korostaa, että Euroopan maat ja niiden parlamentit eivät ole suinkaan yksimielisesti Yhdysvaltain hankkeen takana. Epäsuorasti Venäjä pyrkii vahvistamaan käsitystä, että Venäjän tavoin useat Euroopan maat vastustavat Yhdysvaltojen hanketta. Ohjusten sijoittamisella Euroopan mantereelle ei ole Euroopan maiden yleistä hyväksyntää, vaan kyse on lähinnä Puolan ja Tshekin yksittäisistä päätöksistä. Venäjän tavoitteena on siis luoda mielikuva, että kyse ei ole Yhdysvallat vastaan Venäjä -kiistasta, vaan pikemminkin kiistan osapuolet ovat Yhdysvallat ja Venäjä osana Eurooppaa.

Me olemme kuulleet puheita Euroopan solidaarisuudesta. Kaksi maata, Tshekki ja Puola, tekivät päätöksen sijoittaa ohjuspuolustusjärjestelmän elementtejä maidensa alueelle. Maat sanoivat järjestelmiä tarvittavan Euroopan suojaksi. Onko kukaan kysynyt asiaa Euroopalta? Onko asiasta tehty yhteiseurooppalaista päätöstä? (4.6.2007, ei paikkaa. Johtavien G8-teollisuusmaiden tiedotusvälineille pidetty tiedotustilaisuus)

Yhdysvaltojen strategisen asejärjestelmän osia sijoitetaan ensimmäistä kertaa Eurooppaan. On selvää, että Yhdysvaltojen suunnitelmat sijoittaa asejärjestelmän osia Eurooppaan ei ole pelkästään Venäjän ja Yhdysvaltojen välinen bilateraalinen kysymys. (26.4.2007, Moskova. Vuosittainen puhe Liittoneuvostolle)

Edellä esitetyillä retorisilla keinoilla Venäjän valtiojohto pyrkii luomaan mielikuvaa, että ohjuspuolustushanke ei ole suinkaan pelkästään Venäjän ja Yhdysvaltojen välinen kiistakysymys, vaan merkittävästi laajempi kiistanalainen ongelma. Tässä Venäjä pyrkii tavoittelemaan identifikaatiota liittämällä hanke laajempaan toiminnan kenttään. Samalla pyritään hankkimaan omille argumenteille suosiota rakentamalla kuvaa epäyhtenäisestä lännestä suhteessa Yhdysvaltojen suunnitelmiin. Jatkuvalla toistolla Venäjä pyrkii heikentämään länsimaiden koheesiota ja vahvistamaan länsimaiden keskuudessa vallitsevia kriittisiä ääniä ohjuspuolustushankkeen tarkoituksenmukaisuudesta ja todellisista tarkoituspäristä.

Osaltaan Euroopan valtioiden keskinäistä koheesiota ja solidaarisuutta pyritään heikentämään esittämällä Yhdysvallat aggressiivisena ja militaristisena toimijana. Lisäksi Yhdysvaltojen yhteiskunnan käytäntöjä (kuolemantuomio, köyhien asema, koulutuksen maksullisuus) saatetaan ivallisesti paheksua ja moittia. Pyrkimyksenä on läntisen koheesion heikentäminen nostamalla esille täysin ohjuspuolustuskiistaan kuulumattomia Yhdysvaltojen sisäisiä ongelmia. Nämä taktikat olivat aikanaan oleellinen osa Neuvostoliiton ulkopoliittista kielenkäyttöä ja ohjuspuolustuskiistan yhteydessä ne ovat palanneet käyttöön. (ks. Pynnöniemi 2015.) Näin menetellen Venäjän laajentaessa keskustelua ohjuspuolustusjärjestelmän kannalta täysin irrelevantteihin teemoihin. Tällaisilla argumenteilla ohjuspuolustuskiistan asiayhteys laajenee ja samalla käsitys Yhdysvaltojen käyttämien argumenttien hyväksyttävyydestä heikenee. Yhdysvaltojen rationaalisuutta ja moraalista oikeutetusta pyritään heikentämään nostamalla esille esimerkiksi kuolemantuomiot, mitkä ovat Euroopassa laajasti paheksuttu epähuomaani rangaistus.

Venäjän retorisena tekniikkana on myös käyttää havainnollistuksia ja erilaisia malleja, joiden toivotaan herättävän kuulijoissa mallin mukaisia mielleyhtymiä. Useimmiten imitoidaan henkilöä tai ilmiötä. Henkilöillä on auktoriteettia heidän pätevyytensä tai tekojensa seurauksena ja ilmiöt ovat yleisesti tavoiteltavia. Auktoriteettiin vetoavassa strategiassa henkilön tai ryhmän arvovaltaa hyödynnetään kannatuksen saamiseksi teesille. Aiemmat historiassa sattuneet tapahtumat vaikuttavat henkilön hyvään tai huonoon maineeseen, ja kuulijakunta voi helposti identifioitua sekä omaksua ja hyväksyä arvostetun henkilön lausuntojen sisältöjä. Tunnetuimmat lausahdukset ovat usein muuttuneet selviöiksi, joita ei kyseenalaisteta. Vaihtoehtoisesti voidaan käyttää erilaisia antimalleja, jotka muodostuvat epäsuotuisista esimerkeistä ja tapauksista, joita pitäisi pyrkiä kaikin keinoin välttämään. (Perelman 1996, 125.) Presidentti Putin on muutamissa yhteyksissä siteerannut rautakansleri von Bismarckin lausahduksia, joita lännessä yleisesti arvostetaan. Toistuvasti Venäjä on myös todennut, miten se on vähentänyt sotilaallista läsnäoloaan maailman kaikilla kolkilla. Tämän se katsoo olevan malli vakauden ja kansainvälisen turvallisuuden takaamiseksi, mitä myös Yhdysvaltojen pitäisi noudattaa (ilmiö). Arvostetun henkilön auktoriteettiin vetoavasta retorisesta tekniikasta on alla esimerkki, jota presidentti Putin on käyttänyt todentaakseen, että ohjuspuolustusjärjestelmän rakentaminen ei heikennä pelkästään Euroopan turvallisuutta, vaan se on uhka myös globaalille tur-

vallisuudelle. Teesiä vahvistaakseen Putin siteeraa Franklin D. Rooseveltin ajatusta konfliktien leviämisen herkkyydestä:

Silloin kun rauha on järkkynyt yhdellä alueella, silloin rauha on vaarassa järkkäytyä kaikkialla. (10.2.2007, Venäjän presidentin ulko- ja turvallisuuspoliittinen linjapuhe)

Edellä esitetyt vertaukset voidaan ymmärtää myös Burken esittämänä synekdokee-kielikuvana, perustrooppina, jossa ilmauksella kuvataan osaa kokonaisuutena tai kokonaisuutta sen osana. Kielikuvassa kahden toisiinsa liittyvän asian tai ilmiön jokin piirre voidaan katsoa edustavan koko ilmiötä. Se on kokonaisuuden edustajan presentaatio. (Burke 1962, 506-507.) Kielikuvalla halutaan tuoda esille, että jo pelkäänsä yhdessä asiakysymyksessä suurvaltojen välinen vastakkainasettelu aiheuttaa tilanteen kiristymistä ja heikentää näin koko kansainvälisen järjestelmän turvallisuuden. Kielikuvalla on varsin uhkaava sävy. Se sisältää implisiittisesti esitetyn varoituksen siitä, että ohjuspuolustuskiista sellaisenaan saattaa aiheuttaa vastakkainasettelun eskaloitumisen myös muissa suurvaltojen välisissä asiakysymyksissä, ja näin se on vakava uhka laajasti koko kansainväliselle vakaudelle. Kielikuva esitetään luonnonlakina ja säännönmukaisuutena, jonka sanelemana ohjuspuolustuskiistan seurauksena nähdään asevarustelu ja kiistakysymysten leviäminen muihin asiakysymyksiin. Venäjä on ikään kuin itsestään riippumattomista syistä pakotettu toimimaan tietyllä tavalla.

Putin on siteerannut myös Yhdysvaltojen entistä ulkoministeri Colin Powellia, joka on virassa ollessaan todennut: "Mikä ihmeen ohjuspuolustus? Ketä vastaan puolustus? Vastustajalla ei ole kuin kasa ruostuvaa metallia. Koko kiista on puhtaasti teoreettinen". Tässäkin esimerkissä tehokeinona on käytetty erittäin arvostetun ja korkeatasoisen yhdysvaltalaisen sotilasasiantuntijan lausuntoa. Tässä nimenomaisessa tapauksessa siteerauksella halutaan myös todentaa, että edes Yhdysvallat ei ole yksimielinen ohjuspuolustusjärjestelmän tarpeellisuutta tai uhkakuvia arvioitaessa. Kuulijalle muodostuu helposti käsitys, että Yhdysvaltojen hanke ei todellisuudessa perustu Iranin uhkaan, vaan hankkeen taustalla voi olla muita julkilausumattomia perusteluja.

Toistuvasti Venäjän presidentin puheissa viitataan, että Yhdysvaltojen suunnitelmat ovat jyrkästi yleisesti hyväksytyjen kansainvälisten normien ja kansainvälisen oikeuden vastaisia. Tarkemmin ei määritetä mistä normeista on kyse tai mihin kansainvälisen oikeuden lakeihin nimenomaisesti viitataan. Ajoittain puheissa vedotaan myös poliittiseen tarkoituksenmukaisuuteen. Nämä kaikki ovat tarkoituksellisesti epämääräisiä ilmauksia, jotka kuitenkin lähtökohtaisesti ovat helposti kannatettavia periaatteita, joiden pitäisi olla määrittämässä ja ohjaamassa poliittista päätöksentekoa. Usein kansainväliseen oikeuteen ja yleisesti hyväksytyihin periaatteisiin viitattaessa Yhdysvaltojen politiikan todetaan olevan *imperialistista* ja *diktaattorimaista*. (Ks. esim. presidentti Putinin puhe 31.5.2007.) Vastaavasti nämä ilmaukset synnyttävät yleisössä helposti negatiivisen mielleyhtymän. Edellä kuvatut vastinparit (kansainvälinen oikeus, yleisesti hyväksytyt normit vs. imperialismi, diktatuuri) ovat esimerk-

kejä, miten Venäjän valtiojohdon puheissa identifikaation muodostamisessa keskeistä on asioiden jakaminen ja erottaminen (division) sekä asioiden yhdistäminen (unification). Kieli ja retoriikka ymmärretään siis kielellisenä symboliikkana, jolla on kaksi toimintoa; se erottelee ja yhdistää, mikä osaltaan luo sosiaalista järjestystä. Asian nimeäminen ja määrittäminen joksikin edellyttää myös erottelua, mitä se ei ole ja mistä ei ole kyse. (Tilli 2012, 13, 28–29.)

Vetoamalla yleisesti hyväksytyihin normeihin ja varauksettomasti kannatettaviin kansainvälisen oikeuden periaatteisiin, voidaan yleisössä synnyttää mielikuvia, asenteita ja ajatuksia, joiden omaksuminen palvelee reetorin tavoitteita. Näin menettellen voidaan ohjuspuolustushankkeen yleisöä pyrkiä samaistamisen keinoin hyväksymään identifikaatio, jota reetori tavoittelee. Venäjän valtiojohdon puheissa toistuvasti tuodaan esille juonirakenne, jossa luotu tilanne, kohtaaminen tai konteksti (scene) on laajasti yleisön tuntema. Tilanteen kuvauksessa saatetaan käyttää vastapuolen kanssa samoja termejä ja samanlaisia ilmauksia. Oleellista on, että tilanteen ratkaisemiseksi (act) edellytettävät tarkoituksenmukaiset toimet kuvataan erilaisina. Oma argumentaation hyväksyttävyyttä pyritään parantamaan esittämällä, että ongelmanratkaisu edellyttää esimerkiksi *kansainvälisen oikeuden ja kansainvälisessä politiikassa yleisesti hyväksytyjen periaatteiden* noudattamista. Vetoaminen yleisesti kannatettaviin yleisiin hyveisiin, pyritään samalla vahvistamaan käsitystä mitä Venäjä on ja mihin se kuuluu.

Venäjän argumentoinnissa pyritään toistuvasti korostamaan Yhdysvaltojen aikojen vahingollisuutta ja erityisesti toimien väistämättömiä negatiivisia seurannaisvaikutuksia, kuten kansainvälisen asevarustelukilvan käynnistyminen. Näin ohjuspuolustushanke pyritään identifioimaan laajempaan toiminnan kenttään.

Jos Washington ei luovu suunnitelmistaan, [...] silloin me irtisanoudumme kaikesta mahdollisten vastatoimien vastuusta, koska me emme olleet se, joka aloitti uuden asevarustelukilvan Euroopassa. (7.6.2007, Heiligendamm, Saksa. Venäjän ja Yhdysvaltojen presidenttien tapaamisen jälkeen pidetty lehdistötilaisuus)

Venäjän vaatimus moninapaisen maailmanjärjestyksen luomiseksi ja Yhdysvaltojen yksinapaisen järjestyksen kritiikki tuodaan esille kovasanaisesti, mutta epäsuorasti alla olevassa otteesta presidentti Putinin Voitonpäivänä 9.5.2007 pidetystä puheesta:

Meillä on velvollisuus muistaa, että jokaisen sodan syyt ovat peräisin rauhan aikana tehdyistä virheistä ja virhearvioinneista. Sodan syillä on juurensa vastakkainasettelun ja ääritoitinnan ideologiassa. On tärkeitä muistaa, että näinä aikoina nämä uhkat eivät ole suinkaan vähenemässä, vaan ne vain muuntuvat ja muuttavat ulkomuotoaan. Syntyneet uudet uhkat, juuri kuten Kolmannen valtakunnan aikana, osoittavat samanlaisen halveksunnan inhimillistä elämää kohtaan ja saman pyrkimyksen luoda koko maailman kattava yksinoikeutettu diktatuuri.

Kyseinen ote on esimerkkitapaus, missä Yhdysvaltojen toimintaa verrataan epäsuorasti Kolmanteen valtakuntaan, vaikka tätä ei eksplisiittisesti nimellä mainita. Puheessa ei mainita ainuttakaan kertaa Yhdysvaltoja tai ohjuspuolustusjärjestelmää, mutta on varsin selvää, mihin käytetyillä vertauksilla haluttiin viitata. Täsmälleen samoista asioista voidaan puhua hyvin erilaisilla nimityksillä, ja vastaavasti hyvin erilaisista asioista voidaan puhua samoilla nimillä ja termeillä (Koselleck 2004). Puheen tai lausunnon taustalla on julkilausumattomia tavoitteita, joiden viestittäminen saattaa joissakin tilanteissa nousta puheen keskeisimmäksi teemaksi.

Viittaukset Kolmanteen valtakuntaan voidaan nähdä myös metonymiaksi kutsutuksi retoriikan tehokeinoksi. Tässä Yhdysvaltojen muista kansainvälisen yhteisön jäsenistä piittaamaton unilateraalinen politiikka kuvataan poikkeuksellisen vahingolliseksi. Ohjuspuolustushankkeen kuvataan olevan yksinoikeudellisen politiikan ekspansiivinen ilmentymä, joka on tuomittu epäonnistumaan. Tässäkin esimerkissä kuulijan odotetaan ymmärtävän, että puhe liittyy kyseiseen kritiikkiin Yhdysvaltoja kohtaan. Viittauksia Kolmanteen valtakuntaan voidaan pitää tuona aikana erittäin poikkeuksellisina, minkä takia nimenomainen puhe sai osakseen suurta kansainvälistä huomiota ja sitä pidettiin yleisesti poikkeuksellisen provokatiivisena valtioiden välisen vuoropuhelun muotona. Voitonpäivän puhe toimii myös erinomaisena esimerkki retorisesta aktista, jossa puhe on tosiasiallisesti suunnattu muulle kuin varsinaiselle puhetilanteen yleisölle.

Ohjuspuolustusjärjestelmä Yhdysvaltojen itsevaltainen hanke. Venäjä käyttää paljon eroteluun perustuvia retorisia tekniikoita perustellessaan ohjuspuolustusjärjestelmän olevan muuta kuin pelkästään Yhdysvaltojen ja eurooppalaisten liittolaisten suojaksi perustettava puolustuksellinen asejärjestelmä. Puheissa torjutaan Yhdysvaltojen esittämiä tulkintoja ja asioiden yhdistelyjä. Erottelumuotoisten asioiden jakamiseen ja erottamiseen perustuvien tekniikoiden avulla pyritään osoittamaan, mistä konfliktissa ei ole kyse. Toistuvasti tuodaan esille, että ohjuspuolustusjärjestelmä ei ole puolustuksellinen asejärjestelmä, vaan se on yksi Yhdysvaltojen strategisen asejärjestelmän elementti. On haluttu osoittaa, että järjestelmän kehittäminen on jotakin hyvin poikkeuksellista, eikä sitä pidä ymmärtää Naton laajentumisen jatkumona.

Minä haluan kiinnittää huomionne siihen tosiseikkaan, että kyseessä ei ole puolustuksellinen asejärjestelmä. Kyseessä on Amerikan strategisen asejärjestelmän elementistä. Ensimmäistä kertaa historiassa, ja haluan painottaa tätä, ensimmäistä kertaa historiassa, Amerikan strategisen ydinasejärjestelmän elementtejä aiotaan sijoittaa Euroopan mantereelle. [...] Sallikaa minun toistaa tämä vielä kerran: kyseessä ei ole vain puolustuksellinen järjestelmä. Kyse on Amerikan ydinasearsenaalin osasta. Se on siis olennainen osa strategista ydinasejärjestelmää. Ja meidän täytyy myöntää tämä tosiasia. Tämä on jotakin täysin uutta Euroopassa. (28.4.2007, Presidentin lehdistötilaisuus)

Amerikkalaiset ovat sijoittamassa heidän strategisen asejärjestelmän osia Eurooppaan. (25.7.2007, presidentti Putinin puhe asevoimien ja turvallisuuspalveluiden johtajille)

Edellä esitetty puheote kuvastaa, että asian nimeäminen ja määrittäminen jokikin edellyttää erottelua, mitä se ei ole ja mistä ei ole kyse (Ks. esim. Tilli 2012, 28–29). Venäjän presidentin puheissa toistetaan säännöllisesti, että kyseessä on *strateginen, ei puolustuksellinen* asejärjestelmä. Näin kuulumisen ja kuulumattomuuden olemassaoloa vahvistetaan toistolla ja kertauksella. Usein erittäin tehokas ja yksinkertainen poliittinen argumentti on erityisesti juuri nimeäminen ja käsitteen uudelleenmäärittäminen. Toistuvasti presidentti nimeää ohjuspuolustusjärjestelmän, ei puolustuksellisenä, vaan Yhdysvaltojen strategisena ydinasejärjestelmän osakokonaisuutena. Ongelma näyttäytyy aivan toisenlaisena, jos näin todella olisi. Usein argumentin vakuuttavuus ei niinkään määräydy sen perusteella, onko väite totuudenmukainen. Samaa nimitystä jatkuvasti toistamalla voidaan usein onnistuneesti muuntaa kohdeyleisön käsitystä aiheesta.

Uusi nimi ja käsitteen uusi määrittely ovat aina kuitenkin kiistanalaisia. Nimityksen kumoaminen edellyttää aina toisen osapuolen argumentaatiota, joka usein näyttäytyy puolustuksellisenä. Retorisessa kamppailussa käsitteen määrittäjä ja nimeäjä on kuitenkin retorisisessa etulyöntiasetelmassa (Lakoff 2004, 100). Reetori voi kehystämällä rajata mistä on kyse ja mistä keskustelua käydään. Onnistuessaan reetori kykenee yksinkertaistamaan monimutkaisia asioita oma etunsa ja tavoitteidensa mukaisesti kehystettyyn raamiin. Lännessä Venäjän valtiojohton väitteet ja viittaukset ohjuspuolustusjärjestelmän olevan osa Yhdysvaltojen ydinasearsenaalia eivät välttämättä identifioitu suuren yleisön sosiaalisesti ymmärrykseksi. Uudelleenraamittava puhuja ei ole automaattisesti retoristen tilanteiden voittaja, mikäli yleisö ei omaksu uuden kehyksen premissejä. Tällöin käytetty kieli ja puhujan käyttämät merkitykset voivat kääntyä alkuperäisiä tavoitteita vastaan. Legitimaatio ei onnistu, jos kuulijan maailmankuva ja intressit sekä ensisijaiset taustaolettamukset eivät sovittaudu reetorin luomaan uuteen raamiin. Heikoimmillaan luotu raami on tilanteessa, jossa käytetty kieli ja käsitteistö eivät vastaa yleisön käsityksiä ilmiön luonteesta. Tällöin puhujan pyrkimys hankkia argumentilleen kannatusta epäonnistuu ja käytetyt käsitteet ja niiden merkitykset kääntyvät helposti alkuperäisiä tavoitteita vastaan. Raamituksen onnistumiseen vaikuttavat keskeisesti yleisön taustaolettamukset asiantiloista. Puheissa ohjuspuolustushankkeen nimeäminen *strategiseksi asejärjestelmäksi* vahvistaa osaltaan mielikuvaa suurvaltojen väliseen sodankäyntiin tarkoitettusta järjestelmästä.

Venäläiselle yleisölle luotu uudelleenraamitus ei välttämättä sellaisenaan ole hyödynnettävissä, kun pyritään hankkimaan länsimaisen yleisön hyväksyntä esityille argumenteille. Rajauksen muuttaminen on poliittinen ja usein kiistanalainen toimi, jonka onnistuminen on viime kädessä sidoksissa kuulijoiden reaktioihin. Usein onnistunut raamitus edellyttää riittävän väljää käsitteen uudelleenmääritelmää, joka on seurausta yksinkertaistamisesta ja mahdollisimman helposti omaksuttavista uusista taustaolettamuksista (Lakoff 2004, 22–23). Ei ole mitään yksiselitteistä tapaa määrittää ja nimetä asejärjestelmä *puolustukselliseksi* tai *strategiseksi*, ja näin ollen tällaisten määritysten käyttö on tässä yhteydessä pitkälti retorinen tehokeino.

Uudelleenraamittamisen seurauksena vastapuoli joutuu orientoitumaan uuteen retoriseen kielenkäytön tilanteeseen. Tehokas vasta-argumentaatio edellyttää, että ei

pelkästään reagoida uudelleenraamituksen seurauksena esitettyihin uusiin argumentteihin, vaan kyetään aktiivisesti irtautumaan luodusta kehyksestä (Lagoff 2006, 26). Tämä edellyttää, että uusi tuotettu raami ensinnäkin tunnustetaan ja kyetään huomioimaan sen kielelliset implikaatiot. Uuden raamin kieltä on pyrittävä välttämään ja pyrittävä itse uudelleenraamitukseen tai purkamaan tuotettu raami. Tässä tilanteessa reetorin ongelmaksi voi muodostua, että hän ei kykene enää vaikuttamaan käytettyyn kieleen ja siinä käytettäviin käsitteisiin. Kieli ei ole enää pääosassa.

Raamin purkaminen edellyttää luodun raamin saattamista epähyväksyttäväksi tai käyttökelvottomaksi. Tuotetun raamin kieli pitää saattaa kyseenalaiseksi yleisön näkökulmasta osoittamalla esimerkiksi sen loogisia ristiriitaisuuksia. Venäjän valtiojohtajan puheissa hyvin usein pyritään osoittamaan Yhdysvaltojen tuottaman raamin epäloogisuuksia ja kyseenalaistamaan näin raamin uskottavuus. Loogisuuksien kyseenalaistaminen epäpäteviksi tai epä-älyllisiksi käyttämällä erilaisia fakta- ja numerotietoja heikentää raamin hyväksyttävyyttä. Mitä heikompi yleinen hyväksyttävyyksi asialla on, sitä helpommin voidaan luoda uusi retorinen raami. Ohjuspuolustuskiistassa Venäjä pyrkii luomaan uuden raamin usein esittämällä yksinkertaistettuja vastaväitteitä esittämällä esimerkiksi numerotietoja, joiden kumoaminen on toiselle osapuolelle vaikeaa. Esitettyjen väitteiden ei välttämättä tarvitse perustua faktoihin tai olla todennettavissa. Usein valheellinen väite tai esitetyt epätotoisuudet siirtävät argumentointivuoron toiselle osapuolelle. Edellä mainittua tekniikkaa kuvaa alla oleva sitaatti:

En toista kaikkia kuultuja argumentteja, miksi ohjuspuolustusjärjestelmä tarvitaan Iranin ja Pohjois-Korean ohjuksia vastaan. Mielestämme ne ovat perusteettomia. Näillä mailla ei ole tällaisia ohjuksia, eikä tule olemaan ainakaan seuraavaan 10-15 vuoteen. (24.5.2007, presidentti Putinin haastattelu)

Edellä mainitussa tapauksessa yleisölle syntynyt mielikuva järjestelmän tarpeellisuudesta saattaa merkittävästi heikentyä. Tämän edellytyksenä ei useinkaan ole väitteiden todenperäisyys. Yksityiskohtaisten numerotietojen esittäminen tai teknisten termien käyttö usein riittää luomaan käsityksen, että asia ei ole alussa esitetyn yksiselitteinen ja ristiriidaton, vaan siihen sisältyy todennäköisesti epävarmuuksia ja tilanteesta voidaan esittää erilaisia tulkintoja. Usein reetorin esittämiä väitteitä on mahdoton täydellä varmuudella todistaa vääräksi. Esimerkiksi yllä esitetystä esimerkistä yleisöllä ei ole mahdollisuutta todentaa, mikä on Iranin tai Pohjois-Korean kyky valmistaa kyseisiä ohjuksia. Julkisuudessa esitetty väite siirtää puheenvuoron vastapuolelle, vaikka sen todenperäisyys olisi kyseenalainen.

Venäjän valtiojohtajan retoriikassa käytetään myös samoja käsitteitä hyväksyttävänä perusteluina eri raameissa täysin erilaisille politiikkaohjelmille. Yhdysvaltojen toimien kritisoidaan aiheuttavan osapuolien välillä asevarustelukierteen, minkä todetaan olevan absoluuttisesti negatiivinen kehityskulku. Iranin uhkaa vastaan pitäisi toimia muilla tavoin, eikä varustautumista ja uusien asejärjestelmien kehittämistä voida missään oloissa oikeuttaa. Kuitenkin toisessa yhteydessä oman sotilaallisen potentiaalin kasvattamiseen liittyvät toimet katsotaan oikeutetuiksi vastapuolen toi-

mien vastatoimina. Näin ollen voidaan havaita ja osoittaa, että retorisesti yhdenmukaiset perustelut ja samoilla käsitteillä ja termeillä rakennettu argumentaatio voi olla hyväksyttävä asiaan liittyen, mutta vastaavasti jonkin toisen asiakysymyksen osalta samoin perustein voidaan oikeuttaa täysin päinvastainen toiminta. Olennaista ei ole siis reetorin hyödyntämät perustelut, vaan käytetyt perustelut juuri nimenomaisessa kysymyksessä. Tärkeintä on, että raamin kieli vastaa kuulijan maailmankuvaa ja intressejä kulloisessakin tilanteessa. Tosiasiat ja käytettyjen perusteluiden päinvastainen käyttö toisessa tilanteessa ovat lopulta toissijaisia hyväksyttävyyden kannalta.

3.4 Teema III: Uhkaava länsi

Haluaisinpa tietää, esimerkiksi, olisitteko itse huolestunut, jos teidän asuntonne ovelta seisoi hampaisiin asti aseistautunut ihminen, joka ei haluaisi sanoa, missä tarkoituksessa on tullut ja mitä aikoo tehdä jatkossa ja heiluttelee vain veistä kasvojenne edessä?¹²

Diskurssin keskeisin teema on, että turvallisuus ja sotilaallinen voima ovat olennainen osa suurvallan ideaa, koska valtio on jatkuvan hyökkäysuhan kohteena. Yhdysvallat pyrkii sotilaallisella läsnäolollaan saartamaan Venäjän, mikä uhkaa Venäjän kansallista turvallisuutta. Yhdysvaltojen unilateraalinen politiikka ei huomio Venäjän strategisia intressejä. (Lappalainen 2011, 92-93)

Usein tunnetuin ja yksiselitteisin mielikuva toiseudesta on kuvaus vihollisvaltiosta (esim. Cottam 1994, 10–11). Uhkaava länsi -diskurssiin liittyy olennaisena osana Venäjän pelko joutua lännen saartamaksi. Puolustusministeri Serdjukov on puheessaan korostanut ohjuspuolustushankkeen olevan eräs keino, jolla Yhdysvallat luo informaatio- ja johtamisinfrastruktuuria, joka lähestyy Venäjän rajoja¹³.

Venäjän eräs keskeinen teema on ollut vastustaa amerikkalaisten järjestelmien sijoittamista Venäjän rajoille tai ”meidän” rajoillemme. Nämä lainaukset voidaan ymmärtää kielellisenä metaforana. Niiden tarkoituksena on luoda merkityksiä, jotka ylittävät ilmauksen sananmukaisen merkityksen. Toinen käytetty metafora on ollut syntymässä olevan tilanteen vertaaminen Berliiniin muuriin. Metaforan perusta synnyttää kuulijassa negatiivisen assosiaation. Berliinin muuri edustaa kylmän sodan aikakautta, johon idän ja lännen tulisi välttää koskaan enää ajautumasta.

Me näemme, että käytännössä on rakennettu uusi ”Berliinin muuri”. Sen sijaan, että se olisi pystytetty tunnettuun paikkaan, me huomaamme, että se on siirretty pidemmälle idän suuntaan, johon on sijoitettu myös uusia tukikohtia. (10.2.2007, uutispalvelu Al-Jazeera haastattelu)

Viittaukset Berliinin muuriin voidaan ymmärtää myös selviön käyttönä. Ihmiset yleisesti hyväksyvät Berliinin muurin käsitteenä ja määritelmänä, vaikka sitä on ilmiönä vaikea täsmällisesti määritellä. Selviöön liitetään erilaisia asioita ja se voi pi-

¹² 12.12.2008, puolustusministeri Serdjukovin haastattelu (ks. aineisto). Serdjukov perusteli viittauksella Venäjän toimien oikeutta sen reagoidessa Yhdysvaltojen ohjuspuolustushankkeeseen.

¹³ 12.12.2008, puolustusministeri Serdjukovin haastattelu.

tää sisällään moninaisia merkityksiä. Venäjän valtiojohdon puheessa ei määritellä, mitä Berliinin muurilla tässä yhteydessä tarkoitetaan ja mihin ilmauksella halutaan viitata. Reetori voi luottaa, että yleisö assosioi termin negatiiviseksi kehityskulukuksi, johon ajautuminen pitäisi välttää. Berliinin muuri on sellaisenaan käsite, joka kuvastaa kylmän sodan vastakkainasettelun aikaa, ja kansainvälisissä suhteissa suurvaltojen pitäisi välttää ajautumasta vastaavanlaiseen tilanteeseen. Tässä yhteydessä selviötä pyritään käyttämään delegitimoinnin välineenä.

Berliinin muuri -ilmausta voidaan pitää myös metonymiana, joka kuvaa ohjuspuolustuskiistan olemusta. Tarkoituksellisesti vahvistetaan identifikaatiota, että ohjuspuolustuskiistassa on kyse paluusta kylmän sodan asetelmaan. Tällaisen representaation luominen palvelee Venäjän tavoitteita vahvistamalla mielikuvaa, että järjestelmän rakentamisesta seuraisi paluu kylmän sodan vaaran vuosien aikakaudelle. Lähtökohtaisesti kylmän sodan ajanjakso koetaan laajan yleisön keskuudessa vaaran vuosina ja epäsuotuisena aikana maailmanhistoriassa. Toisaalta se vahvistaa oman maan kansalaisten käsitystä lännestä uhkaavana toimijana ja samalla se vahvistaa kuvaa Venäjästä Yhdysvaltojen vertaisena vastinparina.

Läntisen yleisön lähtökohtaisesti laajasti hyväksytyjen selviöiden käyttö on hyvin yleistä venäläisessä retoriikassa. Ohjuspuolustushanke on varsin tekninen kokonaisuus, eikä kansalaisilla ole näin ollen realistisia perusteita arvioida Yhdysvaltojen perusteluja hankkeen merkittävydestä. Venäjän valtiojohdon argumentaatiossa tätä pyritään käyttämään hyväksi esittämällä selviöitä, jotka yleisö helposti tunnistaa. Venäjän valtiojohdon puheissa toistuvasti vedotaan yleisiin järkisyihin (ks. esim. presidentti Putinin puhe 2.7.2007), joilla vahvistetaan omien perusteluiden kannatettavuutta ja pyritään heikentämään vastapuolen esittämiä perusteluja.

Kiistan aikana Venäjän eräs teesi on ollut, että se on pakotettu reagoimaan Yhdysvaltojen toimiin lisäämällä sotilaallista potentiaaliaan Euroopassa. Teesiä on havainnollistettu esittämällä erilaisia vaihtoehtoja, mitä potentiaalin lisääminen käytännössä voi tarkoittaa; ohjusten suuntaaminen Eurooppaan ja niiden sijoittaminen Kaliningradiin, vetäytyminen aserajoitussopimuksista ja uusien aseiden kehittäminen. Venäjän toimet ovat ikään kuin välttämättömiksi vastatoimiksi naamioituja uhkauksia.

Jos osa Yhdysvaltojen strategisesta ydinaseistuksesta sijoitetaan Eurooppaan, ja mikäli meidän sotilasasiantuntijoiden mukaan se uhkaa Venäjää, meidän on toteutettava tarkoituksenmukaisia vastatoimia. Me tulemme maalittamaan uusia kohteita Euroopassa. [...] Mutta me emme ole se, joka on luomassa näitä uusia kohteita. Me olemme toivoneet, että tämä hanke ei etenisi, mutta kukaan ei kuuntele. Heti alusta alkaen olemme antaneet selkeän varoituksen, että jos hankkeessa edetään, on tämä välittömästi odotettavissa oleva reaktio. (7.6.2007, Venäjän ja Yhdysvaltojen presidenttien tapaamisen jälkeen pidetty lehdistötilaisuus)

Mikäli järjestelmät ryhmitetään [...] tämä järkyttää maailman strategista tasapainoa ja voi uhata kansallista turvallisuuttamme. Ja sellaisessa tilanteessa meillä ei ole muuta vaihtoehtoa kuin toteuttaa vastatoimia, joihin sisältyy

mahdollinen hyökkäyksellisten ohjusjärjestelmien maalittaminen niitä asemia vastaan, joiden katsomme muodostavan uhkan meitä vastaan. (Sama)

On jo selvää, että uusi asevarustelukilpailu on päässyt valloilleen maailmassa. Se ei ole meidän vikamme. Me emme sitä aloittaneet. (8.2.2008, Venäjän presidentti Vladimir Putinin jäähyväispuhe valtioneuvostolle)

Venäjän valtiojohdon retoriikassa korostetaan toistuvasti, että ohjuspuolustuskiistaan ovat syyllisiä Yhdysvallat ja ohjuspuolustusjärjestelmän osia maidensa alueelle hyväksyneet Euroopan valtiot. Ajoittain syyllisyyteen liittyvää argumentointia pyritään vahvistamaan eräänlaisen ironian keinoin. Venäjä torjuu itseensä kohdistettavan kritiikin toteamalla esimerkiksi:

Meille on sanottu, että me käyttäydymme aggressiivisesti. Tämäkö on aggressiivista toimintaa? Mekö olemme se, joka on perustamassa uusia tukikohtia ja ohjusasemia Eurooppaan? (14.2.2008, presidentti Putinin puhe)

Olimmeko me se, joka irtautui ABM-sopimuksesta? Ja meidänkö pitäisi nyt perääntyä? (2.7.2007, presidentti Putinin puhe)

Yhdysvallat sanoo: "Se, joka ei ole puolellamme, on meitä vastaan". Mitä tämä on? Onko tämä dialogia vai kompromissin hakemista?" (2.7.2007, presidentti Putinin haastattelu)

Monessa yhteydessä Venäjän valtiojohdon argumentaatiotekniikkana on ollut pyrkimys identifioida ohjuspuolustusjärjestelmä laajempaan toiminnan kenttään ja osaksi yleismaailmallista ilmiötä, jossa Yhdysvaltojen toimet ovat jälleen kerran uhka ei pelkästään Venäjälle, vaan myös laajemmin kansainväliselle turvallisuudelle. Puheissa viitataan negatiivisina kehityssuuntina asevarustelukilpailu, uuden kylmän sodan alkaminen ja globaalin turvallisuustilanteen yleinen heikkeneminen. Esimerkkinä tästä ovat Putinin puheissa esittämät vertaukset Yhdysvaltojen päätökseen yksipuolisesti irtautua ABM-sopimuksesta ja perustaa uusia sotilastukikohtia Eurooppaan. Venäjän puheiden tarinassa Venäjä on sitä vastoin läpi historian ollut toimija, joka on Kuuban kriisin ja Vietnamin sodan tapaan ollut valmis purkamaan sotilaallisia rakenteita kansainvälisen turvallisuustilanteen liennyttämiseksi. Yhdysvaltojen toimet tuodaan esille täysin päinvastaisena kehityskulkuna. Ohjusasemien perustaminen Eurooppaan on uusin todiste lainalaisuudesta, jossa Yhdysvallat yksinoikeudellisesti lisää sotilaallista läsnäoloaan Venäjän läheisyydessä. (ks. esim. presidentti Putinin haastattelu 26.10.2007.)

Venäjän valtiojohto on käyttänyt kiistan aikana myös sovittelevia kannanottoja ja metaforia. Kansainvälisen lehdistön ollessa huolissaan ohjuskilven aikaansaamasta suurvaltasuhteiden viilentymisestä, on presidentti rauhoitellut mediaa toteamalla, että "kyse on vain puun yhdestä oksasta. Ja kuten kaikki tiedämme, puissa on useita oksia". Sovittelevilla kannanotoilla halutaan välttää mielikuva tilanteen toivotto- muudesta, ja samalla vahvistetaan mielikuvaa, että ongelma on ratkaistavissa, mikäli toiselta osapuolelta löytyy siihen aitoa halua.

Venäläiselle retoriikalle on tyypillistä edellä kuvattu vastakkainasettelun ja liennytyksen syklien vaihtelut. Toisaalta poliittisessa puheessa luodaan konfrontaatioita ja korostetaan vastakkainasettelua. Tällöin puheissa hajotetaan ja erotellaan esittämällä todisteita vastapuolen toiminnan vahingollisuudesta ja argumenttien epäjohdonmukaisuuksista. Vastapuolen toimien seuraukset esitetään vahingollisina politiikan suuntauksina. Kuitenkin toisinaan, usein lähes samanaikaisesti, valtiojohton puheissa tilannetta saatetaan liennyttää vähätteleillä kiistatilannetta ja kuvaamalla se täysin normaalina kansainvälisen politiikan ilmiönä, jonka ratkaiseminen on sidoksissa osapuolien tahtoon. Kiistan ja ristiriitojen sopimisessa voidaan edetä, mikäli osapuolten välillä on molemminpuolinen kunnioitus ja aito pyrkimys asian sovitteluun.

Edellä kuvattu kaksijakoinen tekniikka on eräs tapa, jolla voidaan korostaa omaa asemaa suhteessa toiseen osapuoleen. Venäjä vahvistaa näin kuvaa roolistaan Yhdysvaltojen tasavertaisena kumppanina. Samalla se ikään kuin lisää Yhdysvaltojen syyllisyyttä ja vastuuta kiistakysymyksen ratkaisussa. Liennyttävillä ja yhteistyötä korostavilla puheenvuoroilla samalla siirretään vastuu toiselle osapuolelle. Yleisjää odottamaan, miten Yhdysvallat vastaa Venäjän implisiittisesti esitettyyn yhteistyötarjoukseen. Ei ole niinkään oleellista sisältääkö Venäjän yhteistyötarjous konkreettisia ehdotuksia tai lupauksia, oleellisempaa on liennytyksen henkeä korostava identifikaatio, minkä käytetty retoriikka helposti synnyttää.

Ohjuspuolustuskiistan aikana hanke on pyritty tekemään ihmisille helposti ymmärrettäväksi käyttämällä hyvin yleistä ja tuttua kieltä. Yleisessä tietoisuudessa olevien ja tuttujen esimerkkien, havainnollistuksien, mallien ja analogisten päättelyiden käyttö on ollut varsin yleistä. Vertauskuva *uhatusta karhusta* luo Venäjälle oikeutuksen sen itsensä määrittämiin tarvittaviin vastatoimiin. Kausaalisuhteen osoittaminen on ollut usein käytetty argumentaatiotekniikka; muiden toimijoiden päätösten ja toiminnan takia Venäjä on *pakotettu* itse reagoimaan tietyllä tavalla. Ohjuspuolustushankkeen uhkakuvaukset vahvistavat mielikuvaa kansakunnasta, joka on ajettu asemaan, jossa sen täytyy puolustautua.

Yhdysvalloille esittämänsä yhteistyötarjouksen yhteydessä Venäjä on verrannut ohjuskiistaa *korttipeliin*. Venäjän ehdotuksen mukaan Yhdysvallat ei rakentaisi Eurooppaan omaa tutka-asemaa, vaan käyttäisi Venäjän Azerbaidzhanissa sijaitsevan tutkan tietoja. Yhteistyötarjouksen houkuttelevuutta Venäjä pyrki vahvistamaan toteamalla, että ohjuspuolustuskiistan sopiminen nostaisi maiden väliset suhteet täysin uudelle strategiselle tasolle. Venäjän yhteistyötarjouksen jälkeen presidentti Putin totesi:

Itse asiassa, me voimme nyt sanoa, että kortit on nyt jaettu ja peli on alkanut. Minä todella toivon, että olemme pelaamassa samaa peliä.
(2.7.2007, Presidentti Bushin tapaamisen jälkeen pidetty lehdistötilaisuus)

Yhdysvalloille tilanne oli kiusallinen. Se ei voinut tietenkään jättää huomiotta Venäjän yhteistyötarjousta, mutta se ei halunnut sitoa ohjuspuolustusjärjestelmän operatiivista suorituskykyä venäläisen kaluston varaan. Metaforalla haluttiin vahvis-

taa käsitystä, että kiristyneen tilanteen raukeaminen on nyt Yhdysvaltain päätösvallassa. Kiista pyritään saattamaan ymmärrettäväksi toisen ilmauksen kautta vertaamalla kiistaa ja tilannetta korttipeliin ja samalla toinen kuvataan syylliseksi tai vastuulliseksi tilanteen jatkon seurauksista.

Kielellisenä metonymiana voidaan ymmärtää viittaukset ovelta seisovaan hampaisiin aseistautuneeseen ihmiseen. Etenkin venäläiselle yleisölle luodaan mielikuva uhkasta, joka on helposti ymmärrettävä. Mielikuva arvaamattomasta ja vaarallisesta vihollisesta on voimakas väline läntisen uhkakuvan iskostamisessa kotimaisen yleisön yhteiseksi ymmärrykseksi. Vastaavasti metonymiana voidaan pitää presidentti Putinin ilmaisua hänen tuntevan *surua sydämessään*, kun Yhdysvalloille ohjuspuolustushankkeesta maiden välillä käydyt neuvottelut ovat lähinnä peite, jonka suojissa se jatkaa suunnitelmiansa toimeenpanoa (presidentti Putinin puhe 8.2.2008).

Venäjän keskeinen tavoite on suostutella yleisö hyväksymään näkemys, jonka mukaan Yhdysvaltojen kuvailemat roistovaltiot eivät todellisuudessa muodosta sellaista uhkaa, että siihen pitäisi vastata rakentamalla Eurooppaan ohjuspuolustusjärjestelmä. Eräs retorinen keino hankkia yleisön tukea näkemykselle on esittää asia nojautuen erilaisiin numeroarvoihin tai todennäköisyyksiin. Argumentoinnin vakuuttavuutta pyritään lisäämään käyttämällä todisteina faktanomaista tietoa toimijoiden oletetuista tavoitteista ja järjestelmien teknisistä suorituskyvyistä. Faktoihin perustuvalla päättelyllä pyritään sulkemaan pois kilpailevat tulkinnat tai yksilölliset arviointiperusteet. Kyseistä retorista keinoa on käytetty Putinin käsitellessä Iranin muodostamaa uhkaa. Argumenttia on vahvistettu luettelemalla ”faktatietoa” ohjusten kantamista ja etäisyyksistä eurooppalaisiin kohteisiin seuraavasti:

Iranin ohjusten kantama on 1700 kilometriä ja siinä kaikki! Uskoakseni tulevaisuudessa Iranilla on suunnitteilla kehittää ohjus, jonka kantama ulottuu 2400 kilometriin. Mutta, jotta Eurooppaa voisi suojata Iranin ohjuksilta - että se olisi oikeutettua - Iranilla tulisi olla 5800 kilometriin ulottuva ohjus. He [Iran] eivät ole edes suunnittelemassa sellaista! Ja ohjukset ovat jo muka ryhmitetty. Miksi? Kuka voi selittää tämän kaiken? Tähän kysymykseen ei ole todellisuudessa asianmukaista selitystä. (23.5.2007, Venäjän ja Itävallan presidenttien lehdistötilaisuus)

Ajoittain ohjuspuolustusjärjestelmään liittyvä keskustelu on pyritty teknokratisoimaan erilaisten teknisten termien aktiivisella käytöllä ja ongelman teknisellä esittämisen tavalla. Näin menetellen keskustelu siirretään sellaiselle tiedon ja tietämyksen tasolle, jossa ilman vaativien teknisten yksityiskohtien tuntemusta keskusteluun on vaikea osallistua (Bormann 2008, 106–108). Teknisiin kysymyksiin ja numeraaliseen ”faktaan” nojautuvalla argumentoinnilla voidaan pyrkiä ilmentämään niin sanotusti kiistattomia tosiasioita, ja näin vahvistetaan tulkintaa oman argumentoinnin oikeellisuudesta. Teknisillä faktatiedoilla kyllästetyn keskustelun ja perusteluiden kiistäminen edellyttäisi perustavanlaatuisia järjestelmän teknisten yksityiskohtien ja teknologian tuntemista. Asian esittäminen pelkästään sotilasteknologisena kysymyksenä kehystää hanketta koskevia keskustelun teemoja ja reetorin kannalta tarkoituksenmukaisten toimintavaihtoehtojen määrää.

Venäjän valtiojohdon puheissa koko ohjuspuolustusjärjestelmän oikeutus pyritään kiistämään myös kumoamalla Yhdysvaltojen arviot Iranin muodostamasta uhkasta yleisesti kansainväliselle turvallisuudelle. Valtiojohdon puheissa tuodaan esille vaihtoehtoinen globaalin turvallisuuden uhkakuva, jossa terrorismi tuodaan esille kaikkein uhkaavimpana tekijänä Yhdysvaltojen, Euroopan ja Venäjän turvallisuudelle (Presidentti Putinin puhe 10.2.2007). Tällä tavoin Venäjä pyrkii luomaan uuden kehyksen, jossa keskustelu uhkakuvista ja tarkoituksenmukaisista vastatoimista ohjataan Venäjän määrittämiin teemoihin. Tällaisessa uudelleenraamittamisessa reetori esittää asian uudella tavalla, jossa sanojen lisäksi operoidaan selviöillä, jotka yleisö laajasti hyväksyy.

Erilaisia syy-seuraussuhteita rakentamalla halutaan havainnollistaa, millaisia vaikutuksia Yhdysvaltojen hanke toteutuessaan saisi aikaan. Tuloksena on kaikkien osapuolten kannalta negatiivinen turvallisuuskehitys. Kausaalisuhteita kehittämällä ja niitä käyttämällä halutaan ikään kuin luoda uusi todellisuus, jossa Venäjän vastatoimet ovat täysin luontevaa ja hyväksyttävää *reagointia* toisen osapuolen toimintaan. Nimenomaisella kertomusrakenteella ja juonella voidaan vahvistaa uskoa kausaalisuhteisiin ja ilmiöiden tarkoitukseen. Presidentti Putinin pyrkiessä osoittamaan, että Yhdysvaltojen toimien seurauksena *Venäjän on toteutettava vastatoimia*, presidentti johdattelee näissä tapauksissa kuulijaa tarinanomaisesti. Alla oleva puheen ote valaisee käytettyä tekniikkaa:

Mutta haluan kiinnittää huomionne siihen tosiseikkaan, että me emme ole se, joka on aloittamassa uutta asevarustelukilpaa. Me olemme allekirjoittaneet ja ratifioineet Tavanomaisten Aseiden Rajoitussopimuksen (TAE). Me olemme toimeenpanneet täysimääräisesti sopimuksen velvoitteet. Me siirsimme kaikki raskaat aseemme Venäjän Euroopan puoleiselta alueelta ja siirsimme ne Uralin vuorten taakse. Viime vuosina me olemme vähentäneet asevoimiamme vahvuutta yli 300 000 henkilöllä.

Mutta, entä kumppanimme? Mitä he ovat tekemässä? He ovat sitä vastoin täyttämässä itäistä Eurooppaa uusilla aseilla: uusi tukikohta Bulgariaan, toinen tukikohta Romaniaan, ohjusten laukaisualue ja uusia ohjuksia Puolaan, tutka-asema Tshekin tasavaltaan. Mitä meidän pitäisi tehdä? [...] Venäjän toimet eivät ole aggressiivisia. Ne ovat vain reagointia kumppaneidemme melko joustamattomaan ja täysin aiheettomaan käyttäytymiseen.

(31.5.2007, Venäjän ja Kreikan presidenttien lehdistötilaisuus)

Edellä esitetyssä puheotteessa voidaan nähdä myös Burken (1969b) dramatismin teorian mukaisen viisikon käyttö. Venäjän valtiojohdon retoriikassa argumentit lähtevät usein liikkeelle luodusta vallitsevasta asiantilasta. Puheissa rakennetaan hyvin yksinkertainen mallinnos, mistä tosiasiallisesti on kyse. Näin vallitseva asiantila sidotaan ja raamitetaan uudelleen kontekstiin, joka paremmin palvelee reetorin tavoitteita. Samalla luodun "asiantilan" tehtävänä on argumentissa johdatella puhujan kannalta mieluiseseen johtopäätökseen. Yllä olevassa esimerkissä juoni- ja viholliskuvavalinta pitää sisällään tietyn helposti hyväksyttävän ratkaisumallin, jolla samalla suljetaan pois vaihtoehtoisia lähestymistapoja. Aikajärjestyksessä esitetään ne tapahtumat, joilla Yhdysvallat on vaikuttanut haitallisesti Venäjän asemaan tai vaihtoeh-

toisesti, mitä positiiviseksi katsottavia toimia Venäjä on yksipuolisesti toteuttanut ilman vastaantuloa Yhdysvalloilta. Kyseinen puhe on myös esimerkki yleisesti kansainvälisissä konflikteissa käytetystä argumentointitekniikasta, jossa osapuolien toimet sovitetaan joko sankaritarinan tai murhenäytelmän muottiin (Kuusisto 2002, 126). Sankaritarinoissa omat toimet selitetään esimerkillisinä toimina, joiden tavoitteena on osaltaan pelastaa tilanne ja tuoda järjestystä kaaokseen. Presidentti Putin kertoo toistuvasti pelastavaa tarinaa Venäjän suosittamista keinoista, joiden implementointi mahdollistaisi uhkan poistamisen ilman suurvaltojen välistä jännitteen lisääntymistä.

4 LOPUKSI

Tämän tutkielman johdannossa asetin tavoitteeksi selvittää, millaisin retorisin keinoin Venäjä rakentaa argumentit ja pyrkii hankkimaan näkemyksilleen mahdollisimman laajan hyväksynnän. Keskeinen tavoite on ollut selvittää, miten totuutena esitettävien argumenttien kokonaisuus on muodostettu ja millaisia merkitysrakenteita asioihin on pyritty liittämään ja millaisia tulkintoja niistä on pyritty esittämään. Retorisin keinoin luotu uhkakäsitys on mahdollistanut havainnoida turvallisuusajattelun taustalla vaikuttavia tekijöitä. Valtiojohdon ohjuspuolustusjärjestelmää käsittelevät tai sitä sivuavat puheet ovat olleet keskeisiä välineitä analysoitaessa Venäjän käsitystä kansainvälisen järjestelmän logiikasta sekä arvioitaessa Venäjän diskursiivisten rakenteiden taustalla vaikuttavaa ajattelua ja käytettyä retoriikkaa. Olen myös pyrkinyt tarjoamaan aineksia Venäjän turvallisuusajattelun kriittiseen tarkasteluun. Kysymyksiin ei voida vastata yksiselitteisesti, vaan tuloksena on monisanainen ja -selitteinen vastaus.

Tässä tutkielmassa olen väittänyt, että Venäjällä ohjuspuolustusjärjestelmän vastustuksen taustalla vaikuttaa tekijöitä, joiden avulla ja joita käyttäen se pyrki vahvistamaan rooliaan suurvaltana ja kansainvälisen järjestelmän keskeisenä toimijana (ks. myös Lappalainen 2011, 174). Ohjuspuolustuskiista osoitti, että kansainvälisen turvallisuuden diskursseista ja rooleista sekä yhteisen ymmärryksen luomisesta käytiin jatkuvaa kamppailua myös kaksi vuosikymmentä sitten. Kamppailu ohjuspuolustuksesta oli myös osoitus, että Venäjälle kylmän sodan pesänjako oli monelta osin edelleen kesken. Ohjuspuolustuskiistan aikana Venäjä esitti erittäin kovasanaista kritiikkiä Yhdysvaltoja kohtaan ja syytti sen rikkovan kansainvälisen järjestelmän normeja ja sääntöjä. Tämän perusteella voisi olettaa, että osapuolet näkivät kansainvälisen järjestelmän normatiivisen rakenteen merkittävästi toisistaan poikkeavalla tavalla. Ukrainan sota vuodesta 2014 lähtien on vain vahvistanut tätä käsitystä.

Tässä tutkielmassa tehty analyysi osoittaa, että venäläinen tarinankerronta etenee usein juonirakenteen mukaisesti. Argumentaatiossa rakennetaan temporaalinen synteesi ja tarinanomaisten keinojen avulla juonellinen kertomus. Reetori kuvaa mitä on tapahtunut, missä, kuka, miten ja miksi. Tilannetta ja kiistaa yleisesti selitetään juonellisin kääntein ja rakentein, ja samalla tarinallisin keinoin vähennetään hajaannusta ja kuiluja, ja näin pyritään saavuttamaan yleisesti hyväksytty asioiden täydellistyminen.

Usein Venäjän valtiojohdon puheissa luotu tilanne oli laajasti yleisön tuntema. Tilanteen kuvauksessa saatettiin käyttää vastapuolen kanssa samoja termejä ja samanlaisia ilmauksia, mutta tilanteen ratkaisemiseksi edellytettävät tarvittavat toimet kuvattiin kuitenkin erilaisina. Usein tarina eteni puhujan esittämien kysymysten ja vastausten kautta. Käytetty tapa voidaan ymmärtää uudelleenraamittamisena, jossa pyritään luomaan uudenlainen retorinen kehys ja raami, jossa keskustelua käydään. Venäjän valtiojohto pyrki näin saamaan etulyöntiaseman, mistä tosiasiallisesti kiistassa keskustellaan. Samalla keskustelu ja yleisö vietiin alueelle, jossa vastapuolen

argumentteja voitiin heikentää ja rajoittaa, ja vastaavasti monimutkaista ohjuspuolustuksen kokonaisuutta voitiin käsitellä itselle suotuisten asioiden ja teemojen ympärillä. Venäjä myös ajoittain onnistui osoittamaan Yhdysvaltojen tuottaman raamin epäloogisuuksia ja kyseenalaistamaan näin raamin uskottavuuden.

Omaa näkökulmaansa korostaessa Venäjä käytti usein helposti hyväksyttäviiä selviöitä, jolla se pyrki lisäämään väitteidensä hyväksyttävyyttä. Selviöt esitettiin tarinanomaisesti johdattelemalla kuulija tietynlaisen helposti hyväksyttävän tarinan läpi. Selviöissä käytettävä termistö ja käsitteistö on tuttua kylmän sodan ajalta. Ne olivat usein laajasti yleisön tuntemia ja yleisesti hyväksytyjä. Niitä pidetään yleisesti hyväksyttävänä totuutena, vaikka niiden yksiselitteinen sisältö ja määrittely olisi vaikeata. Ajoittain selviöitä seuraa väittäjä, jonka totuudenmukaisuutta yleisön on vaikea todentaa. Jo pelkästään vastaväitteen esittämisellä Venäjä onnistui kyseenalaistamaan toisen osapuolen perustelut.

Venäjän valtiojohdon puheissa identifikaation muodostamisessa keskeistä oli asioiden jakaminen ja erottaminen sekä yhdistäminen. Tarinanomaisesti asioita nimettiin ja määritettiin, ja samalla eroteltiin ja kerrottiin, mistä ei ollut kyse. Kertomusrakenteelle on luontaista vastakkainasettelun ja liennytyksen syklisen vaihtelun. Ajoittain käytettiin epämääräisiä käsitteitä sekä vedottiin kansainvälisen oikeuden periaatteisiin ja yleisesti hyväksytyihin normeihin määrittämättä tarkemmin, mihin erityisesti viitattiin. Usein nimeäminen ja käsitteiden uudelleenmäärittäminen oli Venäjän valtiojohdolle keino, joiden seurauksena ongelma näyttäytyi toisenlaisena. Väitteiden olemassaoloa vahvistettiin toistolla ja kertauksella. Samaa nimitystä jatkuvasti toistamalla kyettiin ainakin ajoittain muuntamaan yleisön käsitystä aiheesta.

Ohjuspuolustuskiistan aikana Venäjä pyrki toistuvasti heikentämään läntistä koheesiota ja kyseenalaistamaan olettamuksen, jonka mukaan Yhdysvaltojen hanke nauttisi laajaa yhteisymmärrystä läntisen Euroopan maissa. Hankkeen todellinen tarkoitusperä kyseenalaistettiin. Yhdysvaltoihin liitettiin täysin irrelevantteja kiistaan kuulumattomia määreitä, joilla osaltaan heikennettiin Yhdysvaltojen uskottavuutta ja sen argumenttien hyväksyttävyyttä. Vaihtelevin retorisin tehokeinoin Venäjä pyrki vahvistamaan mielikuvaa, että ohjuspuolustusjärjestelmän kehittämisessä oli ensisijaisesti kyse Yhdysvaltojen sotilaallisen ylivoiman kasvamisesta. Omille vastatoimille haettiin oikeutetusta vahvistamalla mielikuvaa, että se oli pakotettu vastatoimiin pelkästään oman turvallisuutensa takaamiseksi.

Toistuvasti Venäjä käytti retorisenä tehokeinona vastakkainasettelun ja liennytyksen syklisen vaihtelua. Toisinaan tehtiin avoimelta vaikuttavia tarjouksia yhteistyöstä ja toisinaan tuotiin esille vihjauksia ja varoituksia epäsuotuisista seurannaisvaikutuksista, mikäli Yhdysvallat etenisi ohjuspuolustushankkeessaan. Yhteistyötarjouksia esille tuomalla pyrittiin vahvistamaan mielikuvaa Venäjän olevan Yhdysvaltojen tasaveroinen kumppani. Liennyttävillä ja yhteistyötä korostavilla puheenvuoroilla siirrettiin samalla vastuuta kiistan ratkaisusta toiselle osapuolelle, kun toinen ikään kuin pakotettiin vastaamaan esille nostettuun yhteistyötarjoukseen. Ei ollut niinkään oleellista, olivatko yhteistyötarjoukset konkreettisia tai realistisia ehdotuksia ja lupauksia, oleellisempaa oli yhteisymmärryksen mahdollisuutta korostava identifikaatio. Usein melko onnistuneesti huomio kyettiin siirtämään Yhdysvaltoihin,

ja samalla vahvistettiin mielikuvaa Yhdysvaltojen haluttomuudesta aitoon yhteistyöhön Venäjän kanssa.

Kuten olen jo aiemmin todennut, innovatiivinen valtiojohtaja rikkoo oman aikansa diskursiivisia lakeja ja tuo uutta ulkopoliittiseen keskusteluun. Verrattaessa nykyisiä ulkopoliittisia tavoiteasetteluja neuvostovallan aikaisiin tavoitteisiin, voidaan todeta kovin vähän muuttuneen. Pääosin Venäjän ideologia on pysynyt geopolitiittisesti samalla linjalla, joka määriteltiin jo 1900-luvun alussa (Juntunen 2003, 59–60). Tarkasteluni perusteella väittäisin, että Venäjän valtiojohdon argumentaatio perustuu edelleen maailman jakamiseen itään ja länteen. Myös Venäjän tapa uusintaa alueensa rajoja on hyvin perinteinen. Vaikutusvalta omien rajojen ulkopuolella on varmasti eräs tärkeimmistä suurvallan statuksen kriteereistä, mikä on Venäjän toimien keskeinen vaikutin. Venäjä näyttää puolustavan etupiiriään erityisesti reaktiona Yhdysvaltojen vaikutusvallalle. Venäjä argumentoi kylmällä sodalla, lännen imperiaalistisella luonteella ja samalla korostaa omaa suurvalta-asemaansa. Näin ollen voidaan perustellusti väittää, että ainakaan toistaiseksi uuden Venäjän ulkopoliittisia tavoiteasetteluja ei voi pitää millään muotoa innovatiivisina.

Mitkään tavoitteet ja suunnitelmat eivät olisi politiikkaa, ellei niillä olisi julkisuutta. Kuten olen tässä tutkielmassa todennut, venäläinen ulkopoliittikka on myös tilan haltuunottoa puheen, kirjoittamisen ja maan kuvaamisen muodossa. Ohjuskielipikiistä oli Venäjälle mahdollisuus vahvistaa maan poliittista vaikutusvaltaa. Kiista loi mahdollisuuden vahvistaa mielikuvaa Venäjistä suurvaltana. Uhkakuvien luominen ja niiden retorinen käyttö säilyy myös tulevaisuudessa tehokkaana keinona luoda kuvaa Venäjistä ja muista. Uhkakuvilla voidaan puolustautua, luoda yhtenäisyyttä ja kiinnittää huomio muihin kuin maan sisäisiin asioihin. Venäjän geopolitiittista käyttäytymistä ei voi pelkästään selittää ympäröivillä olosuhteilla, vaikka Venäjä käyttääkin näitä aktiivisesti retoriikassaan. On myös huomioitava, että ulkoisten tekijöiden lisäksi Venäjän vastustaessa ohjuspuolustushanketta, sen motiiveja ohjailivat myös maan sisäinen tilanne ja tarpeet korostaa vahvaa johtajuutta.

Ohjuspuolustuskiistan yhteydessä Venäjän käyttämä retoriikka on ollut poikkeuksellisen uhkailevaa ja kovasanaista. Tämän voidaan katsoa olevan seurausta useastakin eri syystä. Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen vallinnut sekava tilanne heikensi merkittävästi maan asemaa kansainvälisessä järjestelmässä. Venäjän vaikutusvalta kansainvälissä asioissa heikkeni oleellisesti. Presidentti Putinin valtakaudella Venäjä aloitti paluun kylmän sodan kaltaiseksi suurvaltatoimijaksi. Ohjuspuolustuskiistan aikana Venäjällä oli erityinen tarve määrittää itsensä uudelleen suurvaltamenneisyytensä jälkeen. Samalla se pyrki vakauttamaan asemansa kansallisvaltiona ja pyrki saamaan, ehkä hieman epätoivoisestikin, suuremman roolin maailmanpolitiikassa. Venäjän paikan määrittely kansainvälisen politiikan kentällä on edelleen kesken, ja se lienee päättymätön prosessi.

Kritiikki. Tämän tutkielman tuloksia arvioitaessa on ymmärrettävä, että ne ovat osaltaan tulkinta, joka tuottaa omat rakenteensa eikä voi heijastella todellisuutta siinänsä (Korhonen & Oksanen 1997, 66). Tässä yhteydessä en malta olla siteeraamatta Kari Palosta, jonka mukaan tulkinta on aina subjektiivinen ja yhdestä näkökulmasta

tehty. Palonen toteaa: ”Jokainen tulkinta on kiistettävissä, jokaiselle tulkinnalle voidaan esittää vastaväitteitä ja vaihtoehtoja. Mikään tulkinta ilmiöstä ei anna siitä tyhjentävää käsitystä.” (Palonen 1998, 15.) Todellisuudesta ei voi saada tietoa sinänsä, vaan aina jonkin kontekstin mukaisen esityksen. Näin ollen myös tämän työn tulkinat voidaan korvata toisilla. Ihmisillä on tapana punnita tosiasioita myös sen valossa, mitä ne heidän elämälleen merkitsevät, jolloin erilaisiin ongelma-asetteluihin sisältyy aina tiedostamatta ja tiedostetusti tehtyjä arvovalintoja ja moninaisia ennakkoluuloja. Turvallisuuden tutkiminen ei voi olla koskaan täysin poliittisesti neutraalia. Kuusisto (2002) on todennut, että niin kauan kuin kenelläkään meistä ei ole yhteyttä kaikkiin faktoihin eikä lopulliseen tietoon, olemme kaikki erilaisten selitysten ja tarinoiden armoilla. Todellisuus puhuu harvoin puolestaan ja ristiriitaiset tulkinnat ovat inhimillisessä kanssakäymisessä pääsääntö. Tulkintojen lisäksi voidaan perustellusti kritisoida yleisesti retoriikan tutkimusta. Perustellusti voidaan esittää kysymys, missä määrin pelkkiin puheisiin perustuen voidaan tutkia aikeita ja toimintaa. On myös huomioitava, että julkisuudessa esitettyihin lausuntoihin nojaavan analyysin ulkopuolelle jäävät valtioiden johtajien kahdenkeskiset neuvottelut ja kansainvälisen diplomatian hiljainen keskustelu. Varmasti ainakin joissakin tapauksissa vaikuttavimmat argumentit esitetään suljettujen ovien takana.

Tässä yhteydessä on aiheellista arvioida kriittisesti myös työn lähtökohtaisia oletuksia ja tutkimustuloksia työn luotettavuuden näkökulmasta. Valtiojohdon puheiden käytettävyyttä voidaan kritisoida sillä perusteella, että ne ovat lähtökohtaisesti puolueellisia. Puheiden argumentaatioon voivat vaikuttaa esimerkiksi sisäpoliittiset ja muita valtion sisäisiä tekijöitä. Osa puheiden sisällöstä on tulkittava lähinnä ”toiveajatteluksi” eikä todelliseksi tavoitteeksi halutusta asiantilasta. Puheissa Venäjän voidaan tehneen paluun suurvallaksi, mutta todellisuudessa Venäjän suurvalta-aseman todellisesta merkityksestä kiistellään. Katri Pynnöniemi (2011, 41) on kuitenkin todennut, että jos päämääränä on ymmärtää, miksi Venäjä toimii niin kuin se toimii, tai mihin Venäjä ehkä toiminnallaan pyrkii, olennaisinta on ”lukea” tarkasti, mitä venäläiset itse asiasta sanovat. Näin ollen valtiojohdon puheet eivät ole merkityksettömiä, vaan tärkeä tarkastelunäkökulma, joka voi valottaa turvallisuusajattelun taustalla vaikuttavia tekijöitä.

Puheilla ja lausunnoilla pyritään vaikuttamaan yleisöön monin eri keinoin, mikä on tiedostettava myös aineiston tulkinnassa. Tässä tutkielmassa reliabiliteettiongelma muodostuu erityisesti siitä, että tekstit eivät välttämättä pyri totuuteen, vaan teksteillä on implisiittisiä vaikuttamispyrkimyksiä, mikä vaikeuttaa tekstien taustalla olevien strategioiden ja tavoitteiden arviointia (Ks. esim. Sillanpää 2010, 2). Näin ollen on ymmärrettävää, että pelkästään virallisten julkilausumien perusteella ei voida luoda kaiken kattavaa ja objektiivista reflektiota todellisuudesta. Analyysissä syntyy validiteettiongelma, jos strategian ja strategiapuheiden välinen yhteys on heikko ja tekstiä tarkastelemalla emme pysty vastaamaan strategiaa koskeviin kysymyksiin (Ks. esim. Sillanpää 2010, 2). Tässä tutkielmassa työn luotettavuutta on pyritty parantamaan valitsemalla aineistoksi mahdollisimman monipuolinen puheaineisto. Monipuolisen tutkimuskirjallisuuden hyödyntäminen puheiden retorisen analyysin tukena on mahdollistanut syvällisemmän ja luotettavamman tulkinnan.

Euroopan turvallisuudessa Yhdysvaltojen ja Venäjän välisillä suhteilla on erityinen merkitys, ja myös tulevaisuudessa maiden välinen suhde vaikuttaa oleellisesti Euroopan turvallisuustilanteeseen. Saksan kylmän sodan ajan politiikan muotoilijan Egon Bahrin (Liukkonen-Forsell 2009) mielestä kylmän sodan jälkeisten Euroopan turvallisuusrakenteiden muutosta ei pitäisi ylitulkita. Edelleen suurvallat määrittävät Euroopan erääksi keskeisimmistä toiminta-alueistaan. (Lappalainen 2011, 176-177) En väitä, että Euroopan turvallisuus olisi pelkästään Yhdysvaltojen tai Venäjän käsissä tai näiden maiden kykyyn ratkoa kansainvälisen turvallisuuden kysymyksiä. Voidaan kuitenkin perustellusti esittää, että Euroopalla on kummallekin osapuolelle erityistä merkitystä. Tänäkin päivänä Yhdysvalloilla ja Venäjällä on suurvaltoina poikkeukselliset mahdollisuudet olla muokkaamassa Euroopan turvallisuusympäristöä ja saattaa muut reagoijan rooliin. Ohjuspuolustuskiista ja käynnissä oleva Ukrainan kriisi ovat osoitus, että Euroopan tapahtumat vaikuttavat merkittäväällä tavalla kansainväliseen turvallisuustilanteeseen ja suurvaltojen suhteisiin.

Tätä tutkielmaa kirjoittaessa on noussut esille runsaasti kysymyksiä, joihin olisi mielenkiintoista hakea vastauksia myöhemmissä tutkimuksissa. Tutkijana näkisin erityisen houkuttelevana selvittää, miten Itä- ja Etelä-Aasian vahvistuminen sekä erityisesti Kiinan ja Intian rooli yhä vahvempina taloudellisina ja sotilaallisina toimijoina vaikuttavat perinteisten suurvaltojen identiteetteihin ja intresseihin sekä erityisesti Yhdysvaltojen ja Venäjän väliseen suhteeseen. Olisi tarpeen, miten suurvallat tulkitsevat ja määrittävät tulevaisuudessa kansainvälisen järjestelmän strategisen tasapainon. Siirtykö maailmanpolitiikan painopiste Indopasifiselle alueelle sillä seurauksella, että Eurooppa menettää merkitystään etenkin Yhdysvaltojen turvallisuusajattelussa?

Ukrainan sota ja sen jälkiseuraukset luovat myös joukon uusia tutkimuskysymyksiä kansainvälisen järjestelmän toimintalogiikasta. Selvää on, että usko yhteistyövaraiseen turvallisuuteen ja erityisesti valtioiden välisten taloudellisten keskinäisriippuvuussuhteiden kykyyn estää valtioiden välinen sotilaallinen voimankäyttö on saanut kolauksen. Ennen kriisiä uskottiin laajasti, että kansallisen edun ajaminen sotilaallisen voimapolitiikan keinoin on keskinäisen riippuvuuden maailmassa aikaisempaa vaikeampaa, eikä voimapolitiikalla voida saavuttaa samalla tavoin kestäviä tuloksia kuin ennen (Ks. esim. Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteke 2012). Yleisesti ajateltiin, että kansainvälisesti keskinäisriippuvainen talousjärjestelmä laskisi sotilaallisen voimankäytön todennäköisyyttä, eikä voimakäyttö olisi enää entisenlainen keino edistää valtion tavoitteita.

Venäjän osalta on tulevaisuudessa perusteltua selvittää, miten Ukrainan sodan kokemukset ovat vaikuttamassa ja mahdollisesti muuttamassa Venäjän ulkopoliittista orientaatiota ja tavoiteasettelua. Tulevaisuudessa on myös mielenkiintoista selvittää, miten sotilaallinen voimankäyttö on Ukrainan sodan aikana pyritty puheella ja erilaisin retorisiin keinoin oikeuttamaan. Erityisen mielenkiintoista olisi asettaa ajanalle kriisin alkuvaiheessa retoriikassa tapahtuneita muutoksia, ja näin arvioida, miten päätös sotilaallisesta voimankäytöstä ja sodan käynnistäminen on mahdollisesti näkynyt puheissa ja retorisissa tekniikoissa.

Ukrainan sota on osoittanut, että tämän päivän Venäjä kokee suurvalta- asemansa antavan sille oikeuden tarvittaessa käyttää sotilaallista voimaa omien intressiensä edistämiseksi. Venäjälle turvallisuus on nollasummapeliä, jossa edelleen korostuu kylmän sodan kilpailuasetelma ja etupiirijattelu. Kautta aikojen Venäjän suurvalta- asema ei ole perustunut sen taloudelliseen vahvuuteen, vaan sen asevoimien vahvaan rooliin. Jatkossa tarvittaisiin tutkimusta siitä, millä edellytyksillä ja mitä vaatisi, että Venäjän ulkopoliittinen orientaatio voisi muuttua? Voidaanko ajatella, että hallinnon vaihtuminen voisi muuttaa Venäjän valtion käsitystä kansainvälisestä järjestelmästä, uhkakuvista ja hyväksyttävistä keinoista kansallisen turvallisuuden takaamiseksi? Tällä hetkellä Ukrainan sodan loppuasetelmaan liittyy paljon epävarmuutta ja vaihtoehtoisia kehityskulkuja, ja edellä mainittujen kysymysten ratkaisemiselle ei ole vielä kesällä 2024 riittäviä perusteita.

AINEISTO JA LÄHTEET

AINEISTO

Venäjän poliittisen ja sotilaallisen johdon puheet, lausunnot ja haastattelut

Aineistona käytetyt puheet on listattu aikajärjestykseen muodossa: päivämäärä, paikka, puhuja, mahdollinen puheen nimi tai tilaisuus sekä www-osoite.

10.2.2007, München, Saksa. Venäjän presidentin ulko- ja turvallisuuspoliittinen linjapuhe ja sitä seurannut keskustelu.

http://kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123.shtml

(tarkistettu 20.1.2020)

10.2.2007, München. Presidentti Putinin haastattelu, uutispalvelu Al-Jazeera.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/02/10/2048_type82916_118110.shtml

(tarkistettu 20.1.2020)

26.4.2007, Moskova. Vuosittainen puhe Venäjän duumalle.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/04/26/1209_type70029type82912_125670.shtml

(tarkistettu 20.1.2020)

28.4.2007, Moskova. Venäjän ja Tšekin presidenttien tapaamisen jälkeen pidetty lehdistötilaisuus.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/04/28/1208_type82914type82915_126308.shtml

(tarkistettu 20.1.2020)

9.5.2007, Moskova. Venäjän presidentin puhe Suuren Isänmaallisen sodan Voitonpäivän juhlallisuuksissa.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/05/09/1432_type82912type127286_127675.shtml

(tarkistettu 12.4.2021)

23.5.2007, Wien. Venäjän ja Itävallan presidenttien lehdistötilaisuus.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/05/23/1000_type82914type82915_131005.shtml

(tarkistettu 12.4.2021)

24.5.2007, Luxemburg. Venäjän presidentin ja Luxemburgin pääministerin lehdistötilaisuus.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/05/24/1950_type82914type82915_131242.shtml

(tarkistettu 12.4.2021)

29.5.2007, Moskova. Venäjän presidentin ja Portugalin pääministerin lehdistötilaisuus.

http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2007/05/29/2043_type82914type82915_131895.shtml

(tarkistettu 12.4.2021)

31.5.2007, Moskova. Venäjän ja Kreikan presidenttien lehdistötilaisuus.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/05/31/1514_type82914type82915_132398.shtml

(tarkistettu 12.4.2021)

4.6.2007, ei paikkaa (po. Saksa). Johtavien G8-teollisuusmaiden tiedotusvälineille pidetty tiedotustilaisuus.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/06/04/2149_type82916_132716.shtml

(tarkistettu 12.4.2021)

7.6.2007, Heiligendamn, Saksa. Venäjän ja Yhdysvaltojen presidenttien tapaamisen jälkeen pidetty lehdistötilaisuus.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/06/07/2305_type82914type82915_133228.shtml

(tarkistettu 12.4.2021)

8.6.2007, Heiligendamn, Saksa. Johtavien G8-teollisuusmaiden huippukokouksen päätteeksi pidetty lehdistötilaisuus.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/06/08/2251_type82914type82915_133552.shtml

(tarkistettu 20.1.2020)

2.7.2007, Walkers's Point, Yhdysvallat. Presidentti Bushin tapaamisen jälkeen pidetty lehdistötilaisuus.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/07/02/1455_type82914type82915_136737.shtml

(tarkistettu 20.1.2020)

3.7.2007, Guatemala. Venäjän ja Guatemalan presidenttien lehdistötilaisuus.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/07/03/1000_type82914type82915_136977.shtml

(tarkistettu 20.1.2020)

25.7.2007, Moskova. Poimintoja asevoimien ja turvallisuuspalveluiden esikuntaupseereille pidetty puheesta.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/07/25/2037_type82912_138522.shtml

(tarkistettu 20.1.2020)

7.9.2007, Sydney. Presidentti Bushin tapaamisen jälkeinen tiedotustilaisuus.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/09/07/1831_type82914type82915_143441.shtml

(tarkistettu 20.1.2020)

10.9.2007, Abu Dhabi, Arabiemiraatit. Vastauksia venäläisten toimittajien kysymyksiin.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/09/10/2116_type82915_143637.shtml

(tarkistettu 20.1.2020)

15.10.2007, Wiesbaden, Saksa. Venäjän presidentin ja Saksan liittokanslerin lehdistötilaisuus.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/10/15/1500_type82914type82915_148398.shtml

(tarkistettu 20.1.2020)

16.10.2007, Teheran. Iranin uutistoimiston ja kansallisen televisioyhtiön haastattelu.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/10/16/1450_type82914type82916_148506.shtml

(tarkistettu 20.1.2020)

26.10.2007, Mafra, Portugal. Venäjän presidentin lausunnot lehdistötilaisuudessa Euroopan unionin ja Venäjän 20. Huippukokouksessa.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/10/26/1918_type82914type82915_149706.shtml

(tarkistettu 20.1.2020)

28.11.2007, Moskova. Venäjän presidentin puhe diplomaattien vastaanotolla.

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/11/28/2000_type82912type82914_152435.shtml

(tarkistettu 20.1.2020)

24.1.2008, Moskova, Venäjä. Ulkoministeri Sergei Lavronin lehdistötilaisuus.

<http://www.rferl.org/content/article/1144037.html>

(tarkistettu 20.1.2020)

8.2.2008. Moskova, Venäjä. Presidentti Putinin linjapuhe, jonka aiheena oli Venäjän kehittämisstrategia vuoteen 2020 (*Выступление на расширенном заседании Государственного совета "О стратегии развития России до 2020 года"*).

Saatavissa www-muodossa venäjänkielisenä:

http://archive.kremlin.ru/appears/2008/02/08/1542_type63374type63378type82634_159528.shtml ja englanninkielisenä:

http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2008/02/08/1137_type82912type82913_159643.shtml.

(tarkistettu 16.5.2021)

12.2.2008. Moskova. Presidentti Putinin lehdistötilaisuus Ukrainan presidentti Viktor Jushtshenkon vierailun yhteydessä.

http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2008/02/12/2018_type82914type82915_160088.shtml

(tarkistettu 19.5.2021)

14.2.2008, Moskova, Venäjä. Vuosittain pidettävä laaja presidentin lehdistötilaisuus. http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2008/02/14/1011_type82915_160266.shtml

(tarkistettu 20.3.2021)

31.8.2008. Moskova, Venäjä. Presidentti Medvedevin ulko- ja turvallisuuspoliittisten periaatteiden julkilausuma.

Saatavissa www-muodossa venäjänkielisenä: <http://kremlin.ru/news/1276> ja englanninkielisenä:

http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2008/08/31/1850_type82912type82916_206003.shtml.

(tarkistettu 20.3.2021)

12.12.2008. Puolustusministeri Anatoli Serdjukovin haastattelu.

Julkaistu: Maanpuolustus. 2008. Venäjän Federaation puolustusministeri Anatoli Serdjukovin haastattelu. N:o 86b, 2008, 6–23.

http://www.maanpuolustuskurssiyhdistys.fi/d/Maanpuolustus_86_b_web.pdf.

(tarkistettu 20.3.2021)

12.11.2009, Moskova, Venäjä. Presidentti Medvedevin vuosittainen kansakunnan tila-puhe. (*Послание Федеральному Собранию Российской Федерации*).

<http://kremlin.ru/transcripts/5979>

(tarkistettu 20.3.2021)

20.11.2010, Lissabon, Portugal. Presidentti Medvedevin puhe Nato-Venäjä-

huippukokouksen lehdistötilaisuudessa (*Пресс-конференция по итогам заседания Совета Россия–НАТО*). <http://kremlin.ru/transcripts/9570>.

(tarkistettu 20.3.2021)

LÄHTEET

- Aalto, Pami. 2003. Geopolitiikka ja Q-metodologia: diskurssit ja yksilötoimijat tutkimuskohteena. Teoksessa Harle, Vilho & Moision, Sami (toim.), *Muuttuva geopolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 130–149.
- Bormann, Natalie. 2008. *National Missile Defence and the Politics of US Identity*. Manchester and New York: Manchester University Press.
- Burke, Kenneth. 1962. *A Grammar of Motives and A Rhetoric of Motives*. Cleveland: Meridian Books, The World Publishing Company.
- Burke, Kenneth. 1966. *Language as symbolic action. Essays on life, literature, and method*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Burke, Kenneth. 1969a. *A Grammar of Motives*. Berkeley: University of California Press.
- Burke, Kenneth. 1969b. *A Rhetoric of Motives*. Berkeley: University of California Press.
- Cottam, Martha. 1994. *Images and Intervention: U.S. Policies in Latin America*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Haas, Marcel de. 2010. *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century. Putin, Medvedev and Beyond*. London: Routledge.
- Harle, Vilho & Moision, Sami (toim.). 2003. *Muuttuva geopolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hast, Susanna. 2008. Etupiirin painolasti. *Ydin-lehti*, 42 (8), 12.
- Hast, Susanna. 2010. Venäjä-keskustelua käydään asian vierestä. *Helsingin Sanomat* 5.9.2010, vieraskynä, A2.
- Jackson, Patrick, T. 2006. *Civilizing the Enemy. German Reconstruction and the Invention of the West*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. 1999. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Juntunen, Alpo. 2003. *Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot*. Helsinki: Ajatuskirjat.
- Kassianova, Alla. 2001. Russia: Still Open to the West? Evolution of the State Identity in the Foreign Policy and Security Discourse. *Fourth Europe-Asia Lecture. Europe-Asia Studies*, 53 (6), 821–839.
- Kivinen, Markku. 2008. Monet kylmän sodan uhat ovat edelleen olemassa. *Helsingin Sanomat* 12.9.2008, vieraskynä, A2.

Koistinen, Mikko. 1998. Pelkkää taloutta, retoriikka journalismin tutkimuksessa. Teoksessa Kantola, Anu, Moring, Inka & Väliaverronen, Esa (toim.). Media-analyysi. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Korhonen, Inkeri & Oksanen, Katja, 1997. Kertomuksen semiotiikkaa. Teoksessa Sul-kunen, Pekka ja Törrönen, Jukka (toim.) 1997. Semioottisen sosiologian näkökulmia. Tampere, Gaudeamus, sivut 54–71.

Korhonen, Pekka & Keränen, Marja & Lindroos, Kia & Nousiainen, Marko & Oja-kangas, Mika ja Tilli, Jouni. 2012. Kieli ja tulkinta. Teoksessa Moisio, Olli-Pekka & Korhonen, Pekka & Järvelä, Marja ja Lehtonen, Eeva (toim): Ovia yhteiskuntatietei-siin. SoPhi. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. s. 78–105.

Korhonen, Pekka. 2012. What is Asia? International Studies as Political Linguistics. Saatavilla www-muodossa:
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/40739/political%20linguisti%20author%20version.pdf?sequence=1>. Varsinainen artikkeli on julkastu teoksessa: Pekka Korhonen, "What is Asia? International Studies as Political Linguistics." In Pami Aalto, Vilho Harle & Sami Moisio (eds.), *Global and regional problems: Towards an interdisciplinary study*. Basingstoke: Palgrave, 2012, 131–149. (viitattu 4.1.2017)

Kosachev, Konstantin. 2007. Russia and the West: Where the Differences Lie. Russia in Global Affairs. No 4, October - December 2007. Saatavilla www-muodossa: http://eng.globalaffairs.ru/number/n_9777. (tarkistettu 21.7.2011)

Koselleck, Reinhart. 2004. Futures Past. On the Semantic of Historical Time. New York: Columbia University Press.

Kulovaara, Kari: Kilpailuvaltion kielioppi. Työmarkkinapoliittisen retoriikan analyysi. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 2007. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-2007395>. (viitattu 9.1.2017)

Kuusisto, Riikka. 1994. Oikeutettu sota uuden maailmanjärjestyksen luomiseksi? Yhdysvaltojen, Iso-Britannian ja Ranskan ulkopoliittisen johdon Persianlahden konflikteja koskevien kannanottojen analyysi. Pro gradu -tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Helsinki.

Kuusisto, Riikka. 1995. Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltajohtajien lausunnoissa. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.). Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat. Tampere: Vastapaino, 267–291.

Kuusisto, Riikka. 1998. Oikeutettu sota ja julma teurastus? Läntisten suurvaltajohtajien sotaretoriikkaa Persianlahdella ja Bosniassa. Rauhantutkimus tänään XV. Suomen Rauhantutkimusyhdistys & Suomen Rauhantuolustajat: Like.

Kuusisto, Riikka. 2002. Kootut selitykset ja julistukset. Teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri (toim.), Propagandan renessanssi – Julkisen manipulaation paluu. Julkaisusarja 2. Artikkelikokoelmat N:o 8. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos.

Lakoff, George. 2004. *Don't Think of an Elephant Know Your Values and Frame the Debate*, Chelsea Green Publishing, White River Junction, Vermont.

Lappalainen, Tommi. 2011. *Kamppailu Euroopan ohjuspuolustuksesta. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Lintonen, Raimo. 1996. *Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Strategian laitos. Julkaisusarja 1, nro 9. Helsinki.

Liukkonen-Forsell, Leena. 2009. Egon Bahr: Kylmän sodan pesänjako Euroopassa on kesken. *Ulkopolitiikka*, 2/2009. Saatavilla [www-muodossa: http://www.ulkopoliikka.fi/article/488/egon_bahr_kylman_sodan_pesanjako_euroopassa_on_kesken/](http://www.ulkopoliikka.fi/article/488/egon_bahr_kylman_sodan_pesanjako_euroopassa_on_kesken/). (tarkistettu 14.7.2021)

Lott, Anthony D. 2004. *Creating Insecurity*. Burlington: Ashgate.

Luoma-aho, Mika, Moisio, Sami & Tennberg, Monica (toim.). 2003. *Politiikan tutkimus Lapin yliopistossa*. Julkaisuja 4. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Moisio, Sami. 2003. *Geopolitiikka kamppailuna*. Teoksessa Harle, Vilho & Moisio, Sami (toim.). *Muuttuva geopolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 93–109.

Mäkinen, Sirke. 2008. *Geopoliittiset visiot ja argumentaatio Venäjällä*. Teoksessa *Idäntutkimus 2/2008*. Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura. Helsinki: Gummerus, 67–72.

Nikanne, Urpo. 1992. *Metaforien mukana*. Teoksessa Harvilahti, Lauri, Kalliokoski, Jyrki, Nikanne, Urpo ja Onikki, Tiina (toim.): *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, s. 60–78.

Onikki, Tiina. 1992. *Paljon pystyssä*. Teoksessa Harvilahti, Lauri & Kalliokoski, Jyrki & Nikanne, Urpo ja Onikki, Tiina (toim.): *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, s. 33–59.

Ó Tuathail, Gearoid. 1996. *Critical Geopolitics. The Politics of Writing Global Space*. London: Routledge.

Palonen, Kari. 1988. *Sanan saivartelua. Poliitikasta teksteissä ja teksteistä politiikassa. Ohjelmapuheenvuoroja, polemiikkeja, sormiharjoituksia, minitutkimuksia ja sartologiaa*. Jyväskylän yliopiston Ylioppilaskunta, julkaisusarja 25, Jyväskylä.

Perelman, Chaim. 1996. *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.

Pursiainen, Christer. 2000. *Russian Foreign Policy and International Relations Theory*. Ashgate, Aldershot.

Pynnöniemi, Katri. 2011. *Venäjän ymmärtämisen taidosta*. *Ulkopolitiikka* 48 (1), 41.

- Pynnöniemi, Katri. 2015. Venäjän karhumetaforan tulkinnoista. FIIA Comment, 2/2015.
- Sankaran, Jaganath. 2015. The United States' European Phased Adaptive Approach Missile Defence System. Defending Against Iranian Missile Threats Without Diluting the Russian Deterrent. Santa Monica, California: RAND Corporation.
- Shapiro, Michael. 1981. Language and Political Understanding: The Politics of Discursive Practises. New Haven: Yale University Press.
- Sillanpää, Antti. 2010. Uutiset strategian peilinä. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 4, N:o 37.
- Skinner, Quentin. 1974. Some Problems in the Analysis of Political Thought and Action, *Political Theory*, 3 (3): 227–303.
- Strandquist, Jon. 2008. The West's Relations with Russia: Towards a Cold Peace? Geneva Papers. The Geneva Centre for Security Policy.
- Summa, Hilikka. 1996. Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.), Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat; 51–84. Tampere: Vastapaino.
- Suoninen, Eero. 1999. Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero, Diskurssianalyysi liikkeessä, 17–36.
- Tilli, Jouni. 2012. The Continuation War as a Metanoic Moment. A Burkean Reading of Lutheran Hierocratic Rhetoric. *Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 449. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Valtioneuvoston selonteko. Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012.
- Venäjän kansallisen turvallisuuden strategia vuoteen 2020 (2009). *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*. Saatavissa [www-muodossa](http://www.muodossa) venäjänkielisenä: <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html> ja englanninkielisenä: <http://rustrans.wikidot.com/russia-s-national-security-strategy-to-2020-russian-text>. (tarkistettu 7.5.2021)
- Visuri, Pekka. 2002. Maailmanpolitiikan muutos ja Suomi. Arvio syksyn 2001 terroristiskujen vaikutuksista. Elinkeinoelämän valtuuskunta. Helsinki: Yliopistopaino.
- Wendt, Alexander. 1992. Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics, *International Organisation*, vol 46, no: 2, sivut 391–425.
- Wendt, Alexander. 1994. Collective Identity Formation and the International State. *The American Political Science Review*, vol. 88, No. 2, 384–396.

Wendt, Alexander. 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wyn Jones, Richard. 1999. *Security, Strategy, and Critical Theory*. London: Lynne Rienner.

Wyn Jones, Richard (toim.). 2001. *Critical Theory and World Politics*. Lynne Rienner Publishers, USA.